BUITEN de Orde

anarchistisch kwartaalblad

no spoons left

only knives

thema: **Anti-validisme**

thema:
Anti-validisme

Op een Valentijnsavond zat ik ergens in Parijs wat te lezen. Ik was naar de stad van de liefde teruggekeerd om samen met andere activisten een niet zo romantisch thema te bediscussiëren: kernwapens. Wat ik die avond las, was ondanks dat ik katerig was van een hele dag praten over het potentiële einde van de wereld, desalniettemin in staat om mijn weerzin te wekken. In 1949 waren er blijkbaar nucleaire experimenten uitgevoerd onder kinderen met een beperking, op een Amerikaanse staatsschool. Wat de kinderen daar kregen voorgeschoteld, naast de usual bullshit dat 'nuking Japan was the right thing', was radioactieve pap. Echt. Radioactieve. Pap. Zelfs de New York Times berichtte er decennia later over, toen hier een rechtszaak over gevoerd werd.[1] Een senator had gevraagd: 'Waarom testen ze het dan niet op Massachusetts Instituut van Technologie?' Wel, omdat de toekomst van kinderen met een beperking toch niks waard is – toch? Nooit had ik gedacht dat het nucleaire thema een raakvlak had met dat andere thema waar ik zo actief in ben: anti-validisme.

Validisme is een vorm van overheersing, die zich uitstrekt naar alle andere vormen van onderdrukking. Denk bijvoorbeeld aan racisme, cis-seksisme, klassisme, kolonialisme en het uitbuiten van de aarde. Validisme interacteert met de andere vormen van onderdrukking en daardoor worden verschillende mensen ook verschillend geraakt. Validisme is een privilegesysteem waarin gedrag automatisch beloond wordt dat we kunnen duiden als toxische normaliteit ('toxic normality', als speling op 'toxic masculinity'). Dat komt doordat validistische normen zijn geïncorporeerd in de alledaagse normen en sociale interacties. Daardoor draagt eenieder al snel onbewust validistische waarden uit, ongeacht of zij zelf behoren tot een onderdrukte categorie in de samenleving.

Eén van de kernwaarden van het anarchisme is het afwijzen van onderdrukking. Hierdoor omvat het anarchisme, ten minste theoretisch, dan ook feministische en anti-racistische kritiek. In de laatste jaren is er steeds meer aandacht aan het komen voor de onderdrukken van mensen die 'tot gek' verklaard worden, en mensen die door hun lichamelijke verschillen slachtoffer worden van onderdrukking. Deze ontwikkeling is ontstaan door een sterke basis van anarchisten die hier zelf last van hebben. Daartoe heeft de redactie van de Buiten de Orde besloten om het thema van dit nummer te wijden aan het onderwerp. In dit thema komen ervaringen aan bod, alsmede analyses en theoretische onderzoekingen rondom het (anti-)validisme.

Dit nummer bespreekt de 29 jaar oude documentaire *Der Pannwitzblick - Der vernichtende Blick auf behinderte Menschen*. In de documentaire maken we kennis met de objectiverende blik van de normale beoordelaar. Wat gebeurt er als een stilzwijgende ontmoeting, waarbij de ene partij observeert en de andere wordt geclassificeerd, wordt vastgelegd? Is er nog wel sprake van uitwisseling tussen twee mensen, of eerder van 'twee wezens die verschillende elementen bewonen', als gescheiden door 'een aquariumruit' – zoals Primo Levi over diens kamparts Pannwitz schrijft. De resonantie met mijn eigen ervaring in een hedendaagse Duitse inrichting is treffend. Daar zat ik, in de kleine slaapzaal die met een raam in de dunne wand gescheiden was van het verplegerskantoor. Als vissen in een aquarium zaten wij daar, drie patiënten, permanent zichtbaar voor degenen die ons observeerden en beoordeelden.

De blik van de ander, van de normale beoordelaar, die komt ook terug in het artikel genaamd 'Validisme is de werkelijke beperking'. Hier horen we Pieter aan het woord. Hij is een anti-validistische activist die zelfs een klein mediarelletje wist te veroorzaken. Hij neemt ons mee in zijn dagelijkse strijd tegen de objectiverende blik van de ander. Het meenemen van een rolstoel lokt namelijk een hele berg aan vooroordelen uit bij omstanders. Zonder te vragen grijpen ze de rolstoel vast, want iemand met een zichtbare beperking zou bij voorbaat hulpeloos verloren zijn zonder 'gezonde' helper. Als hij aangeboden hulp afslaat, blijven sommige mensen alsnog rond hem heen cirkelen alsof ze twijfelen aan zijn oordeelsbekwaamheid. Mensen met een beperking worden op allerlei manieren geobjectiveerd op een manier waardoor het morele ego van de observant wordt gestreeld. Naast het hulpeloze beeld is er ook de afbeelding van de krachtige mens met een beperking. Zichtbare sprekers als Pieter en ik krijgen vaak genoeg te horen hoe 'inspirerend' we zijn dat we onszelf 'ondanks onze achtergrond met wat extra inzet' zo helder kunnen verwoorden en zo vitaal voor de dag komen. Door hierop assertief te reageren, herneemt Pieter de controle over wie hij is. Hij analyseert treffend hoe hiërarchische communicatie ontstaat en hoe we dat kunnen doorbreken.

Tijn 't Hen duikt vervolgens in het sociaal darwinisme, dat de evolutietheorie bij de lurven greep om allerlei kolonialistische, kapitalistische en patriarchale ongelijkheden te voorzien van een 'wetenschappelijke rechtvaardiging'. Evolutiedenken werd gekoppeld aan het dominante vooruitgangsdenken waarbij alle ontwikkeling slechts zou verlopen via één weg met tevens maar één noodzakelijk eindpunt. Genetische en sociale vooruitgang zou gefaciliteerd worden door het afsterven en uitsterven van de mensen die slecht waren aangepast. De status quo waaraan zij slecht waren aangepast, stond buiten alle discussie. Onaangepasten en ongewensten moesten buiten de stad en samenleving worden gehouden, of werden zelfs – in de gekolonialiseerde gebieden – uitgemoord. Binnen Nederland was de heropvoedgedachte heel populair, denk aan de vestigingen op Veenhuizen. De link met de huidige tijd is duidelijk. Van de huidige neokolonialistische vreemdelingendetentie tot aan een bestraffend bijstandsregime. En verschillende keren komt ook terug in dit thema dat mensen voor betaald werk 'normaal' genoeg moeten zijn. Wie niet werkt, wordt steeds weggedreven uit de 'vernieuwende' stadswijken, en bovendien met dwangarbeid en bemoeizorg opgejaagd – of zelfs met politiedrones. Het is een nieuwe verbanning en opjagerij van de onaangepasten, niet veel anders dan in de 19e eeuw of zelfs eerder.

Hanna bespreekt vervolgens het boek *In verwarde staat* en ikzelf het Engelstalige *The Collected Schizophrenias* van de Amerikaanse schrijver Esmé Weijun Wang. Dit zijn twee recent gepubliceerde boeken van zogenoemde ervaringsdeskundigen in de waanzin die tevens een onderzoekersachtergrond hebben, feministische queers zijn, en heel intersectioneel de normaliteit bekritiseren. Misschien is het een beetje belangenverstrengeling nu, want ik schrijf nu dus ook over mijn eigen boek (*In verwarde staat*). Ik moest een enkele keer grinniken bij het teruglezen van wat recensent Hanna uit mijn boek haalt. Ze haalt namelijk prachtig de transfobische kant van de door mij (uiteraard kritisch) aangehaalde psychiater Joost A Campo erbij. Het is belangrijk om dit soort problematische zaken te blijven benoemen.

Het artikel van Sara Tonin biedt de broodnodige hoop. Als initiator van Spoons laten die ons kennismaken met de wondere wereld van de peer support groepen. Sara laat ons kennismaken met hun eigen ervaring die hen ertoe aanzette om te bouwen aan een alternatief op de huidige GGZ. Ook bevat hun artikel een krachtige kijk op hoe dit soort horizontale alternatieven een belangrijk fundament vormen van een andere samenleving. Er zijn meerdere groepen actief. Sommigen daarvan staan te springen om hun praktijkkennis te delen met anderen. Er zijn vele collectieven en individuen die spelen met het idee van het opzetten van een peer support groep, maar die het nog niet aandurven. Vanwege de urgente behoefte en het grote revolutionaire potentieel van horizontale ondersteuning als alternatief voor de meer systeembevestigende GGZ, worden er in Amsterdam vanaf eind maart trainingen gegeven in hoe je deze groepen zélf kan opzetten.

Dat dit soort initiatieven broodnodig zijn laat ook het schrijnende artikel van Jochem Verdonk zien. Het doet pijn te leren over de onwaardige positie waarin veel mensen met een beperking zich bevinden. Ze worden met wantrouwen bejegend door instanties en zitten vast in een soort spagaat tussen hun fysieke en mentale grenzen enerzijds en de vele verplichtingen vanuit de instanties anderzijds. Vooral mensen met chronisch vermoeidheidssyndroom en psychiatrische klachten zitten vaak levenslang in de bijstand. Mensen die geschikt zijn voor arbeid, stuiten vaak op arbeidsmarktdiscriminatie vanuit werkgevers. Mensen die arbeidsongeschikt zijn, krijgen weer geen erkenning hiervoor van uitkeringsinstanties. De bijstand is grotendeels bedoeld als tijdelijke opvangvoorziening en steeds meer als afschrik- en ontmoedigingsmiddel. Als mensen echter permanent zijn aangewezen op dit bestaansminimum en afschrikregime, dan liggen sociaal isolement en stigma op de loer. Veel mensen met een beperking leven dan in feite nog steeds gescheiden van de 'gezonde' en 'normale' mensen die 'wél participeren'.

Maar terwijl we de samenleving om ons heen steeds bekritiseren, is het ook belangrijk om onze eigen bewegingen onder de loep te nemen. In mijn eigen artikel over 'toxische normaliteit' vraag ik: Hoe open en veilig zijn onze sociale bewegingen zelf eigenlijk voor mensen met een beperking? Hoe open zijn ze bovendien jegens neurodiverse mensen? Hier geef ik een inkijkje vanuit mijn eigen ervaring. Omdat ik neurodivers ben zonder lichamelijke beperking, vertegenwoordigt mijn visie slechts een specifieke ervaring. Ook blik ik kritisch op vanzelfsprekend validisme in de anarchistische literatuur. Vooral de soms wat cultistische neigingen van de beweging, werken erg vijandig uit jegens mensen die anders-zijn. In het artikel geef ik ook wat aanknooppunten over hoe we validisme kunnen ontmaskeren en de beweging uittrappen.

Het artikel 'De weg naar inclusiviteit' van Hadrian biedt een hierop mooi aansluitende praktische handreiking van hoe activisme toegankelijker gemaakt kan worden. Juist de ruimte tussen sprekers kan zo belangrijk zijn; in de stilte temidden van alle rumoer ontkiemen de zaadjes voor inclusievere actie. Lees dit artikel en doe er je voordeel mee!

In het artikel 'Bereid je voor op de toekomst' geef ik een onheilspellende blik vooruit op de positie van neurodiverse mensen in de Nederlandse samenleving. Politierepressie en allerhande andere onderdrukking jegens deze mensen neemt toe. Mensenrechten worden sneller opgeschort zodra je even 'gek' doet, ook al doe je dit op een niet-gewelddadige manier. Een nieuwe wet, de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg, opent zelfs de deuren naar allerlei machtsmisbruik jegens – zeg maar even gekscherend – 'klimaatdepressieve' activisten en andere 'geradicaliseerden'. De politie krijgt ontzettend veel macht. Een akelige voorspelling over hoe de orde eruit kan gaan zien gaf ik al in het voorgaande nummer van *Buiten de Orde*. In het huidige artikel ga ik in op de vraag: hoe kunnen we daar ons tegen wapenen? Hoe bewegen we naar een samenleving die meer vrijheid biedt aan neurodiversiteit en abnormaal gedrag?

Olya vertaalt een oorspronkelijk Engelstalige tekst over de impact die het laat-kapitalisme heeft op onze emotionele toestand en mentale gezondheid. Het artikel is pijnlijk herkenbaar om te lezen. Haar analyse sluit enigszins aan op wat de Duits-Koreaanse filosoof Byung-Chul schrijft in het boek *Psychopolitics*. Maar het huidige artikel gaat verder. Ze schrijft hoe angst wordt uitgebuit en ingezet door de staat om activisten en andere onaangepasten murw te slaan. Opnieuw voor mij persoonlijk een feest van herkenning, alleen ditmaal zonder feeststemming. Met angst martelt de staat haar dissidenten. Denk aan douanelijsten en juridische intimidatietactieken die ze inzet tegen activisten. Bijstandssancties en continue onzekerheid over de beschikkingen jegens 'onaangepasten' die niet kunnen of willen werken. Dreigende camera's en profilering. Continue heractivering van repressietrauma's. Staten hangen steeds meer op afschrikking, zowel naar de onderdanen als ook naar elkaar, in mijn optiek: met elkaars bevolkingen als nucleaire schietschijf. Leven onder zulke dreiging is een chronisch traumatiserende aangelegenheid. Het huidige psychiatrische en psychologische behandelaanbod en onderzoek is veel te depolitiserend en individualiserend. Collectief verzet lijkt de enige oplossing. Angst kan een verlammend middel zijn om ons te overheersen en te verdelen, maar angst kan ook worden omgebogen tot iets productiefs. Juist als nucleaire activist besef ik dat goed. Zoals de Duitse filosoof Gunther Anders zei: het is eens hoog tijd om panisch te worden! Over klimaatverandering, de nucleaire dreiging, enzovoorts. Het besef van urgentie zet aan tot echte actie, tot burgerlijke ongehoorzaamheid, tot groot verzet. En laten we hierbij voorzichtig zijn voor elkaar, want we hebben het zwaar zat.[2]

Ook de boekentips van het Fort van Sjakoo staan in het teken van het thema, evenals het dialoogje van Mirka. Mollie Steimer stofte voor ons een oud artikel af over ondernemerschap in de zorg en tot slot deze keer ook het debuut van columnist/schrijver Fritz. Hij heeft zijn eerste artikel eveneens aan het thema gewijd.

door Karlijn Roex

Noten

1 nytimes.com/1994/01/14/us/2-recall-1949-radiation-tests-on-them.html

2 Kijk eens op supportrecoveryteam.wordpress.com.

Toxische normaliteit en validisme binnen de beweging

We groeien op in een samenleving waarin de media (de voornaamste producenten en doorgeefluiken van de dominante opvattingen) validistische opvattingen propageren. We vinden het normaal dat er meer te halen valt voor mensen die 'fit', 'gezond' en neurotypisch 'normaal' zijn: meer baankansen, meer inkomen, meer spreektijd, meer geloofwaardigheid, meer huisvestingskansen, meer kansen op het gebied van informele relaties. We vinden het normaal te leven in een samenleving waarin iedereen die te veel afwijkt van het slecht gedefinieerde, doch machtige 'normaal', zich volledig dient aan te passen – en anders een individueel 'probleem' heeft. Validisme is ontzettend wijdverbreid, en al eeuwenlang in leven gehouden. Het is daarom niet verbazingwekkend dat dit systeem van onderdrukking ook te vinden is binnen onze sociale bewegingen: de brede anarchistische en de links-radicale hoeken. Nieuw bewustzijn over validisme en toxische normaliteit als vorm van onderdrukking kan ons een weg naar verbetering tonen.

De solidariteit tussen mensen met een vorm van anders zijn is hoog nodig

Sanisme

Voordat ik daarop verder inga, wil ik eerst nog stilstaan bij een specifieke vorm van onderdrukking waar ikzelf veel mee te maken heb: sanisme. Dat zouden we kunnen zien als een subvorm van validisme, hoewel daar nog veel controverse over is. Sanisme gaat over het als minderwaardig voorstellen, stigmatiseren en discrimineren van mensen die neurodivers zijn door een zijnswijze die in de dominante opvattingen een 'psychiatrische conditie' heet. Het woord 'sanisme' is afgeleid van het Engelstalige 'sane'. Het wijst hiermee op het als superieur voorstellen van alles wat 'sane' is boven dat wat 'insane' is. Er wordt een hele discussie gevoerd over de vraag of sanisme daadwerkelijk een onderdeel is van validisme, omdat sommige 'psychiatrisch' neurodiverse mensen zich niet wensen te definiëren als 'mensen met een beperking'. Zelf poog ik hier niet die discussie te beslechten. De vraag is ook of wij dat moeten willen op dit moment. De solidariteit tussen mensen met een vorm van anders zijn is hoog nodig, ongeacht de vraag of dit anders zijn door de samenleving wordt beantwoordt met een psychiatrisch etiket of niet. Deze solidariteit vraagt wél dat we oog hebben voor de verschillende ervaring van deze twee categorieën afwijkenden-van-normaal. Maar dit is iets anders dan ons willen distantiëren van de andere categorie.

Geen 'ziekte', maar een manier van bestaan

Te vaak wordt de strijd tegen validisme en sanisme door buitenstaanders gereduceerd tot een gezondheidsthema. Begrijp onze 'ziekte' of 'gezondheidsconditie' beter, bied ons betere 'zorg', en hou er rekening mee dat niet iedereen zo 'gezond' is als de 'normale mens'. De strijd tegen sanisme zou alleen gaan over de vraag of diagnoses wel tot compassievolle hulpverlening leiden, en tot meer patiëntautonomie in het kiezen of weigeren van medicatie. Maar dat is het niet. De strijd is dieper, breder, fundamenteler, en veel meer intersectioneel, grijpt veel meer in op kwesties waarin juist anarchisten al langer strijden: hiërarchie, objectivering, staatsmacht en kapitalisme.

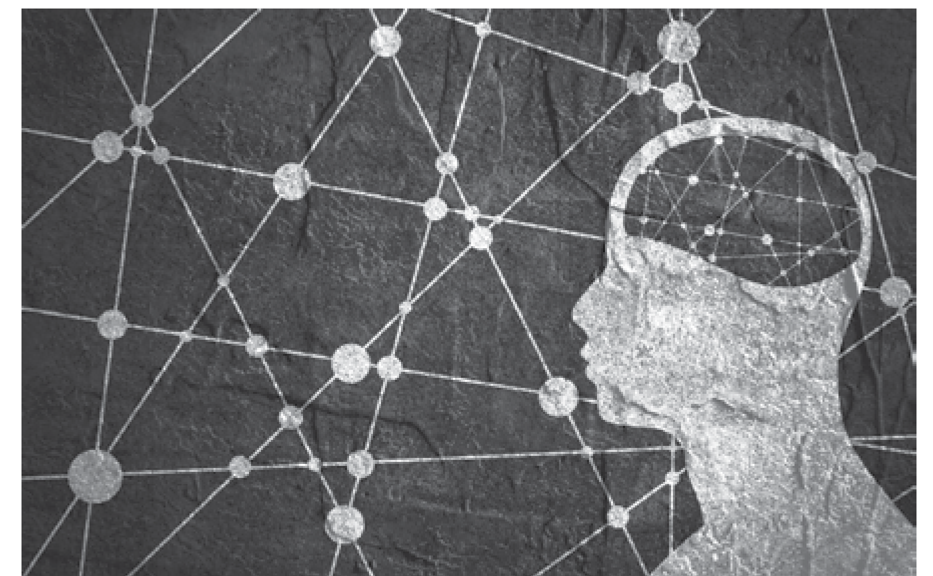
Mijn eigen gepsychiatriseerde conditie zie ik bijvoorbeeld niet als ziekte, als iets dat genezen moet worden, als het lage startpunt van een bergopwaarts fasenproces dat ik moet doorlopen richting een geïdealiseerd 'normaal'. Ik zie het als een manier van bestaan, zoals de filosoof Awee Prins zo mooi stelde in zijn artikel in *Trouw*, vorig jaar.[1] Mensen zijn 'sociaal onhandig', excentriek, 'anders', spreken 'opvallend langzaam' of juist 'te snel'. Af en toe ben ik ineens in paniek en wil ik me het liefst op de grond werpen en het uitschreeuwen.

Het probleem zit hem in het als superieur voorstellen van het normale boven het abnormale

In een anarchistische verhandeling over validisme staat geschreven dat 'een beperking geen inherent kenmerk is van iemands lichaam of geest, maar een resultaat van socioculturele dynamieken in de interacties tussen samenleving en degene met een beperking'.[2] Vele mensen kunnen zich niet 'handhaven' in een maatschappij die eeuwenlang is vormgegeven zonder hen; of met hen in gestichten en in ballingschap. Om een betaalde baan te krijgen of te behouden moet jij voldoende normaliteit aan de dag kunnen leggen in jouw hele manier van presenteren. In deze neoliberale samenleving betekent geen werk steeds vaker: geen woning. Naast financiële gevolgen, heeft structureel anders zijn in je mentale functioneren ook andere gevolgen: sociale afwijzing en uitsluiting, of zelfs profilering door politie op straat. Steeds weer worden aangehouden, en als je pech hebt in tijdelijke quarantaine eindigen: een politiecel of observatiecel. Alles begeleid door personen in uniform, die de ene keer vriendelijk glimlachend zeggen dat alles goedkomt en de andere keer vanuit een angstige agressie bijna grijpen naar de politiestok (anno nu het stroomstootwapen). Je krijgt te maken met een samenleving waarin de meerderheid van de bevolking niet naast jouw categorie mensen wil wonen, omdat ze er van alles mee associeert dat je zelf ook niet naast je wenst. Dus wie ben jij om daar wat van te zeggen of tegen te doen? De associaties die mensen zich in hun hoofd halen over jouw categorie mensen, kloppen echter niet. Jazeker, sommige 'verwarden' veroorzaken notoire geluidsoverlast, houden buren elke nacht wakker, bedreigen je verbaal met geweld. Maar er zijn genoeg niet-verwarden die dat ook doen. Een duidelijke correlatie tussen 'verward'/'psychiatrisch' en woonoverlast is nog nooit aangetoond, maar wordt steeds gesuggereerd door de media. Dus worden de 'psychiatrisch patiënten' en de 'verwarden' structureel afgewezen of met de nek aangekeken als potentiële buren.

Psychoses, paniekaanvallen, autistische kenmerken, abnormale gedragingen: het is eigenlijk heel gekunsteld om al deze uitingen te reduceren tot uitingen van een 'ziekte'. Gelukkig wordt die notie vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw al steeds goed uitgedaagd, zoals in het werk van de filosoof Michel Foucault. Eigenlijk is abnormaliteit niet eens een individueel kenmerk. Abnormaliteit is relationeel, iets dat 'tussen' twee of meer personen speelt. Abnormaal kan niet existeren zonder context en degenen die daarbinnen zitten te interpreteren. In de Japanse filosofie wordt er al lang over dit 'tussen' geschreven (het concept 'ma' is hier heel belangrijk en het bijbehorende Kanji-karakter komt niet voor niks bijna overal voor in de taal). Later pakte de filosoof Hannah Arendt het 'tussen' op in haar verhandelingen over het 'tussen-wezen' ofwel 'inter-esse'. We kunnen dan dus niet spreken van 'risicofactoren' bij een 'individu' op 'psychosen', of van een 'verward persoon', of 'een individu met onaangepast gedrag'. De relatie, de interactie, díe is in verwarring, onaangepast: onafgestemd. Er is één zijde – de dominante normale zijde – die besluit dat bepaald gedrag een 'risico' is en dús 'risicofactoren' kent. Er bestaan daarentegen *geen* risicofactoren voor normaal gedrag. Dat is een normatieve dubbele standaard die rondzweeft in een bepaalde context. Zonder die context is er geen abnormaal gedrag dat wél risicofactoren kent. De vorm die ik krijg binnen deze context – als risico, of drager van risicofactoren – kan radicaal anders zijn in een totaal anders ingevulde context, in een radicaal andere (anarchistische) samenleving. Simpeler gezegd hebben we allerlei gedragingen en zijnswijzen die daarbij horen, die pas vorm krijgen binnen een zekere ecologie van waardenstelsels, gangbare interpretaties van wat normaal is, et cetera.

In een hiërarchische samenleving is er een 'normaal' dat zich weigert aan te passen aan de wereld om haar heen en alles daarbinnen dwingt zich om te vormen. Degenen die aan dit bevel geen conformistisch gehoor bieden, zijn vervolgens de 'onaangepasten'. De bron van die hiërarchie rust niet in de verzameltechnische vraag wat we allemaal definiëren als normaal en abnormaal – zoals de eerdergenoemde Foucault suggereerde. We bereiken geen emancipatie door het normaal uit te breiden of juist meer kwade handelingen vanuit de kern van de huidige orde (wereldleiders die pronken met gemoderniseerde kernwapens) dan maar 'abnormaal' te noemen. Het verbannen van alle structurele kwaad naar het domein der waanzinnigen, depolitiseert: verkrachters zijn misschien

niet gek, maar patriarchale misogyne hufters. Waarom is misogynie volgens Wikipedia direct een 'ziekelijke' afkeer van vrouwen en niet een 'seksistische' afkeer van vrouwen, of een 'immorele' afkeer van vrouwen? Waarom zeggen we 'Doe eens normaal!' als iemand racistisch doet, en niet 'Gedraag je eens respectvol!' Het probleem zit hem in het *als superieur voorstellen* van het normale boven het abnormale. Maar een dogmatisch superieur verklaren van normaal boven abnormaal is een bron van overheersing. Als anarchisten willen we van alle vormen van overheersing af. Omdat we het normale blijven gelijkstellen aan het goede, schrijven we al het kwade 'dan maar' gemakshalve toe aan het domein van het abnormale.

Vervolgens rechtvaardigt dit gangbare spreken het afpakken van de bewegingsvrijheid van neurodiverse mensen die geen geweld initiëren. Of denk aan de vrijheid het eigen leven in te richten naar believen, of de lichamelijke integriteit. We hebben hier te maken met agressie, met geweldsinitiatie, geen zelfverdediging. Dat is onverminderd het geval als wordt aangenomen dat deze mensen in de toekomst wel geweld zullen gaan plegen omdát ze een 'stoornis' hebben, neurodivers zijn. Dit zijn discriminerende vooroordelen. Er wordt hier een aanval gepleegd op lichamen of op hun bewegingsvrijheid vanuit een discriminerende toekomstprojectie: de cliënt zal wel een mes trekken of iemand neerslaan. Angstige beelden van de toekomst hebben wel vaker heel kwaadaardige aanvallen gelegitimeerd op allerlei gemarginaliseerde groepen: op de Joden, moslims, vluchtelingen, op de zwarte Amerikaanse bevolking, op het uitgebuite precariaat als 'gevaarlijke klasse'.

Validisme en toxische normaliteit in de beweging

Validisme en toxische normaliteit zitten ingebakken in elk element van onze samenleving. Helaas, maar ook logischerwijs, is de anarchistische beweging daar niet immuun voor. Onderdrukkende ideeën en gedragingen druppelen door naar de beweging. Gelukkig kunnen we er zelf voor zorgen dat de gangbare ideeën minder invloed krijgen op onze gedragingen en acties. Het gaat dan niet alleen over uitgesproken ideeën die makkelijk zijn aan te wijzen, maar ook over het uitdagen van gewoontes in onze interactiepatronen, groepsvorming, de fysieke infrastructuur van gebouwen, de organisatie van autonome ruimten, en de ideeën die onderliggend zijn aan veel toxische normaliteit. Dit is mogelijk geen welkome boodschap: zijn we nog steeds niet op de goede weg? Het helpt te beseffen dat het hier niet gaat om de vraag of wij goede of slechte mensen zijn. Het gaat niet om wat we willen; wat we willen kan ons juist in de weg staan. Het gaat niet om goede intenties, maar om een bepaalde bewuste houding: het bewustzijn van iemand die onderweg is. We zijn onderweg richting de anarchie, die nooit voltooid zal zijn, maar die een proces is dat continu aandacht en reflectie zal blijven vergen. Anarchisme is een bewustzijn en geen eindproduct: een oneindig proces, een onophoudelijke reis, een weg zonder einde.

Anarchisme is een bewustzijn dat continu aandacht en reflectie zal blijven vergen

Waar gaat het dan bijvoorbeeld concreet mis in de beweging? Om die vraag, waarop het antwoord nooit compleet kan zijn, te beantwoorden kan ik het beste kijken naar mijn eigen ervaringen als neurodivers persoon die poogt te navigeren binnen de beweging. Die ervaringen zullen ongetwijfeld afwijken van die van andere neurodiverse anarchisten, maar bieden hopelijk wat inzicht in enkele van de problemen.

Eerst wat context. Ik keerde terug naar een beweging in Nederland die behoorlijk was veranderd na mijn vijfjarige verblijf elders. Oude mensen waren vertrokken, groepjes uit elkaar gevallen, en de stemming was wat cynisch en terneergeslagen na wat grote klappen. Er was de post-Maagdenhuisbezetting-dip, de agressieve handhaving van het kraakverbod en de zorgelijke toename van politierepressie op anarchistische en antifascistische activisten.

Ook voltrok zich in die jaren een aantoonbare stijging in extreemrechtse activiteiten. Toen ik vertrok naar het buitenland, na de zomer van 2013, was er juist een (misschien naïeve) optimistische Occupy-stemming. Nu, vijf jaren later, domineerden machteloosheid en wantrouwen.

Zelf was ik ook platgeslagen door repressie, namelijk in Duitsland door alle politiegeweld en politiestatelijke neigingen, en in de Verenigde Staten door de verkiezing van Trump en de apocalyptische post-verkiezingssfeer die heerste onder medeactivisten daar. Op die plekken was ik veel radicaler geworden dan toen ik Nederland achterliet, en ik keerde terug vol vastberaden energie. Maar ik kon die niet kwijt in een cynische beweging en belandde in een isolement. Maar de grootste oorzaak van het isolement binnen de beweging was de manier waarop er in eerste instantie werd gereageerd op mijn neurodiversiteit. Er was, naar mijn bescheiden oordeel, geen plaats voor mij in de beweging begin 2017. Ik kwam binnen bij sociale centra en infoshops met de hoop dat de anarchistische 'scene' en hun autonome ruimten me solidariteit en een vrijplaats konden bieden in een samenleving waar ik constant 'verdacht' ben. Maar ik stuitte op dezelfde soort profilering als in die bredere samenleving: ik was opnieuw 'verdacht', een 'risico'. Vooroordelen en profilering alom. Mijn gedrag werd ervaren als vreemd en opvallend, en dús was ik 'verdacht'. Er was geen plek voor een bovengemiddelde 'social awkwardness' die het niveau 'alternativeling' ontstijgt, voor 'creepy-weird' zonder seksueel intimiderend te zijn of agressief, of voor een complete ongevoeligheid voor sociale codes. Probeerde ik soms een soort karikaturale rol te spelen van de 'linkse activist'? Wie was die rare onbekende eigenlijk, die hier zo uit het niets opduikt? Het was sindsdien heel moeilijk ergens tussen te komen.

In de zine 'Was my friend a spycop?' van undercoverresearch.net, wordt ook geconstateerd dat 'an odd person who doesn't quite fit' een risico loopt om verdenkingen over zich af te roepen. Aan het eind van de zine wordt het veinzen van een 'mental breakdown' genoemd als een mogelijke exit-strategie van een stille. De auteurs van de zine raden gelukkig aan om je niet teveel te laten leiden door dit soort signalen; om pas conclusies te trekken aan de hand van nader onderzoek. Toch blijft dit problematisch, want de factoren waarop in een nader onderzoek moet worden gescreend, komen relatief vaker voor bij neurodiverse activisten: geheimzinnigheid over de familie-achtergrond of verleden, een moeilijk traceerbaar verleden, inconsistenties in wat iemand over zichzelf vertelt. Mensen met een traumatisch verleden en PTSS-klachten houden soms bewust veel van dat verleden afgeschermd: ook daar ben ik een voorbeeld van.

Het klimaat binnen de beweging heeft zich geopend voor de neurodiversiteit daarbinnen

Problematisch is ook de gangbare aanname dat neurodiverse mensen vatbaarder zijn voor werving als informant. Dat komt door het beeld van de 'psychiatrisch patiënt' als kwetsbaar, incapabel, impulsief, onbedachtzaam, slecht oordelend, onvoorzichtig. De 'psychiatrisch patiënt' kan niet goed instaan voor de eigen acties, laat staan dat die kan instaan voor de veiligheid van anderen. Deze praat waarschijnlijk de eigen mond voorbij ten koste van anderen. Deze voelt zich eenzaam en kletst maar al te graag met een aardige agent, uit een soort van onbevredigde praatbehoefte. De psychiatrisch patiënt zou zich sneller laten verleiden door financiële beloningen en overtuigende praatjes van de agent die informanten werft, want deze zit immers al in zo'n gemarginaliseerde positie in de maatschappij. Dat soort vooroordelen. Ik heb dit soort vooroordelen letterlijk gehoord aan tafel bij een groepje waar ik wél bij mocht horen. Die avond ging ik naar huis vol desillusie, ook al ging de bewering niet over mij maar over een ander. Ik voelde me eigenlijk niet meer veilig daar. Wat als ze erachter zouden komen hoe 'gek' ikzelf wel niet ben? Maar júist doordat ik 'gek' ben, heb ik de meest bizarre dingen meegemaakt met politie. Daardoor was ik wellicht zelfs nog voorzichtiger dan de gemiddelde activist. Maar vol desillusie kroop ik weer in mijn isolement.

In de genoemde zine staat nergens een structurele verwijzing naar de validistische cultuur binnen sociale bewegingen, als een mogelijke bron van vooroordeel om rekening mee te houden bij verdenkingen. Dat is een gemiste kans, want validisme is wel degelijk een probleem in verband met *security culture*. Dat dit genegeerd wordt, is geen incidenteel kenmerk van één zine. Het is een structureel kenmerk dat complete bewegingen plaagt.

Willen we 'veilig' zijn ten koste van alles? Natuurlijk kunnen een financieel gemarginaliseerde positie of een sociaal isolement ervoor zorgen dat iemand vatbaarder wordt voor informantenwerving. Maar we moeten er ons ook van bewust zijn dat we, door deze factoren tot 'verdachte kenmerken' of 'risicofactoren' te bombarderen, dus bezig zijn met het profileren van de meest gemarginaliseerde medeactivisten. De maatschappelijke marginalisering en vooroordelen die tegen hen bestaan in de bredere samenleving, krijgen zij nog eens gratis als een boemerang terug als zij zich willen organiseren in sociale bewegingen. We moeten heel bewuste afwegingen maken. Problematisch is dat de samenlevingsbrede

veiligheidsutopische neigingen zijn doorgedrongen tot in enkele kringen van onze sociale bewegingen. Zij zijn dan niet meer bezig met wat de zine-auteurs 'veiligheidsbewustzijn' noemen: het willen verlagen van risico naar een wenselijk punt. Zij zijn daarentegen begonnen met een veiligheidsutopisch project: het willen uitbannen van *alle risico, tegen alle kosten*. Het symptoom: bij het geringste vermoeden dat iemand een 'stille' is of een informant, sluiten we iemand uit. Net zoals in de brede samenleving, worden degenen die het meeste afwijken van normaal ook het hardst geraakt door deze gehele risico-intolerantie.

Een ander probleem dat ik tegenkom in de beweging, is de kritiekloze acceptatie van de nooit bewezen aanname dat neurodiverse mensen gewelddadiger zijn, en minder op hun gedrag aanspreekbaar. In sommige feministische teksten wordt er geschreven met een toxisch normalistische stem die praat over de gevaarlijke psychiatrische Ander. Een voorbeeld staat in het boek *Contemporary Anarchist Studies*, in een anarcha-feministisch hoofdstuk over niet-autoritaire manieren om te reageren op geweld tegen vrouwen. Hersteldialogen met daders en slachtoffers zijn een prima alternatief voor het huidige strafrecht, maar kennelijk niet voor daders met 'een onbehandelde psychiatrische ziekte'. Deze categorie zou 'geen goede kandidaat' zijn voor zulke 'gesprekskringen'.[3] Neurodiverse mensen zien zichzelf geconfronteerd met een dichte deur wanneer zij toegang proberen te verkrijgen tot onze consensusgedreven, horizontale herstelprocedures, waarbij de poortwachter hun toesnauwt dat ze niet welkom zijn totdat ze zich laten normaliseren middels 'behandeling'.

Niet alleen feministische teksten maken zich hier schuldig aan. Binnen gevangenis-abolitionistische kringen wordt gehamerd op een grote groep daders die hun delict dóór hun psychiatrische ziekte hebben gepleegd, en die eigenlijk daardoor behandeling verdienen in plaats van gevangenisstraf. Laat er geen misverstand over bestaan: graag zie ik de gevangenis liever vandaag nog verdwijnen. Maar los daarvan, is er nergens bewijs voor de bewering dat een stoornis mensen structureel aanzet tot geweld. Er lijkt een sterkere correlatie te zijn met 'white dudeness', zoals terecht aangekaart door het anarchistische YouTube-kanaal *NonCompete*. Of denk aan het hebben van een hufterige mentaliteit, een egoïstische houding, patriarchale opvattingen jegens vrouwen, of misschien was het strafbare geweld een begrijpelijke reactie op een absurde en bedreigende situatie. Omwille van het afschaffen van de gevangenis, voeden de gevangenisabolitionisten echter nu een validistische en onderdrukkende aanname: neurodiversiteit zou de oorzaak zijn van geweld, en (gedwongen) psychiatrische behandeling zou de remedie zijn.

Anno 2020, drie jaar na mijn moeizame herintrede binnen de sociale bewegingen, mag ik gelukkig ook een hoopvolle constatering doen. Toen het via een goede vriend eenmaal lukte om me weer onderdeel te voelen van iets groters, ben ik begonnen met het verspreiden van bewustwording over validisme en sanisme. Het was precies het goede moment. Er borrelde al iets. Elke boekenbeurs waarop ik de *Mad Pride* infostand openrolde, stond er een groter aantal geïnteresseerden aan de tafel, en verdween er een groter aantal boeken, stickers en zines. De workshops hierover werden meer en meer bezocht, meerdere andere personen gingen workshops verzorgen over het thema, en dit alles ontlokte steeds meer gespreksstof. Er waren enkele anderen buiten mij die, rond dezelfde tijd, waren begonnen met dit belangrijke werk. Veel activisten hadden mentale problemen overgehouden aan de stressvolle gebeurtenissen die de beweging had ondergaan in de jaren voor 2017 – of tijdens 2017, bij het Hamburg G20 protest. Daardoor zagen meerdere activisten zich de daaropvolgende jaren geconfronteerd met een vorm van onderdrukking die zij eerder niet kenden: sanisme. Het klimaat binnen de beweging heeft zich geopend voor de neurodiversiteit daarbinnen. Er is wat dat betreft veel bereikt in slechts drie jaar tijd, en aan het begin van die vaak frustrerende bergklim had ik dit niet verwacht. Daar is ook hard voor gewerkt. Dat weet ik omdat ik aan het begin heb gestaan van dat harde werk, en ik ben ontzettend trots op de medeactivisten die daaraan hebben meegewerkt of die zich bereid hebben getoond te luisteren en te leren bij onze workshops, infostands, teksten, presentaties en wat allemaal nog meer. Ook internationaal rommelt er iets. In het Verenigd Koninkrijk zijn indrukwekkende projecten gestart en met name in Canada worden radicale teksten en collegevakken gevormd rondom het thema. Er is hoop! Maar er is ook nog veel werk aan de winkel.

door Karlijn Roex

Al voor 3 euro kun jij mijn projecten en functioneren steunen!
patreon.com/karlijnroex

Noten

1. A. Prins, 'Een psychiatrisch patiënt wordt nooit meer de oude', *Trouw*, 19 januari 2019. Geraadpleegd op 29 januari 2019. Awee Prins, zelf ook ervaringsdeskundige, juicht de Herstelbeweging toe. Maar het doel – beter worden – niet.
2. L. Ben-Moshe, D. Hill, A. J. Nocella, & B. Templer, 'Dis-abling capitalism and an anarchism of "radical equality" in resistance to ideologies of normalcy', *Contemporary Anarchist Studies. An Introductory Anthology of Anarchy in the Academy* (2009) 13–122, aldaar 113.
3. E. Gaarder, 'Addressing Violence Against Women. Alternatives to State-Based Law and Punishment', *Contemporary Anarchist Studies* (2009) 46-56, aldaar 52.

rubriek
Dialoogje

Anti-validisme

Hoi, mooie ruimte hier. En jij, hoe gaat het?

Mwah.

Je ziet er goed uit hoor.

O ja?

Als je maar gezond bent hè.

Ik doe mijn best.

Kom op zeg, jij mankeert niets toch?

Hoe weet jij dat?

Dat zie ik! Zeg, is het hier eigenlijk wel rolstoelvriendelijk?

Eh, nou, als het nodig is lukt het altijd wel.

Wat bedoel je?

Om iemand in een rolstoel hier naar binnen te helpen.

Maar daar moet diegene dan om vragen.

Ja, maar in de praktijk komt dat dus niet voor.

Hoe bedoel je?

Er is hier nog nooit iemand in een rolstoel binnen geweest, ook heeft er nog nooit een gehandicapte voor de deur gestaan.

Dat is toch raar eigenlijk... Ze zijn er wel degelijk. Er zijn ook dove en blinde mensen, en mensen met een chronisch vermoeidheidsyndroom, noem maar op, niet iedereen is gezond.

Weet ik. Natuurlijk.

Maar zo lijkt het wel vaak. Net als dat je binnen activistische kringen weinig mensen van kleur tegenkomt, zo kom je ook weinig hoe-noem-je-ze-eigenlijk..., ongezonden, dat klinkt raar, invaliden, ook geen goed woord. Gehandicapten, zieken.

De vorm van discriminatie die daar bij hoort heet validisme, nou daar doen we hier natuurlijk niet aan.

Nee, dat spreekt vanzelf, als je anarchist bent ben je tegen alle vormen van discriminatie. Maar toch...

Toch?

Die inactieve houding, wat je net zei: als ze willen komen dan helpen we ze wel binnen. In plaats daarvan zou je ook van tevoren al rolstoeldrempels kunnen leggen. En bijvoorbeeld zorgen dat ook mensen in een rolstoel de dansvloer op kunnen. Nu is daar een trap, niet echt fijn.

Hm, een lift aanbrengen?

Bijvoorbeeld.

Voor die ene persoon in een rolstoel die hier misschien één keer per jaar komt?

En die dan niet van dansen blijkt te houden, haha. Ja, maar toch...

Niet erg milieuvriendelijk.

Maar wel mensvriendelijk. Het gaat ook om het idee. Dat iedereen zich welkom voelt. Dat er van tevoren al aan gedacht is. Dat er niet vanuit gegaan wordt dat iedereen maar supergezond en energiek is.

Het is hier natuurlijk sowieso nogal op jonge mensen ingericht.

Dat is waar, maar ageïsme is weer een ander onderwerp.

[Zucht] Ik weet niet hoor, is het wel nodig om het hier over te hebben? Het is allemaal zo op het individu gericht. Ik bedoel je kunt mensen steeds verder opsplitsen in soorten...

Feminisme en antiracisme vind je toch ook niet apolitiek, waarom anti-validisme dan wel?

Omdat het zo vanzelf spreekt.

Nou, vanuit mensen van kleur is er veel kritiek op het alledaags racisme. Dus niet alleen op de grote lijnen, de grove uitbuiting en discriminatie die elk weldenkend mens veroordeelt, maar het subtiele gedrag, het vergeten, het negeren, kleurenblindheid van witte mensen. Allemaal hartstikke politiek. In het boek van Anousha Nzume herkende ik heel veel dingen uit het feminisme, reacties van mannen die denken dat ze het goed doen en er vaak toch weinig van begrepen hebben. Zo gaat er volgens mij ook veel mis rond mensen die een of andere lichamelijke of geestelijke afwijking hebben. Afwijking van het gemiddelde, het gangbare, van dat waar de maatschappij op is ingesteld. Als je in een rolstoel zit praten anderen vaak niet tegen jou, maar over je hoofd heen. Of ze gaan de rolstoel goedbedoeld duwen, terwijl je zelfstandig kunt rijden en graag zelf bepaalt waar je je bevindt. Of, als je er wat anders uitziet gaan mensen hard tegen je praten, of je toespreken alsof je een kind bent. De gezonde mensen zonder belemmerende bijzonderheden hebben het maar wat gemakkelijk vergeleken bij mensen met een beperking.

Dat was het woord: beperking.

Ja, ook tegen dat woord kun je wel weer iets in brengen. Bijvoorbeeld dat het beperkende voor het grootste deel in de maatschappij zit, die geen rekening met deze mensen houdt.

Precies.

We zijn het eens!

Natuurlijk!

Zullen we dan maar meteen de daad bij het woord voegen en een rolstoeldrempel voor de voordeur aanleggen? Een kwartiertje lopen hier vandaan ligt een stapel hout bij het grofvuil. Als we ieder een paar planken tillen is het zo gepiept.

Dat zal niet gaan.

Hoezo niet?

Ik kom niet vooruit.

Aha, gisteravond weer laat gemaakt?

Nee. Ik heb een hernia. Volgende week word ik geopereerd.

door Mirka

Ondernemerschap:

onderneem actie tegen deze verzakelijking van de hulpverlening!

Onderstaand artikel is geschreven in 2004 voor het Alumniblad van een van de vele Sociaal Pedagogische Hulpverleningsopleidingen. Het doet hier en daar een beetje gedateerd aan en (met de extra bagage die ik vijftien jaar later heb) misschien een beetje zwart-wit hier en daar? Ook had ik in 2004 nog nooit van validisme of daaraan gerelateerde termen gehoord. Ik ga in dit artikel eerder uit van de vercommercialisering van de hulpverlening en de samenleving, en wat voor gevolgen dat heeft (gehad).

Maar toch, de kern van het verhaal vond ik goed passen bij het thema van deze Buiten de Orde: hoe kun je als hulpverlener validismetendensen ervaren in je werk en hoe kun je hiermee omgaan (of in mijn geval dus niet mee omgaan)?

Vandaar dat ik het artikel toch maar eens heb afgestoft en dat het hier te lezen valt.

> Want ook mij kon het overkomen dat ik meegezogen werd in de trend van zakelijk hulpverlenen

Ondernemerschap in de hulpverlening, dat klinkt als vraaggestuurd werken, maar het aanbod bepaalt uiteindelijk de daadwerkelijke hulp. Het klinkt in de Jeugdzorg alsof daar alleen de hulpvrager beslist wat er met hem of haar gebeurt, maar Bureau Jeugdzorg houdt de uiteindelijke regie in handen door de mensen naar plekken door te verwijzen.

Ondernemerschap past in de trend van zakelijk, calculerend in het leven staan, met berekenend je leven vorm geven. Op zich niets mis mee zou men denken totdat het zakelijke boven het menselijke wordt geplaatst. Totdat het winstgevend hulpverlenen belangrijker wordt dan het dienstverlenen en hulpverlenen zelf. Dit is een trend die gaande is in de hele samenleving en mondiaal is dit zichtbaar. Mensen boven winst in plaats van winst boven mensen is inmiddels al een cliché-uitspraak van mensen die deze trend bekritiseren, ook binnen de hulpverlening.

Mijn idealen om mensen in benarde situaties te helpen zag ik bijna stuk lopen op verzakelijking van de samenleving en hulpverlening, die als een olievlek zijn tentakels overal uitspreidt. Hoe kan men hulp verlenen als cijfers van bezette bedden tellen, als men naar aanleiding van de output van 'objecten' subsidies kan ontvangen, als men niet rekening meer kan houden met de mens binnen de hulpverlening of dienstverlening? Hoe kan men ook hulpverlenen als men steeds meer gaat bezuinigen op personeelskosten, in plaats van schaalverkleining overgaat op schaalvergroting om de kosten te drukken? In een samenleving waar de commercie en winstbejag voorop staat is het moeilijk om steeds je eigen ding te willen doen en te blijven doen. Het is ook moeilijk om die hulp- of dienstverlener te blijven die je was voordat je een opleiding ging volgen. Want ook mij kon het gebeuren dat ik meegezogen werd in de trend van zakelijk hulpverlenen. Gedwongen door geldgebrek en een tekort aan personeel werd het resultaat belangrijker en niet het kind of de volwassene. In de geïnstitutionaliseerde hulpverlening, stoomde je kinderen klaar voor een plek in het samenlevingssysteem. Een samenleving die geen oog meer heeft voor de verscheidenheid in mensen, maar waar mensen langs een vaststaande levensloop en geaccepteerde rol in de samenleving moeten vervullen, waar men doet suggereren dat mensen zelf hun leven kunnen vormgeven, maar van bovenaf worden wel de lijnen uitgestippeld.

> Dit is meer een levensvisie van een sociaal-politiek anarchist, die niet de solidariteit met de ander uit het oog is verloren

Deze contradictie die ik ervoer, kwam tot uiting in wat ik noem een verziekt hulpverleningssysteem. Door mensen niet in hun wezen te accepteren maar 'de onmaatschappelijken' te laten aanpassen, staat men niet open voor de wensen van de ander, voor de echte hulpvraag van een ander. Steeds vaker kwam ik mensen en kinderen tegen, die heel goed geholpen hadden kunnen worden, als er naar hun eerste vragen goed geluisterd was, als er ruimte was geweest voor menigeen om te zijn wie ze waren. Veel kinderen hadden al jaren van hulpverlening achter de rug en in plaats van dat ze geholpen waren, waren ze nog meer afhankelijk gemaakt van hulpverleners, waren ze nog meer in problemen gekomen, zodat uithuisplaatsing haast onvermijdelijk was. Niet dat die hulpverleners dit expres deden, ook hun handen waren gebonden aan een hulpverleningssysteem waarbinnen men moest werken. Ook zij werden door een maatschappijsysteem, die rollen van mensen al had vastgelegd, in een bepaalde werkstijl en leefstijl gedrukt. Hulpverlenen werd door mij zo langzamerhand ervaren als dweilen met de kraan open. Het werd tijd dat de mensen 'ontschuldigd' werden en dat er ook gekeken werd naar dieperliggende oorzaken, waarom mensen een beroep willen doen op de hulp- of dienstverlening.

Daarbij ging ik bij mezelf ook weer te rade wat ik wilde, waarom ik de hulpverlening in eerste instantie ben ingegaan, wat mijn waarden waren om mijn eigen leven vorm te geven. Daarbij was een van mijn uitgangspunten dat mensen niet worden geboren om naar school te gaan, dan te gaan werken, na een 65ste met een pensioentje te worden afgescheept om dan een geruisloze dood te sterven. Mensen zijn er ook om iets van hun leven te maken, om te doen wat zij zelf goed achten, om op zoek te gaan naar wie ze werkelijk zijn, om plezier te hebben, om lui te mogen zijn en om nog zoveel meer. Gewoon je eigen ding doen met respect voor de ander, voor het andere leven. Deze gedachte vormt een belangrijke leidraad in mijn leven. Wat je zelf wil, kan alleen maar jij bepalen en niet een ander. Hierbij wordt niet het soort individualisme bedoelt die door heel veel mensen momenteel naar voren wordt geschoven, als 'ikke, ikke, ikke en de rest kan stikken'. Dit is niet een soort liberale vrijheidsvisie, waarbij je niet hoeft stil te staan bij de grenzen van een ander, niet hoeft stil te staan bij de intrinsieke waarde van het andere leven. Dit is meer een levensvisie van een sociaal-politiek anarchist, die niet de solidariteit met de ander uit het oog is verloren.

Mijn idealen merkte ik, ben ik niet verloren, mijn prioriteiten kwamen anders te liggen. Ik wilde de daadwerkelijke problemen in de maatschappij aanpakken, tegen bestaande structuren aanschoppen, blijven doen wat ik leuk vond en niet iets doen omdat het moet of omdat het zo hoort. Daarbij nieuwsgierig geworden door het sociologisch aspect van de SPH-opleiding, wilde ik meer van deze kant weten, met bijvoorbeeld Foucault en Bourdieu in mijn broekzak op de denkbeeldige barricades en met Bakoenin en Kropotkin in de hand de wereld verbeteren.

Wat is dan de beste plek in Nederland om daar mee te beginnen: Amsterdam, met zijn roemruchte krakersrellen, met de thuishavens van groepen als Greenpeace, ASKV/steunpunt vluchtelingen, X-Y-solidariteitsfonds en noem maar op. (Later merk je natuurlijk dat er meer te doen is dan alleen wat Amsterdam heeft te bieden, maar dat terzijde.) Daar was ook de enige studie te vinden die mij trok: Maatschappelijke Vraagstukken en Beleid, een kopstudie van sociaal-culturele wetenschappen, een mooie aansluiter op de SPH-studie. Als vrijbuiter en klaar voor het avontuur heb ik mijn baan en mijn zekerheid opgezegd – voor mij geen huisje-boompje-beestje – en ben ik naar de grote stad verhuisd en middenin de

krakerswereld terecht gekomen om onze eigen samenleving op te bouwen.

Van deel van een veilige groep, in de pas lopend werknemersvolk ben ik in één keer verworden tot een deel van een randgroepering en een doelgroep voor de politie. Voor veel mensen ben ik in één keer werkschuw, langharig tuig van de onderste richel geworden. Hoe kan dat als mensen zeggen dat we in een vrije maatschappij leven, hoe kan dat als mensen beweren dat individualiteit een groot goed is in onze samenleving. Dit bevestigt alleen maar mijn visie dat de maatschappij niet zo vrij is als men wil suggereren dat het is. Zo gauw men niet in de pas loopt, is men botweg een gevaar voor de samenleving. Als men bestaande structuren in de maatschappij actief wil aankaarten en veranderen dan vormt men een bedreiging voor de parlementaire democratie. Zo werd op 21 maart jongstleden (dat was in 2004, dus niet meer zo kort geleden, red.) nog een grondwettelijke recht om te demonstreren bij een uitzetbajes voor vluchtelingen in Rotterdam op onwettige basis door de burgemeester van Rotterdam en de politie onmogelijk gemaakt en hadden mensen die daar mondeling tegen in het verweer kwamen de kans om opgepakt te worden. Wat dus ook bij enkelen gebeurde.

> Wie zijn wij als hulpverlener om dat voor een ander te bepalen, wie zijn wij als mens om voor een ander te bepalen wat goed en niet goed is?

Bestaande structuren laten zien dat die structuren bepalen wie ziek is en wie niet, wie geholpen moeten worden en wie niet. Maar misschien zijn deze mensen helemaal niet ziek en misschien willen ze helemaal niet geholpen worden. Wie zijn wij als hulpverlener om dat voor een ander te bepalen, wie zijn wij als mens om voor een ander te bepalen wat goed en niet goed is? Pas als je jouw eigen standpunten onder de loep neemt en je eigen betrekkelijkheid ziet, kun je in alle openheid naar een ander toestappen en de ander leren kennen. Zijn dit niet van die grondbeginselen die in het begin van de studietijd als grondhouding voor een hulpverlener naar voren komen? Die vooringenomenheid, die ik binnen de hulpverlening bespeur, maakt ook dat ik moeilijk binnen de hulpverleningswereld kan terug komen. Naast de verzakelijking van de wereld is dat een andere reden waarin het hulpverleningssysteem zelf verziekt is. En deze twee zaken houden nauw verband met elkaar. Door de verzakelijking moeten dingen efficiënter lopen en mensen die buiten de pas lopen, zijn niet efficiënt en kosten te veel geld. Daarnaast zijn mensen die buiten de pas lopen ook nog een bedreiging voor de bestaande structuren, die van een zakelijke liberale maatschappij en die bedreiging dient verkleind te worden.

Natuurlijk is dit een kort door de bocht redenering en zit de wereld niet zo simpel in elkaar als hierboven wordt geschetst. Natuurlijk vallen de maatschappelijke problematieken en wereldlijke problematieken niet in één verhaal uiteen te zetten met alle oplossingen hiervoor. Dat is nou precies mijn punt. De beste hulpverleningsmanier bestaat niet, daarvoor bestaan er namelijk teveel verschillende mensen. De beste maatschappij hebben we ook nog lang niet bereikt, daarvoor bestaan er teveel wensen. Een daadwerkelijke basisdemocratische samenleving is misschien een utopie, maar het streven er naar is wel een doel op zich. Een plek waar mensen echt hun eigen leven kunnen leven is belangrijk om naar toe te werken, waar echte solidariteit met elkaar is. In de kraakbeweging als sociale beweging, probeert men in ieder geval een klein plekje te creëren waarin men zichzelf kan zijn. Dan blijft dienstverlenen aan anderen nog steeds belangrijk, er zijn nog genoeg mensen die ongelukkig zijn en de harde eisen in de maatschappij maakt het voor mensen niet gemakkelijker op. Als je kijkt op hoeveel verschillende gebieden mensen, bijvoorbeeld binnen de kraakbeweging, bezig zijn met behoud sociale huisvesting, antimilitarisme, dierenwelzijn, vluchtelingen onderdak bieden, uitbuiting van arbeiders in arme landen aankaarten en tegengaan, fascisme et cetera, dan is er nog genoeg werk aan de winkel. Zolang bepaalde verziekte structuren nog niet verbeterd zijn, zie ik er geen heil in om mensen binnen de hulpverlening aan te laten passen aan dit verziekt systeem.

> Moeten we niet binnen de hulpverlening de marginalisering van mensen stoppen in plaats van alleen maar oog te hebben voor onze carrièremogelijkheden?

Terug naar het voornemen om meer ondernemerschap los te laten op werknemers binnen de hulpverlening. Is dit weer de zoveelste keer om de hulpverlening aantrekkelijk te maken, zonder stil te staan bij vraag voor wie men hulp verleent? Ondernemerschap binnen de hulpverlening, zodat men zolang mogelijk binnen de hulpverlening actief kan zijn, met alle groeimogelijkheden die bij een goede baan horen? Alsof het hier gaat om een zakelijke of industriële baan in een profitinstelling. Moeten we er niet meer gericht zijn om ons werk zo goed te doen, dat we de hulpverlening overbodig maken, dat we de hulpverlening uitsluiten in plaats van mensen uit te sluiten die niet mee willen en kunnen in de verzakelijking van het leven? Moeten we niet binnen de hulpverlening de marginalisering van mensen stoppen in plaats van alleen maar oog te hebben voor onze carrièremogelijkheden?

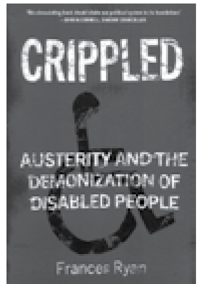
Daarom boeit het mij ook niet om aan dit soort ondernemerschap mee te moeten doen, mee te moeten doen aan een maatschappij waar carrière maken voorop staat, waar geen ruimte is voor langzame, eigenzinnige mensen. Mijn ondernemerschap bestaat gewoon uit mijn eigen ding doen, wat ik leuk vind om te doen en daarbij een maatschappij creëren waar ruimte is voor elk levend wezen op een goed bestaan. Als daarbij het risico is dat ik niet geaccepteerd word door mensen in de samenleving en men mij ziet als een lastpost, het zij zo.

Veel grote denkers (die ik absoluut niet in denken en doen kan evenaren), waren dat ook. Denk bijvoorbeeld aan de filosoof Socrates, die iedereen gek maakte met zijn waaromvragen naar de dingen die voor anderen waren zoals ze waren, zodat hij uiteindelijk werd gedwongen om de gifbeker te drinken. Misschien kan vechten voor de allerzwaksten in de samenleving wel het beste als je je in dezelfde positie bevindt buiten de maatschappij. Dan pas ervaar je hoe het is om niet voor normaal door velen te worden ervaren en ervaar je wat het is om te vechten voor je eigen acceptatie en voor die van een ander.

door Mollie Steimer

rubriek
Sjakoo's boekentips

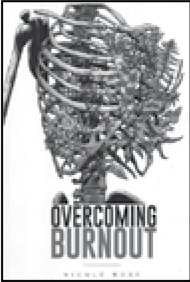
Frances Ryan
Crippled
Austerity and the demonization of disabled people

In Groot-Brittanië waar bezuinigen een nationale sport is, worden 'gehandicapten' weggezet als waardeloze klaplopers en profiteurs. Of het nu om sociale zorg of het toeslagensysteem gaat, politici en media wedijveren om wie om het hardst kan roepen dat de twaalf miljoen gehandicapte mensen in Groot-Brittanië een aderlating vormen voor de staatskas. In *Crippled* legt de journalist en activist Frances Ryan de verontrustende werkelijkheid bloot en vertelt het verhaal van hen die het zwaarst worden getroffen door de enkel op rendement gerichte zijde van het economische en politieke systeem. Het boek is een aanklacht tegen de voortdurende bezuinigingen en de onmenselijke omgang met gehandicapten en tevens een roep om het beëindigen van de bezuinigingen, waar diegenen die het financieel al het moeilijkst hebben het meest onder te lijden hebben. Een ontnuchterend staaltje onderzoeksjournalistiek.

Verso, London, 2019
228 pag., € 17,95
ISBN 9781786637888

Nicole Rose
Overcoming burnout

Betrokken zijn bij het organiseren van acties voor de bevrijding van mens, dier en milieu kan je heel veel energie geven. Maar geregeld lopen activisten zich in hun dadendrang en door urgentiegevoel dat ze constant bezig moeten blijven en hun activistisch werk nooit af is, tegen hun eigen grenzen op. Met als gevolg fysieke en mentale uitputting die als je daar niet bijtijds op reageert kan uitlopen op een complete burn-out en het verlaten van sociale bewegingen. Dit boek beoogt, gebaseerd op de eigen ervaringen van de auteur, het voorkomen van een burn-out, waarbij de auteur dwarsverbanden legt naar factoren die ook kunnen meespelen zoals klassisme, seksisme en machtsmechanismes binnen groepen, armoede, chronische ziekte en validisme, als ook rouw en trauma vanwege bajeservaringen of staatsrepressie. Het boek is heel erg persoonlijk en snijdt ook politiek dringende kwesties aan, waarmee dit boek voor iedereen die actief is in sociale bewegingen een *must read* is. De auteur probeert diverse uitwegen uit mogelijke impasses te bieden en geeft diverse tips om burn-out te voorkomen.

Active Publishing, Bristol, 2019
137 pag., € 6,95
ISBN 9781909798694

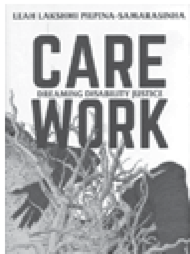
Collectief
Class struggle and mental health
Live to fight another day

Er wordt wel eens gesteld dat depressie, mentale inzinkingen en emotionele stress vrij algemeen voorkomen onder anarchistische of anderszins activistische mensen. Mentale inzinkingen kunnen bij activistische mensen gepaard gaan met heel specifieke complicaties. Soms is de directe omgeving van een activist een grote steun, andere keren voelt men zich compleet op zichzelf teruggeworpen en lijken de naasten net zo vervreemd van je als dat je je voelt van de kapitalistische samenleving. Het doel van dit boekwerkje is om advies te bieden over hoe je preventief te werk kan gaan bij het voorkomen van mentale inzinkingen, en tevens is het pleidooi voor het hebben en nemen van invloed op de wijze waarop je behandeld wordt door medische of psychische hulpverleners. Daarnaast is het een oproep om mentale ziektes bij mensen in je omgeving serieus te nemen en er te zijn voor de mensen die in de problemen zitten en open staan voor hulp.

Freedom Press, London, 2015
44 pag., € 4,25
ISBN 9781904491248

Leah Lakshmi Piepna-Samarasinha
Care work
Dreaming disability justice

Queer activiste en schrijfster Leah Lakshmi verkent de politieke aspecten en de werkelijkheid van rechtvaardigheid voor 'gehandicapten'. Het is een betoog voor het uiten van betrokkenheid bij de strijd van gehandicapten, in dit geval met name op mensen van kleur gericht of ze nu queer of straight zijn (of alles daar tussen in) om tot bundeling in de strijd te komen en een gemeenschap op te bouwen die gebaseerd is op bevrijding en inclusiviteit.

Arsenal Pulp Press, Vancouver, 2018
264 pag., €19,95
ISBN 9781551527383

Albert Libertad
Niet morgen, vandaag!
Selectie van teksten uit 'Le Libertaire' en 'L'anarchie' (1897-1908)

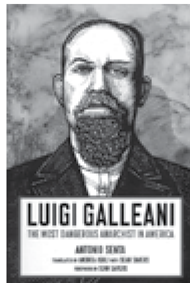

Kreupel aan beide benen, bewoog de Franse anarchist Albert Libertad (pseudoniem van Albert Joseph, 1875-1908) zich voort op krukken. Die krukken kwamen hem geregeld zeer van pas bij de straatgevechten met politie of stakingsbrekers waarin hij dikwijls verzeild raakte. Libertad was een bijzondere verschijning in het Parijse anarchistische milieu, een gevreesd spreker en een begenadigd schrijver die met name bekend is van het blad *L'anarchie* dat hij oprichtte en dat na zijn dood voortgezet zou worden door Victor Serge en Rirette Maîtrejean.

Libertad wijst inhoudelijk op de volheid van het leven, weigert elke scheiding tussen de verschillende aspecten. Zijn revolte is ondeelbaar, verdraagt geen uitstel en uit zich op alle momenten, gepast of ongepast, gewenst of ongewenst, klein of groot. Voor hem geen scheiding tussen de diverse strijdfronten en de kleine gevechten. Geeft goed de ideeën weer van deze koppige anarchist, die een opzwepende kracht was in de weerspannige Parijse milieus in de jaren voor de Eerste Wereldoorlog. In de krant *L'anarchie*, tijdens de 'causeries populaires' (volkse discussies) en in zijn onvermoeibare propaganda, ging hij tekeer tegen zowel de herders als de schapen, schoof het gevecht van het individu voor zijn vrije ontwikkeling naar de voorgrond, en fulmineerde tegen alle hiërarchie, autoriteit en onderwerping. Na een knokpartij met een andere anarchistische factie en daarop volgend een enorm pak slaag van de politie, belandt Libertad in het ziekenhuis waar hij na enkele dagen overlijdt. Met het overlijden van Libertad stierf een van de meest strijdlustige anarchistische 'gehandicapten' van de afgelopen anderhalve eeuw. Wat blijft zijn zijn vurige artikelen waarvan hier een bloemlezing is vertaald naar het Nederlands.

Tumult uitgaves, Brussel, 2011
170 pag., € 4,00
Zonder ISBN

Antonio Senta
Luigi Galleani
The most dangerous anarchist in America

Antonio Senta, historicus en anarchist, heeft een aantal jaren geleden een tekst geschreven voor een lezing over de legendarische Italiaanse anarchist Luigi Galleani (1861-1931). Die tekst heeft hij in de jaren daarna uitgewerkt tot een echte biografie. Senta heeft diverse archieven en anarchistische kranten uit die tijd en de nodige secundaire literatuur doorgewerkt voor deze politieke biografie.

Galleani's leven stond vanaf ongeveer zijn twintigste levensjaar compleet in het teken van het propaganda maken voor het anarchisme en zijn landgenoten aanzetten tot opstand tegen de gevestigde orde. Galleani was betrokken bij legio revolutiepogingen in diverse delen van Italië en schreef voor een oneindig aantal tijdschriften, naast dat hij zelf ook een hele reeks anarchistische tijdschriften uitgaf. Geregeld werd hij gevangen gezet of intern verbannen naar een van de minuscule gevangeniseilanden die Italië rijk was en wist dan weer te ontsnappen, of week vlak voor hij opgepakt dreigde te worden uit naar het buitenland. Hij had een vlijmscherpe pen en was een groot en aanstekelijk spreker. Zijn geschreven en gesproken woord werden in hoge mate gevreesd door de elite en de 'veiligheidskrachten'. Galleani had contact met veel andere anarchisten in binnen- en buitenland en was bevriend met de gebroeders Reclus, Errico Malatesta, Pjotr Kropotkin, Emma Goldman en Alxander Berkman en vele anderen. Galleani pendelde naar gelang de repressie in zijn thuisland Italië tussen Frankrijk, Engeland, Zwitserland, Egypte en de Verenigde Staten. Vaak werd hij na een poos weer uit de landen waar hij verbleef uitgewezen wegens staatsgevaarlijke bezigheden.

Zijn laatste echt vol actieve tijd beleefde Galleani in de VS, waar hij in Paterson en Barre woonde, waar een grote Italiaanse gemeenschap leefde en de anarchistische beweging zeer radicaal en actief was. Galleani speelde daarin ook een belangrijke rol en werd op handen gedragen. Zijn tijdschriften *La Questione Sociale* en *Cronaca Sovversiva* speelden een centrale rol bij diverse zeer militante stakingsbewegingen. Uiteindelijk zou Galleani in 1919 in het kader van de grote 'Red Scare' het land uitgezet worden en uitgeleverd worden aan Italië. Vrij spoedig na Mussolini's greep naar de macht werd hij vast gezet en intern verbannen. Zijn gammele gezondheid holde achteruit en hij overleed in 1931. Zijn vrouw en het overgrote deel van zijn kinderen zouden in de VS achterblijven. Het is jammer dat er zo weinig persoonlijke correspondentie bewaard is gebleven van binnen de familie, want over Galleani als familiemens en vader komen we helaas niet veel te weten. Senta heeft met deze biografie Galleani voor het eerst buiten Italië een lezenswaardige biografie verschaft. Tevens heeft hij de vele vragen die zijn artikel uit 2012 opriepen in deze studie beantwoord. Een aanrader!

AK Press, Chico, 2019
265 pag., € 18,95
ISBN 9781849353489

Daniel Sonabend
We fight fascists
The 43 Group and their forgotten battle for post-war Britain

In 1992 verschenen Morris Beckman's memoires *The 43 Group*, waarin hij op indrukwekkende wijze uiteenzette hoe een Joodse groep mannen en vrouwen in de vijf jaar na de Tweede Wereldoorlog het de fascistische organisatie van Oswald Mosley volstrekt onmogelijk maakten om nog verder actief te blijven. Hierbij werd er ook niet voor teruggeschrokken om offensief geweld te gebruiken. Daniel Sonabend, kleinzoon van een van de leden en historicus, is nog uitgebreider in de geschiedenis gedoken en heeft een waarlijke historische studie over de 43 Group geschreven. Hij interviewde vele oud-leden en boorde diverse andere bronnen aan en wist op deze manier een vrij uitgebalanceerde groepsbiografie af te leveren die minder persoonlijk gekleurd is dan Beckman's memoires. Een imponerend portret van een zeer effectieve campagne tegen doorsudderend fascisme in Engeland, nadat Hitler-Duitsland en Mussolini-Italië waren verslagen. Lange tijd na hun optreden durfden fascisten zich niet meer in London openlijk te manifesteren.

Verso, London, 2019
369 pag., € 23,05
ISBN 9781788733243

Al de besproken boeken zijn verkrijgbaar/bestelbaar bij de betere boekhandels (Fort van Sjakoo te Amsterdam, Rosa te Groningen en Boekhandel Opstand te Den Haag).

Het Fort van Sjakoo verzorgde deze rubriek en heeft de boeken ook op voorraad. Ondersteun de enige alternatieve boekhandels van Nederland en bestel je boeken dáár.

Fort van Sjakoo,
Jodenbreestraat 24 te Amsterdam,
020-6258979
info@sjakoo.nl, sjakoo.nl.

Bevolkingspolitiek, eugenetica en evolutietheorieën in Nederland rond 1900

Het bredere kader

Inleiding

In haar invloedrijke *Imperial Leather* vertelt Anne McClintock over Friedrich Engels' beschrijving van de arbeidersklasse in *The condition of the working class in England*. Hij schrijft dat de armeren in Engeland een 'physically degenerate race' zouden zijn, 'robbed of all humanity, degraded, reduced morally and intellectually to bestiality'.[1] Zij gebruikt deze uitspraak als inleiding voor een betoog waarin zij de verbindingen tussen gender, seksualiteit, klasse, racisme en kapitalistisch kolonialisme onderzoekt. Want, zo schrijft zij, halverwege de negentiende eeuw kregen deze een nieuwe betekenis. In dit artikel zal ik, op mijn manier, vergelijkbare verbindingen proberen te leggen en het Nederland van het eind van de negentiende eeuw en begin van de twintigste eeuw beschrijven.

McClintock vervolgt haar verhaal door ras en familie als twee van de belangrijkste concepten van destijds te onderzoeken. Met de *Origin of species* (1859) van Charles Darwin, zo legt zij uit, werd voorgoed afscheid genomen van een eeuwenoude discussie of alle mensen van eenzelfde (monogenesis) of verschillende (polygenesis) diersoorten waren. Iedereen was sindsdien deel van één menselijke familie. Daarvoor in de plaats werd de kwestie of volkeren lang genoeg gescheiden waren geweest om tot aparte biologische rassen of soort te groeien. Wat het antwoord ook was, er werd een strikte hiërarchie gemaakt waarin de witte, Europese man altijd bovenaan de menselijke familiestamboom stond, met daaronder de witte Europese vrouw. Andere witte volkeren (Ieren, Joden) en lagere klassen stonden steeds lager, terwijl gekleurde volkeren dichter bij de dieren zouden staan (oftewel minder ver geëvolueerd zouden zijn). Ras, gender en klasse werden met deze analogie van de menselijke familie, zo stelt McClintock, verbonden in een web van betekenis waarin ras werd gebruikt om verschillen binnen de maatschappij te duiden, terwijl de metafoor van de familie werd gebruikt om mondiale verhoudingen te duiden.

Vanaf het eind van de negentiende eeuw werd deze verwevenheid van ras, gender en klasse niet alleen een abstracte kijk op de wereld, maar ook een instrument van de middenklasse om met de macht van de staat concreet politiek beleid uit te gaan voeren – vaak met kapitalistische doeleinden. Zo werd de eerste helft van de twintigste eeuw (met een lange uitloper in de tweede helft) een periode van buitensluiting van ongewenste groepen en van sociale en medische ingrepen om deze 'ongewensten' op kortere of langere termijn uit de maatschappij te doen verdwijnen. Bevolkingspolitiek was vaak niet veel meer dan de staat die bepaalde wie wenselijk was en welke groepen – eenmaal minderwaardig verklaard – niet meer nodig waren. Over de hele wereld werden in de koloniën hele bevolkingsgroepen uitgeroeid, terwijl op het thuisfront beleid werd ingevoerd waarmee 'onwenselijken' konden worden aangepakt.

Al deze ideeën en praktijken komen voort uit een strikte 'hiërarchisering' van de maatschappij, die in de negentiende eeuw begon. Ik zal hier beschrijven hoe dit in Nederland – wat eigenlijk nog amper onderzocht is – plaatsvond. En ik zal bestuderen hoe evolutietheorieën invloed hadden op dit proces, waarbij altijd bepaalde groepen tot inferieur en andere tot superieur werden gemaakt. Want dit was uiteindelijk de kwestie die aan de basis van bevolkingspolitiek lag: welke levens zijn het leven waard, welke afwijkingen zien we als onwenselijk en wat is de norm die gebruikt wordt om 'afwijkingen' aan te meten?

Evolutietheorieën en eugenetica

Het is van belang om te benadrukken dat, als ik het hier heb over biologische en sociologische theorieën, deze moeten worden gezien in een breder gedeeld kader. Hoewel bijvoorbeeld Darwins evolutietheorie enorme invloed op de biologie had, had ze net zoveel invloed op de manier waarop de samenleving werd geïnterpreteerd. De meeste evolutietheorieën van de negentiende eeuw pasten in een algemeen vooruitgangsdenken waarin een onvermijdelijk eindpunt werd voorgesteld. Evolutie werd begrepen als het ontwikkelen van maatschappijen naar hogere niveaus waarin iedereen een natuurlijke plek zou hebben in een biologisch bepaalde sociale structuur.

Malthus en veel van zijn volgers stelden dat het beter was om geen riolen aan te leggen

Het darwinisme bouwde bovendien voort op oudere ideeën over de samenleving zoals die van Thomas Hobbes (1588-1679) en Thomas Malthus (1766-1834), die ervan uitgingen dat het leven 'nasty, brutish and short' zou zijn. Door natuurlijke grenzen aan de voorzieningen zou zowel tussen als binnen soorten een constante competitie zijn. Deze druk op het voortbestaan van mens, dier en plant zou ervoor zorgen dat alleen degenen die het best waren aangepast aan hun leefomgeving overleefden, terwijl de rest zou omkomen. Vooruitgang van samenlevingen en dier- en plantensoorten zou dus voornamelijk voortkomen uit het sterven van de individuen die niet wisten te overleven in een dodelijke wereld. Malthus en veel van zijn volgers stelden bijvoorbeeld dat het beter was om geen riolen aan te leggen omdat een gebrek aan hygiëne ziekte en dood onder de armere bevolking veroorzaakte.[2]

Zo sloot darwinisme dus goed aan bij bredere denkbeelden over de maatschappij van de late negentiende en vroege twintigste eeuw. Het idee dat sommige volkeren en sommige sociale lagen dominant waren door een betere biologische predispositie kon zowel het kolonialisme als de sociaaleconomische verhoudingen in Europa uitstekend legitimeren. Het recht van de sterksten had immers de 'van nature' superieure bevolkingslagen doen bovendrijven. Zij zorgden er vervolgens voor dat de maatschappij zich ontwikkelde. Darwins invloed was vooral het 'biologiseren' van sociale verschillen die meekwamen met het liberalisme en kapitalisme, terwijl het paste in een breder idee dat vooral niet voor zwakkeren moest worden opgekomen.

Er was echter nog wel veel debat over welke kwaliteiten exact biologisch en welke sociaal zouden zijn. Lamarckisme – het idee dat ook sociale omstandigheden overerven, vernoemd naar Jean-Baptiste de Lamarck (1744-1829) – had nog altijd grote invloed. Erfelijkheid van complexe sociale kenmerken werd bovendien altijd simplistisch voorgesteld alsof het net als bijvoorbeeld oogkleur met een enkel gen wordt doorgegeven.

Eugenetica, medische ingrepen en sociaal beleid waren dus deel van één ideologie waarbij werd geprobeerd op allerlei manieren de samenleving van bovenaf te beïnvloeden. Jan Noordman illustreert dit in zijn proefschrift – een van de weinige studies naar Nederlandse eugenetica – met zijn bespreking van de ideeën van de arts J. Sanders, die zich in de jaren dertig van de twintigste eeuw bezighield met de vraag of de medische wereld verantwoordelijk was voor 'onbeschaafde kinderen'. Als een kind hemofilie had, was dat duidelijk een medische aangelegenheid, stelde hij. Zou dan de beschaafdheid van mensen, die ook binnen families leek te blijven, niet ook een medische kwestie zijn? Als er een genetische aanleg zou zijn die het verschil tussen armere en rijkere mensen zou kunnen verklaren, moesten we dat dan niet op dezelfde manier behandelen zoals we in dieren de meest wenselijke kwaliteiten naar boven brengen?[3]

Armenzorg, klasse en nationalisme

Eugenetica hing samen met een breder maatschappelijk debat over de manier waarop de staat eigenlijk de problemen van de armenzorg moest opvatten. Aan de grondslag van deze discussie lag de kwestie of mensen te beschaven waren. Sommige eugenetici, sociale wetenschappers en politici waren van overtuiging dat er actief beleid gevoerd moest worden om de lagere klassen 'te verbeteren'. Andere dat zij door aangeboren biologische kwaliteiten nooit zouden kunnen veranderen en dat hun voortplanting moest worden beperkt. Bovendien, zo schrijft Noordman, ging een grote angst achter de eugenetica schuil: 'Als het "volk" politieke macht zou krijgen, diende het zedelijk en intellectueel niveau te bezit-

ten. De vrees, door latere eugenetici uitgesproken, dat er achter de vierde stand van arbeiders een vijfde stand van "minusvarianten" zou opdoemen, lag in de lijn van deze bezorgdheid.'[4]

Vanuit dit gezichtspunt kan ook verklaard worden waarom veel sociaaldemocraten en fascisten (en sommige marxisten) uiteindelijk tot een vergelijkbaar idee kwamen: een staatsbeleid waarmee bepaalde elementen uit de samenleving werden verwijderd. Terwijl nationaalsocialisten met hun bevolkingspolitiek (die tijdens de Tweede Wereldoorlog escaleerde tot actieve genocide) het Nordische ras zijn natuurlijke plek wilde laten innemen, richtten sociaaldemocraten zich vooral op de 'verheffing' van de arbeidersklasse die nog niet klaar zou zijn om voor zichzelf te zorgen. Aan beide ligt een vermeende hiërarchische verhouding ten grondslag die in staatsmacht tot uiting komt. Hoewel er uiteraard ook veel verschillen in opvatting en praktijk te vinden zijn, zijn het de gedeelde ideeën die in veel gevallen het meest interessant blijken. Want hoe komt het dat sociaaldemocraten, die zich in ieder geval in naam voor de arbeidersklasse inzetten, in Scandinavië bijvoorbeeld, zelfs na 1945 nog met sterilisatieprogramma's doorgingen en daarmee de basis vormden voor de verzorgingsstaat?[5]

> Hoe komt het dat sociaaldemocraten, in Scandinavië bijvoorbeeld, zelfs na 1945 nog met sterilisatieprogramma's doorgingen?

Leo Lucassen heeft in een artikel uiteengezet hoe in Europa linkse partijen en regeringen eugenetische programma's voorstelden en invoerden. In belangrijke mate had dit volgens hem te maken met het feit dat veel sociaaldemocratische partijen en bewegingen ook nationale volkeren als een organisch geheel gingen zien en klassentegenstellingen minder belangrijk begonnen te vinden. 'Door de samenleving als één organisme te beschouwen is de verleiding groot over zwakke sociale groepen in medische termen van "ziekte" en "besmetting" te denken,' schrijft de historicus.[6] Rechten van lagere klassen of sociaal zwakkeren werden snel afgenomen in het vermeende belang van de grotere, nationale gemeenschap.[7]

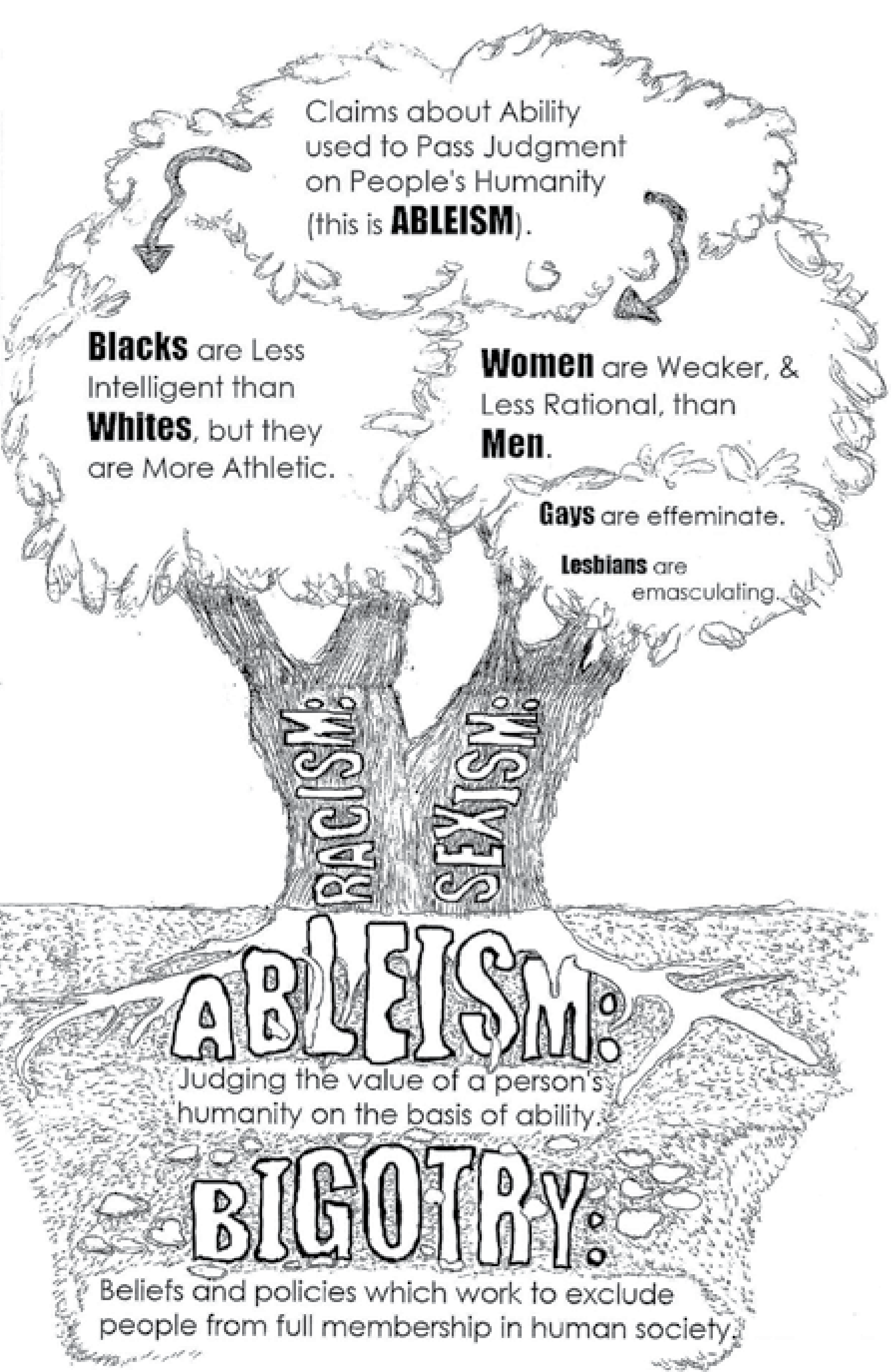
Dit was een belangrijke overeenkomst tussen bijvoorbeeld Zweden en nazi-Duitsland, die beide een homogene, raciale of nationale gemeenschap vooropstelden en bereid waren de gemeenschap gezond te houden met sociaal beleid (een van deze twee escaleerde tot één van de weinige genocides op het Europese continent). Zo werd klassenloyaliteit door nationalisme gebroken. In Nederland en Engeland daarentegen was door religieuze en klassenverschillen de inzet van de staat veel controversiëler omdat veel groepen weinig invloed hadden op de staat maar wel weerstand konden bieden: in Nederland bijvoorbeeld de katholieken en in Engeland arbeiders. Het waren deze klassen- en religieuze tegenstellingen die uitgebreide programma's in ieder geval stopten, ook als eugenetische denkbeelden wel werden geaccepteerd.[8]

Nederlandse alternatieven voor eugenetica

In Nederland heeft eugenetica zich nooit vertaald in een langdurig of grootschalig beleid van sterilisaties of medische ingrepen, hoewel het wel degelijk heeft plaatsgevonden.[9] Hier was het idee dat via een beschavingsoffensief de lagere klassen moesten worden opgeheven populairder. Dat betekent niet dat de waarde van medisch beleid niet werd erkend maar alleen dat dit als een kwestie voor de toekomst werd gezien. Er was nog te weinig wetenschappelijk bewijs voor uitgebreide programma's, zo ging het idee.[10]

Deze nadruk op sociaal beleid vertaalde zich in een geloof in de noodzaak van een beschavingsoffensief. Zogeheten hygiënisten zagen de 'onwenselijken' of 'onmaatschappelijken' nog tot op zekere hoogte als verbeterbaar en stelden vergaande middelen voor om hun ideeën in de praktijk te kunnen brengen. Net als eugenetici hielden zij zich voornamelijk bezig met bijvoorbeeld alcoholisme, prostitutie en landloperij, welke allemaal met de lagere klassen geassocieerd waren. En zij zochten ook vergelijkbare oplossingen als eugenetici. Wilden de strengste eugenetici bijvoorbeeld de voortplanting van bepaalde groepen stoppen met medische ingrepen, dan wilden hygiënisten dat bijvoorbeeld doen door ze uit de maatschappij te houden en mannen en vrouwen in aparte instituties te huizen. Hygiënisten stelden ook een gezondheidspolitie en medische controles bij huwelijksaanvragen voor: 'preventieve zorg kon bij hygiënisten de vorm aannemen van een bijna totalitaire controle van de samenleving.'[11]

Welke vorm deze controle ook aannam, in alle gevallen ging men uit van een onderscheid tussen mensen die steun zouden verdienen en zij die dat niet verdienden. Mensen in armoede een handreiking doen zou leiden tot luiheid, alcoholisme en langdurige werkeloosheid. Directe sociale controle door bezoekingen, dreiging de hulp stop te zetten of ernstigere maatregelen zouden er toe moeten leiden dat mensen zich verbeterden. Alleen zij die überhaupt de mogelijkheid hadden tot verbetering – verbetering werd uiteraard vanuit de staat en geldschieters gedefinieerd en geëvalueerd – kwamen in aanmerking voor ondersteuning. De rest werd vooral geïsoleerd.[12]

In veel gevallen werd armenzorg geregeld door middel van woningbouw. Kapitaalbezitters schoten bijvoorbeeld bouwprojecten voor om 'asocialen' of 'onmaatschappelijken' op te voeden. In de loop van de twintigste eeuw kregen gemeenten de bevoegdheid om huizenbezitters te dwingen huizen op te knappen of voorzieningen aan te leggen. Daarnaast werd vanuit de nationale staat geld beschikbaar gesteld voor gemeenten om hun eigen bouwprojecten op te starten. Vanuit het idee van de arbeidersverheffing kwamen vooral sociaaldemocraten (in Amsterdam bijvoorbeeld Floor Wibaut) met het initiatief buurten, complexen of dorpen (Zeeburgerdorp en Betondorp in Amsterdam, Houtplein in Utrecht, Zomerhof te Den Haag) in te richten waarin zij konden worden gehuisvest. Politie, ambtenaren en medische specialisten handhaafden een streng reglement om mensen in een mal van beschaafdheid te drukken. Niet geheel onverwachts waren dit soort maatregelen maar zeer beperkt succesvol (vanuit het perspectief van de machthebbers).[13]

Alleen één van de meest uitgesproken sociaaldarwinisten in Nederland, S.R. Steinmetz (1862-1940), had een biologisch determinisme geformuleerd dat vergelijkbaar was met wat in Duitsland of Engeland werd geformuleerd. Hij was jarenlang een controversieel persoon omdat hij bang was dat armen- en kinderzorg de vooruitgang van de mensheid stopte. 'Gevaarlijk waren slechts', zo citeert Noordman de eugeneticus, 'de "mateloze, irrationele, ongerichte uitbreiding van ons altruïsme" en een "zwakhartig medelijden (...) met al wat tot waarlijk leven onwaardig en onbekwaam is"'.[14] Op eenzelfde manier schreef hij dat de ondernemer zich weliswaar soms verrijkte: 'de arbeider ondernam toch *niet*; (...) hij laat zich exploiteren, een sterk, wenschelijk, goed mensch laat zich dat niet doen.'[15] Een natuurlijke ongelijkheid tussen mensen moest volgens hem eerder worden versterkt dan worden genivelleerd om de mensheid als geheel vooruit te helpen. Maar hij viel toch vooral buiten de boot door de conclusies die hij trok en de voorstellen die hij deed op basis van het algemeen erkende gevaar dat lagere klassen en andere rassen zich sneller zouden voortplanten.

Van Nederland naar de kolonie en terug

Dat biologische en genetische verschillen als vanzelfsprekend werden aangenomen, blijkt uit het beleid in Nederlands-Indië. Zoals de socioloog Wim Wertheim eens schreef: 'Wie aanneemt dat Nederlanders in het verleden geen racistische gevoelens of vooroordelen hadden, heeft duidelijk nog nooit aan het gedrag van onze landgenoten in de koloniale omgeving gedacht.'[16] Daar werden na eeuwen gemengde partnerschappen vanaf het eind van de negentiende steeds striktere politieke en sociale scheidslijnen gecreëerd tussen de lokale en Ne-

derlandse bevolking. Er kwam steeds meer controle op raciale verschillen. En gender- en klassenverschillen werden steeds belangrijker. Seks tussen Nederlandse mannen en Indonesische vrouwen (vaak dichterbij verkrachting) werd bijvoorbeeld als noodzakelijk gezien – zeker in de tijd dat Nederlandse vrouwen nog amper naar Indonesië reisden: alles was beter dan homoseksualiteit. Een enigszins vernederlandste bovenlaag werd daarnaast tot op zekere hoogte in koloniale cirkels geaccepteerd, terwijl bijvoorbeeld dienstmeisjes vanwege hun 'stank' werd verteld de kinderen ver van zich af te houden bij de verzorging.[17]

> Mensen in armoede een handreiking doen zou leiden tot luiheid, alcoholisme en langdurige werkeloosheid

Ann Stoler is waarschijnlijk de belangrijkste historica die heeft onderzocht hoe deze koloniale categorieën in Nederlands-Indië opnieuw werden gecreëerd. Deze nieuwe orde had volgens haar niet alleen te maken met een steeds grotere angst voor de afbraak van de Nederlandse macht, maar hing ook samen met diepgaande angst voor ondermijning van de Nederlandse identiteit, van moraliteit en van een Nederlandse culturele eenheid. Deze periode was het hoogtij van nationalisme maar ook een tijd dat een eenduidige nationale identiteit nog niet gevormd was. Loyaliteit en identiteit konden aan het begin van de twintigste eeuw net zo vaak nog op stedelijk, lokaal of regionaal niveau liggen. De scheidslijn tussen de witte koloniale machthebbers en de donkere bevolking was dus nog niet in alle gevallen simpelweg uitgemaakt. Het idee dat alleen de witte Nederlander de 'echte' Nederlander zou zijn, is daarmee ook niet los te zien van het Nederlandse kolonialisme. Het onderscheid dat tussen Nederlanders en de inheemse bevolking werd gemaakt wist zich op allerlei manieren terug te vertalen – bijvoorbeeld in bladen en post door reizen, handel en migratie – in het nationalisme, racisme en de koloniale ideologieën in het thuisland.[18]

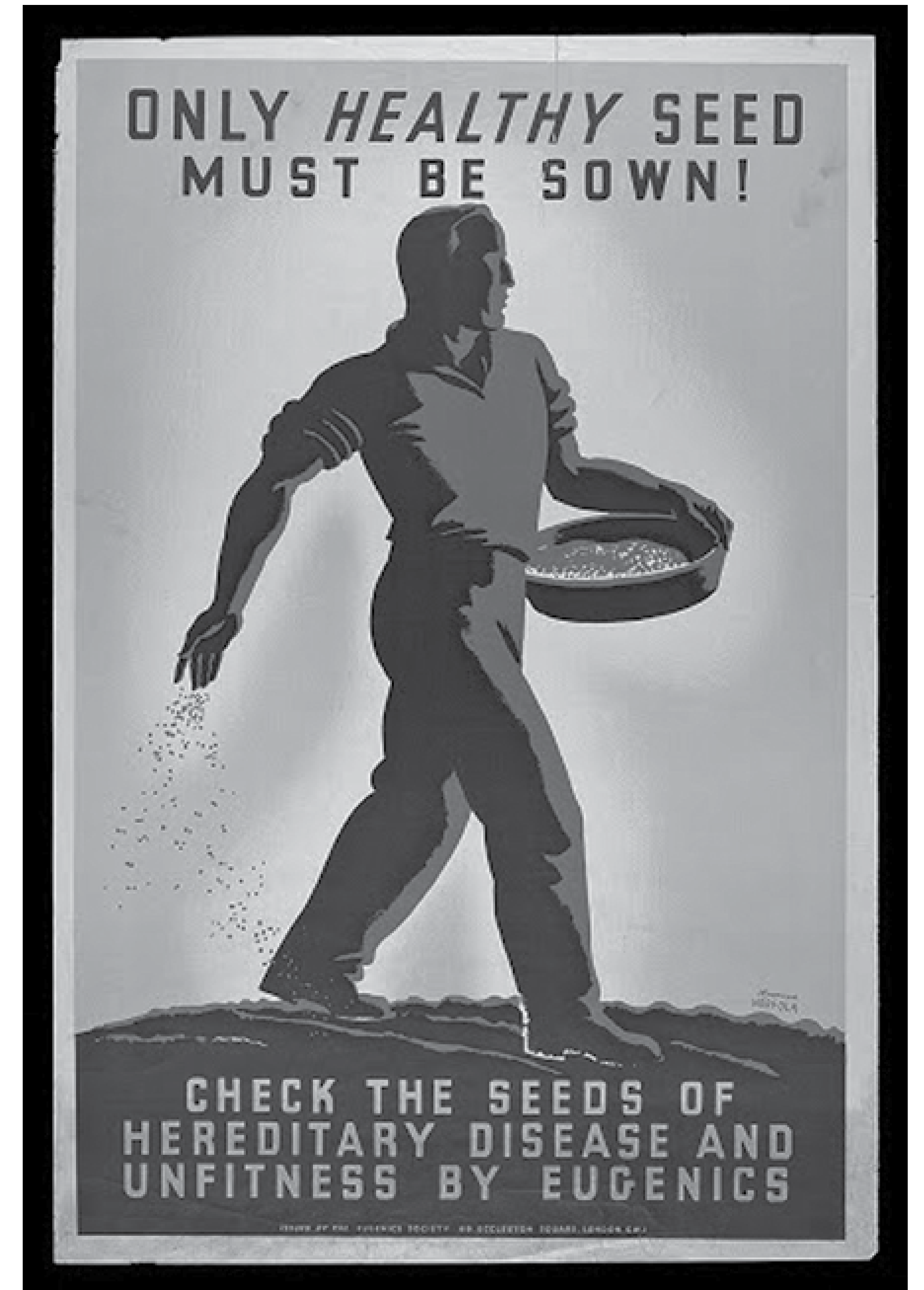
Dit soort schijnbaar abstracte categorieën had bovendien grote invloed op de levens van mensen. In deze tijd kwam ook het idee op dat voor kinderen met een arme achtergrond enige verzorging moest komen. Aan de basis voor deze sociale instituties lag een algemeen racisme en klassisme: het idee dat Indonesische mensen en de lagere klassen niet voor hun kinderen konden zorgen. Zij zouden hun kinderen blootstellen aan seksualiteit (een verwijzing naar het vermeende hogere libido van niet-witte mensen) en slechte opvoeding. Er ontstond een belangrijke discussie over de manier waarop men dus met deze 'mengelingen' moest omgaan: moesten zij omdat zij toch al niet volledig wit waren bij hun Indische of Indonesische ouders blijven, of enige opvang en ondersteuning genieten zodat zij niet volledig verloren gingen aan de slechte invloeden van de lokale bevolking. Aan het begin van de twintigste eeuw ging deze discussie over ongeveer honderdduizend 'inlandsche kinderen' die daarmee een werkelijk probleem konden opleveren voor een vermeende raciale of nationale puurheid. Vooral kinderen met een lichtere huidskleur, maar ook zij die politiek en sociaal meer zichtbaar waren, konden daarbij op meer steun rekenen vanuit langzaam ontstaande sociale instituties, zoals scholing of voedselbanken. Aan welke kant van de scheidslijn men viel, kon dus het verschil betekenen tussen een leven van armoede of toegang tot de hogere sociale sferen (bijvoorbeeld als ambtenaar in de koloniale staat).[19]

Fish Salamander Tortoise Chick Pig Calf Rabbit Human

Richting het anarchistische alternatief

Eugenetica, racisme, seksisme en klassisme zullen blijven bestaan in een wereld waarin vooruitgang en ontwikkeling als nuttige termen gezien blijven worden. In een darwinistische wereldbeschouwing is overleving altijd een strijd waarbij 'zwakkeren' ofwel zullen uitsterven ofwel moeten worden geïsoleerd (ofwel medisch ofwel sociaal) van de rest van de 'sterkeren' om de vooruitgang van het volk, het ras of de hele menselijke soort te verzekeren. En dus zal dit onderscheid altijd gemaakt blijven worden.

Niet geheel verrassend sprak Peter Kropotkin zich al expliciet uit tegen dit biologische vooruitgangsdenken in *Wederzijdse hulp. Een factor in de evolutie.* Hij betoogde daarin dat niet strijd maar onderlinge hulp en ondersteuning juist de belangrijkste factor was in het voortbestaan van dier en mens. Waar Darwin stelt dat alle evolutie gebaseerd is op strijd, schrijft Kropotkin dat het niet eens liefde of sympathie is dat de mens doet samenwerken: 'Hier is een veel ruimer gevoel in het spel, [namelijk] een instinct dat zich in den loop eener uiterst langdurige evolutie bij menschen en dieren langzaam ontwikkeld heeft en ze beiden heeft bekend gemaakt met de kracht van de wederzijdse hulp en met de vreugde van het gezellig leven.'[20]

Het is van belang deze discussie tussen Kropotkin en Darwin (hoewel hij nooit direct is gevoerd) niet simpelweg als een biologisch debat te zien. Als mens kunnen wij simpelweg niet objectief naar onszelf kijken en bepalen welke delen van ons gedrag biologisch en welke delen sociaal of cultureel zijn. Deze zelfanalyse wordt immers sterk beïnvloed door culturele en sociale factoren. En uit elke verwijzing naar enige vermeende onveranderlijke biologische kwaliteiten worden onmiddellijk sociale en culturele conclusies getrokken. Dit wordt verder versterkt door de impliciete of expliciete aanname dat biologisch onderzoek objectief, onafhankelijk en wetenschappelijk is. Door bijvoorbeeld genetisch onderzoek te zien als een belangeloze discipline die slechts 'de feiten' van genetische verschillen 'blootlegt', wordt tegelijkertijd ondergewaardeerd hoe de onderzoekers en hun achtergrond (voornamelijk witte mannen) het onderzoek bepalen, wordt de verbinding met de geschiedenis van dit onderzoek ontkend en wordt vergeten dat de plekken waar het onderzoek wordt gedaan en de geldschieters in de praktijk maar weinig zijn veranderd.

Genetisch en eugenetisch onderzoek moet dus altijd in een maatschappelijke context geplaatst worden. Het is daarmee ook onjuist te concluderen dat eugenetica en vergelijkbare ideeën na de Tweede Wereldoorlog stopten. Veel instituten zetten zich – vaak onder een andere naam – voort en veel wetenschappers bleven verder werken en de wetenschappelijke discussies voeren. En terwijl medische ingrepen steeds minder populair zijn geworden, is met de verzorgingsstaat het idee meegekomen dat sociale controle volledig legitiem zou zijn om 'probleemgevallen' te helpen of te dwingen 'de beste keuze' te maken.[21] Kunnen we dan de huidige wetenschappelijke elite deze keer vertrouwen met een afstandelijkheid en objectiviteit in het onderzoek naar genetische, biologische en sociale en culturele verschillen? Wie vertrouwen we met 'de waarheid' als het over zulke complexe vraagstukken gaat?

door Tijn 't Hen

Noten

Vanwege de omvang van het notenapparaat is besloten dit niet af te drukken. Geïnteresseerden kunnen het opvragen bij de redactie.

rubriek
Boek bespreking

In verwarde staat

Karlijn Roex' analyse van 'verwardheid' en 'normaliteit'

Emancipatieprocessen beginnen vaak met het zichtbaar maken en benoemen van de groep die zichzelf tot dan toe als 'normaal' beschouwde: mannen, heteroseksuelen, cisgender mensen, witte mensen. Zo wordt de hiërarchie van 'normaal' en 'abnormaal' ondermijnd en komen privileges in beeld. Als ik het woord 'normaal' hoor ben ik geneigd om dit schema erbij te halen en te vragen welke groep hier voor normaal doorgaat. Toch werkt het woord 'normaal' niet altijd op dezelfde manier. In de geestelijke gezondheidszorg is de verfijning van diagnostische classificaties zo ver voortgeschreden dat het abnormale zijn schaduw over alle behalve de meest conformistische gedragingen werpt. Iedere nieuwe editie en revisie van de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM), een veelgebruikt handboek voor ggz-diagnostiek, betrekt weer een groter bereik van menselijk gedrag in zijn criteria. Het abnormale wordt koortsachtig opgespoord en gevolgd en is blijkbaar diffuus en alomtegenwoordig. De hiërarchie van 'normaal' en 'abnormaal' bestaat hier nog steeds, maar er is in deze situatie geen duidelijke minderheid die voor haar eigen emancipatie zou kunnen strijden.

K. Roex
In verwarde staat
Kritiek op een politiek van normaliteit

Uitgeverij Lontano (2019)

> Afwijkend gedrag in de openbare ruimte kan aanleiding zijn tot 'zorg' door de politie

Parallel aan – en niet los te zien van – deze diagnostische explosie is er onder journalisten en politici een 'politiek van normaliteit' ontstaan. De sociologe Karlijn Roex beschrijft in haar boek *In verwarde staat. Kritiek op een politiek van normaliteit* (2019) hoe de categorie van de 'verwarde persoon' in de eerste twee decennia van deze eeuw vanuit het niets opklom naar de voorpagina's van de kranten en beleidsdocumenten van ministeries. Ze analyseert het fenomeen vanuit verschillende invalshoeken. Zo verwijst ze naar het werk over de neoliberale controlestaat van de Franse socioloog Loïc Wacquant. Deze bestudeerde de opkomst van de disciplinerende en straffende behandeling van een steeds grotere groep arme mensen (het 'precariaat') door neoliberale staten. Deze invalshoek is niet vergezocht. Het begrip 'verwarde persoon' valt niet simpelweg samen met een psychiatrische categorie. In overheidsdocumenten wordt gewaarschuwd dat mensen onder andere door schulden en dakloosheid 'verward gedrag' kunnen gaan vertonen. Oorzaken en oplossingen worden daarbij volledig geïndividualiseerd, in overeenstemming met het neoliberale axioma: *there's no such thing as society*. De individuele 'verwarde personen' moeten weer 'grip' op hun leven krijgen en daartoe moeten ze gesurveilleerd, gecontroleerd, gecoacht en geprikkeld worden.

Roex onderzoekt de politiek rondom 'verwarde personen' niet alleen vanuit dit sociologische perspectief. Ook ervaringsdeskundigen, mensen die het stempel 'verward' opgedrukt kregen met alle gevolgen van dien, komen aan bod. Ze beschrijft de geruchtmakende geschiedenis van Wim Maljaars, die als gevolg van de machinerie die in werking trad nadat hij als 'verward' of 'abnormaal' was aangemerkt uiteindelijk stierf in een isoleercel. Ook beschrijft ze hoe haar eigen signalering als 'verward persoon' haar blijft achtervolgen in contacten met de politie. Steeds als ze even niet perfect 'normaal' lijkt, dreigt de escalatie en krijgt ze het nadeel van de twijfel.

De gevolgen van het als 'verward' te boek staan zijn niet gering. Afwijkend gedrag in de openbare ruimte kan aanleiding zijn tot 'zorg' door de politie, wat neerkomt op (zo nodig met geweld) meegenomen worden en in een politiecel wachten totdat de dienstdoende psychiater er is om je te beoordelen. Zo'n incident wordt geregistreerd en het aldus gevormde dossier, onderdeel van je *datadubbelganger* of *data double*, zal bij ieder volgend politiecontact tegen je getuigen. Jijzelf bent immers waarschijnlijk 'verward' dus waarom zou iemand naar jou luisteren? In de praktijk oordeelde de psychiater tot nu toe vaak dat opname niet nodig was en werd je weer vrijgelaten, maar de recente verschuiving in de opvattingen over afwijkend gedrag en 'verwardheid' kan tot een ijzingwekkend repressieve praktijk leiden. Er zijn weliswaar kritische psychiaters die voor dit gevaar waarschuwen, maar daartegenover staan psychiaters als de (trouwens ook notoir transfobe) Joost à Campo, die opmerkte dat hij zijn patiënten graag laat zitten 'vóór het strafbare feit'.

Om het perspectief nog dystopischer te maken: op 1 januari 2020 is de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvggz) in werking getreden. Voor een deel gaat het om details die in de oude wetgeving (Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen, Bopz) niet goed geregeld waren. Roex beargumenteert echter dat die nieuwe regels, hoewel ze beperkend lijken ('maximaal achttien uur detentie'), repressief optreden in de hand werken, omdat nu ondubbelzinnig vaststaat dat je 'verwarde mensen' inderdaad achttien uur mag opsluiten, zonder tussenkomst van een psychiater of een rechter.

Gevaarlijker nog is dat de Wvggz de criteria voor 'verplichte zorg' verruimt. Waar voorheen sprake moest zijn van 'gevaar' (voor jezelf of anderen), mag deze zorg nu ook opgelegd worden 'om een crisissituatie af te wenden', 'om de geestelijke gezondheid van betrokkene te stabiliseren' of om deze 'dusdanig te herstellen dat hij zijn autonomie zoveel mogelijk herwint'. Voorheen kon de psychiater nog op de wet wijzen als de politie druk uitoefende om iemand gedwongen op te nemen die geen medische zorg nodig had. Met de nieuwe veel vagere criteria is deze juridische rem onklaar gemaakt. Psychiaters moeten nu sterker in hun schoenen staan om het hoofd te kunnen bieden aan het spook van de 'verwarde persoon'. Daarnaast omvat het begrip 'verplichte zorg' in de nieuwe wet ook huiszoekingen, fouilleringen en het verbieden van het gebruik van communicatiemiddelen – ook zonder tussenkomst van rechter of psychiater. Zoals Roex in een artikel in *Buiten de Orde* (2019#4) al suggereerde: het lijkt een kwestie van tijd voordat deze nieuwe wet tegen activisten wordt ingezet.

In weerwil van wat je zou verwachten, is het boek niet opgebouwd als een academische sociologische studie. De tekst wordt regelmatig onderbroken door illustratieve literaire en filosofische citaten. Bovendien is de tekst niet alleen betogend. Het indringend geschreven verhaal van Roex' ervaringen met de politie en met 'bezorgde burgers' loopt als een spannende rode draad door het boek. Door deze vorm wordt de lezer grappig genoeg ook geconfronteerd met de eigen gehechtheid aan allerlei academische conventies en normen die geen duidelijk doel dienen. De geleerden hebben overigens niks te klagen: het boek heeft een duidelijke structuur en alle beweringen die onderbouwd moeten worden, zijn voorzien van een voetnoot. Het boek had wel nog een extra redactieslag kunnen gebruiken. Er zijn nogal wat fouten in de tekst blijven zitten, een euvel dat veel Nederlandse non-fictie en vertalingen tegenwoordig plaagt.

> Het lijkt een kwestie van tijd voordat deze nieuwe wet tegen activisten wordt ingezet

Een voordeel van de essayistische opzet van het boek is dat die Roex in staat stelt om behalve de juridische en sociologische kanten van het 'verwarde personen'-discours ook de diepere politieke en filosofische aspecten te verkennen. Ze wijst op de behoefte van staten, bestuurders en managers om voorspelbare en 'leesbare' ondergeschikten en ingezetenen te hebben. Als iedereen zich aan de toebedeelde rol houdt, aan de statistische eigenschappen van het toegekende profiel, kan er gestuurd en beïnvloed worden. Maar grote delen van de mensheid passen niet in de schema's en classificaties van de regeerders en dat maakt ze verdacht, zij vormen de 'gevaarlijke klassen'. De paniek over 'verwarde mensen' is dus ook dit: de natuurlijke angst van gezagsdragers van iedere staat voor de delen van de bevolking die ze niet in beeld hebben.

Roex analyseert tenslotte de hiërarchie van *normaal* en *abnormaal* die zo diep in ons alledaagse taalgebruik geworteld is. Zonder reflectie meedoen aan een gangbare praktijk ('normaliteit') draagt vaak bij aan onderdrukking. Die onderdrukking is onzichtbaar voor ons, want wat we doen is nou eenmaal 'normaal'. Ze geeft het voorbeeld van de Canadese verpleegkundige Chris Chapman die beschreef hoe hij meewerkte aan het opsluiten en vastbinden van kinderen met een beperking, omdat dat nou eenmaal het protocol was. Met een verwijzing naar Hannah Arendt spreekt Roex over de 'normaliteit van het kwaad'. Ook het benadrukken dat gestigmatiseerde mensen eigenlijk heel 'normaal' zijn, zoals vaak in bewustwordingscampagnes gebeurt, draagt bij aan die hiërarchie: we zullen nooit normaal genoeg zijn.

Tegenover dit hiërarchische begrippenpaar met de bijbehorende voorliefde voor scherpe sociale afbakeningen en automatisch gedrag plaatst Roex het concept van de 'onvoorspelbare ontmoeting' van Hannah Arendt. Iemand die afwijkt, die zich anders gedraagt dan we gewend zijn, hoeft niet afgevoerd te worden door de politie. We kunnen accepteren dat er geen regels zijn voor de situatie waarin we ons bevinden. We kunnen proberen te begrijpen wat de ander nodig heeft of wil, met empathie en een houding van menselijke solidariteit. Roex geeft een mooi voorbeeld van zo'n situatie, waarin de ogenschijnlijk normale partij met het vereiste *beginnersbewustzijn* op de 'verwarde persoon' afstapte en deed wat nodig was. Op de laatste pagina's verbindt Roex deze levenshouding met een utopische horizontale politiek die zich verzet tegen de uniformiteit en dwang in onze samenleving. Ik citeer haar citaat van Bertolt Brecht met instemming: 'Hongerige lieden, reik uit naar het boek: het is een wapen.'

door Hanna

Gek geworden als in: HET ZAT ZIJN

Een peersupportnetwerk als voertuig van radicale verandering

In een stille achterkamer, zit een klein groepje mensen in een cirkel. We warmen onze handen aan mokken thee terwijl verschillende mensen hun worstelingen aan het onthullen zijn en elkaar sympathie en advies geven. Een jonge vrouw vertelt ons over de littekens die ze aan kindermisbruik heeft overgehouden, en later bedankt haar bevriende kameraad haar voor de onschatbare steun die zij voor hem vormde in zijn depressie.

Eén persoon brengt printjes mee waarop het mechanisme van vechten-vluchten-of-bevriezen staat uitgelegd. Diegene geeft ons een korte presentatie over gebruikelijke reacties op dreiging. Op een poster schrijven we de geweldige dingen die we bezitten dankzij het feit dat onze breinen op een andere wijze zijn bedraad dan die van de rest van de wereld: compassie, inzicht, integriteit. Terwijl de kamer wordt opgeruimd, gonst de ruimte van de gesprekken. Mensen wisselen contacten uit of doen voorstellen over thema's voor de volgende keer dat de Spoons steungroep bijeenkomt.

Horizontale netwerken van zogeheten peers, die hun eigen en elkaars grenzen respecteren, faciliteren hulp en solidariteit op een organische wijze

Het beginnen van Spoons is één van mijn grootste verdiensten. Ik had een plek nodig waar ik vrijuit kon spreken over psychische klachten. Pas anderhalf jaar geleden realiseerde ik mij dat ik die plek ook zelf kon claimen. Moeilijke emoties brachten lange tijd alleen maar ongemak in mijn ouderlijk huis. Mijn moeder leek het me kwalijk te nemen dat ik haar had beroofd van de illusie van een perfect gezin. Heel vroeg leerde ik dus emotionele mishandeling te tolereren, omdat ik geen mensen in mijn omgeving had die me konden laten zien dat ik beter verdiende en die me konden helpen. Andere mensen met dergelijke problemen waren gelukkig zo moedig om hun verhalen te delen. Daardoor kan ik nu misbruik en mishandeling herkennen in de meest subtiele en verraderlijke vormen. Misbruik bloeit door stilte en schaamte en mensen die je vertellen dat zij het beter weten. Het langzaam vinden van een gemeenschap heeft mijn leven gered en ik wilde dat ook voor anderen bieden.

Mijn ervaringen met individuele therapie lieten me achter me gemengde gevoelens: het werd me min of meer opgedrongen als tiener en dat was totaal autoritair. Het vinden van de juiste therapeut gedurende mijn twintiger jaren was een lang proces. Mijn huidige therapeut heeft me veel geholpen, maar er zijn zaken die zij mij niet kan bieden. Het zat me dwars te constateren dat zelfs buiten een instelling er nog zoveel onwrikbare machtsongelijkheden zijn tussen mij, de 'patiënt' of 'cliënt', enerzijds, en de therapeut anderzijds. Niet alleen zijn we een interactie aangegaan die in een kapitalistisch dienstverleningsmodel zit, maar ik moest ook nog bewijzen aan externe autoriteiten dat ik 'gek genoeg' ben om behandeling te 'verdienen' – maar ook weer niet zo gek dat ik totaal niet meer te redden lijk.

Hoe heilzaam individuele therapie ook kan zijn, het vervreemdt beide partijen. Horizontale netwerken van zogeheten *peers*. die hun eigen en elkaars grenzen respecteren, faciliteren hulp en solidariteit op een organische wijze. Door dit soort netwerken zullen instituties zoals de GGZ (Geestelijke Gezondheidszorg) uiteindelijk overbodig worden.

Binnen Spoons maken onze verschillen juist dat elk van onze bijdragen uniek waardevol is in plaats van een verplichting

Nadat ik naar Utrecht verhuisde en mezelf ingebed vond in een netwerk van mede-activisten, zocht ik hun hulp om Spoons tot werkelijkheid te maken. Het hele proces nam uiteindelijk maar een paar maanden in beslag. Een kameraad begeleidde me door het hele proces van het organiseren en het bekendmaken van het project. Ik contacteerde mijn lokale anarchistische vrijplaats om te overleggen of er een ruimte beschikbaar was voor de groep op een vaste tijd en dag in de maand. Verschillende kameraden hielpen met meedenken over de achterliggende filosofie van Spoons. Een bevriend kameraad creeerde een illustratie voor de flyers en social mediaberichten. En, als allerbelangrijkste, een groep vrienden (die net zo'n sterke behoefte voelde als ik) bezocht de eerste sessie, waar we spraken over onze noden en hoe we onze doelen konden gaan bereiken.

In de eerste meeting besloten we dat we graag behandeld worden met respect en compassie, dat we voldoende ruimte willen om onze gedachten op een rij te zetten, om deze te communiceren naar anderen, zonder onderbroken te worden door anderen die wellicht hun interpretaties en aannames aan elkaar willen opdringen. We wilden elkaars privacy respecteren, triggerwaarschuwingen bieden als we heftige thema's wilden bespreken, en elkaar de gelegenheid te geven om de ruimte te verlaten.

We beginnen elke bijeenkomst met een introductieronde van namen en aanspreekvormen. We zeggen elk in het kort waarover wij zouden willen praten die dag, en wat we nodig hebben vanuit de groep. Ieder deelt en draagt bij op eigen voorwaarden. Een belangrijk deel van de autonomie die door een *grassroots* netwerk wordt geboden, is dat men niet langer meer de doodvermoeiende façade van 'normaal gedrag' hoeft op te houden. Dat is een bevel dat vooral hoort bij een validistische samenleving, die ons telkens bedreigt met uitsluiting of gedwongen opname wanneer we ons niet conformeren aan een neurotypische standaard. Binnen Spoons maken onze verschillen juist dat elk van onze bijdragen uniek waardevol is in plaats van een verplichting.

Als facilitator roep ik iedere deelnemer op om zich bewust te zijn van de ruimte die elk van hen inneemt en erop te letten dat we de meest gemarginaliseerde mensen, die zo vaak het zwijgen worden opgelegd in de samenleving, in deze groep vrijuit laten spreken. Zelfs binnen een ruimte waar het gangbare stigma rondom psychische problemen is verminderd, kan het risicovol zijn om over de gevolgen van sociale marginalisering te spreken. Het veilig maken van de ruimte is een proces dat nooit compleet zal zijn en vraagt daarom continue aandacht. Ik constateer wel dat specifieke affiniteitsgroepen me het meeste te bieden hebben. Naast onderdeel van Spoons, ben ik deel van een groep die bestaat uit trans, queers en genderbevragende mensen, een groep van autistische radicalen en van bi-culturele queers. De veiligheid en de uitnodigende sfeer van een plaats is voor mij direct proportioneel aan het aantal intersecties dat ik deel met diegenen om me heen. Groepen zijn de basis van macht, vooral voor diegenen die het in het leven van alledag zo sterk ontbeert aan macht. Zo veel mensen hebben hun dankbaarheid al getoond voor het starten van Spoons, voor het bestaan van zo'n plek. Sommigen hebben zelf een vergelijkbare of meer gespecialiseerde groep opgezet. Ik hoop dat ik getuige mag blijven van het ontstaan van nieuwe groepen, die de tirannie van het validistische stigma zo goed ondermijnen.

Iedereen is verantwoordelijk voor eigen herstel en groei. De essentie van het Spoons project is echter het gezamenlijke helen op basis van gedeelde ervaring en wijsheid. Een groot deel van dat helen komt uit het op een rij zetten van gedeelde onderdrukking. We ontdekken bijvoorbeeld dat een groot deel van onze angsten en trauma's uit racisme voortvloeit, of kapitalisme, patriarchie, of queerfobie. Er ontstaat een dierbare vorm van solidariteit wanneer twee of meerdere individuen ontdekken – door zich kwetsbaar op te stellen en hun trauma's bloot te leggen – dat zij niet alleen staan en dat zij tezamen meer macht hebben om verandering in gang te zetten. Ons verzet blijft op de lange termijn uit te houden dankzij de gesprekken onder activisten over hoe onze hoop en wanhoop interacteren. De woede en de liefde die ik voel voor mijn naaste transmensen is dezelfde woede en liefde die mijn eigen ervaringen valideert en die me brandstof geeft te vechten tegen alle bronnen van hun lijden. Er zit ontzettend veel kracht en macht in het optuigen van onze collectieve gekheid. Wij zijn de kanaries in de kolenmijn en we hebben ontzettend grote belangen en ambities in het bouwen aan een wereld die radicaal anders is. Spoons is niet een zelfhulpgroep; het is, in het beste geval, een voertuig voor revolutie.

door Sara Tonin

vertaling: Karlijn Roex

Noot van de redactie
Geïnteresseerd in Spoons?
Mail naar spoons.utrecht@gmail.com voor de Utrecht-groep
Mail naar amsterdam.spoons@gmail.com voor de Amsterdam-groep

rubriek
Interview

Validisme is de werkelijke beperking

Een interview met Pieter

Inleiding

Dit BdO-nummer heeft als thema antivalidisme, een onderwerp waar ik – als ik er goed over nadenk – weinig van weet. De kans om een interview te houden met iemand die niet alleen persoonlijke ervaring, maar ook verstand van zaken heeft, grijp ik dus graag aan. Ik vraag Pieter, die zeer enthousiast is om een interview te doen en zijn verhaal te kunnen vertellen – toegegeven, het is een zeer interessant verhaal – en al snel krijg ik een lijst met literatuur en documenten met een aantal van zijn ervaringen.

> 'De rolstoel is niet mijn handicap, maar mijn hulpmiddel'

Daaruit blijkt bovendien dat dit niet de eerste keer is dat hij met zijn verhaal naar buiten treedt. Hij heeft al flink wat aandacht weten te genereren voor de manier waarop de samenleving omgaat met mensen met een beperking. Dit kwam aanvankelijk voort uit een antizwartepietendemonstratie, zo vertelt hij later tijdens het interview, waarbij hij bescherming van de politie had gevraagd omdat er online nog al wat dreigende opmerkingen waren geweest. Een journalist die verslag deed van de demonstratie (waarbij slechts drie mensen aanwezig waren) interpreteerde de rolstoel die Pieter gebruikte als de reden om de politie te informeren. Volledig onjuist natuurlijk en Pieter mocht in een nieuw artikel wat over zichzelf en zijn ervaring met validisme vertellen. Dat escaleerde tot flink wat aandacht en televisieoptreden. Pieter is dan ook een goede verteller, die zich duidelijk comfortabel voelt bij het geven van een interview.

Als we begin januari hiervoor eindelijk een moment vinden, ontvangt hij me hartelijk in zijn huis. Het is niet moeilijk om Pieter aan het praten te krijgen en het is al snel duidelijk dat dit geen typisch interview wordt. Want, zoals hij zelf aangeeft, zijn beperking (hij heeft op zijn 26ste een hersenbloeding gehad) betekent dat hij weinig remming heeft. Dit interview heeft dus ook nooit een vraag-antwoordstructuur gekregen. In plaats daarvan hebben we een aantal onderwerpen losjes besproken, terwijl ik af en toe sturing gaf aan het gesprek. Ik heb geprobeerd deze vrije structuur te weerspiegelen in dit artikel.

Agressief of assertief?

Zodra we mailcontact hebben stuurt Pieter me een lijst met literatuur die ik zoveel mogelijk heb proberen te lezen. Maar veel van zijn artikelen en de persoonlijke verhalen die hij me laat lezen, blijven enigszins op afstand. Dat je iedereen allereerst als volwaardig mens moet beschouwen begrijp ik volledig, net als dat je niet zomaar, zonder te vragen, iemands rolstoel of ander hulpmiddel vastpakt. Maar zijn reacties op goedbedoelende mensen die hem hulp aanbieden zijn soms voor mij nog wat verwarrend.

Maar zijn omgang met mensen blijkt al snel niet meer dan natuurlijk. Door aan te nemen dat hij dingen niet zelf kan omdat hij bijvoorbeeld in zijn rolstoel zit, wordt hij in de rol van slachtoffer geprojecteerd, zo vertelt hij. De ander stelt zich dan op als redder. En Pieter wil niet langer als slachtoffer gezien worden, neemt de controle terug en reageert assertief. Dit zorgt voor verwarring bij zijn 'behulpzame' redders op, maar dat is voor Pieter minder belangrijk dan behoud van zijn eigenwaarde en zelfbeschikking: 'Als je mij een naar gevoel geeft, ga ik jou niet laten weglopen met een goed gevoel.'

Hij baseert termen als 'redder' en 'slachtoffer' op de zogeheten dramadriehoek van Karpman, een model om communicatieverhoudingen te begrijpen dat in 1968 werd gepubliceerd. In communicatie zijn we snel geneigd een van de rollen uit deze driehoek aan te nemen, zo legt Pieter uit, waarbij onmiddellijk een hiërarchie wordt gecreëerd. De meeste mensen beginnen als redder en nemen aan dat, omdat mensen bijvoorbeeld in een rolstoel zitten, ze met alles hulp zouden nodig hebben. Maar, zo blijft Pieter altijd en overal benadrukken: 'Ik kan alles nog, ook als het me soms wat langer of meer moeite kost.' Als Pieter mensen vervolgens terecht wijst, springen zij vaak over naar een van de andere rollen. De een wordt een aanklager en boos dat de hulp in de wind wordt geslagen. De ander wordt zelf een slachtoffer, zegt alleen maar te willen helpen en schiet in een verdedigende houding. In alle gevallen ontstaat een toxische relatie. Ondertussen accepteert niemand verantwoordelijkheid voor zichzelf en de eigen rol in de interactie.

Het vervelendste vindt Pieter ondertussen niet meer dat mensen hem hulp aanbieden. 'Waar het mij om gaat', zo legt hij uit, 'is dat mensen mij mijn zelfbeschikking afnemen.' Als hem de ruimte wordt gelaten om hulp te vragen als hij dat nodig heeft, behoudt hij het initiatief en kan hij zelf bijdragen aan de oplossing zodat hij zijn zelfbeschikking niet kwijtraakt. 'Het is vooral vervelend als mensen het blijven vragen of om me heen blijven hangen als ik heb gezegd dat ik geen hulp nodig heb. Mensen denken dat zij voor mij kunnen inschatten wat ik wel en niet kan, terwijl mij altijd alles lukt; misschien niet altijd de eerste keer, maar iedereen loopt wel eens te klooien. Ik loop gewoon soms ook te klooien.' Het past echter niet in mensen hun wereldbeeld dat zij niet de held kunnen zijn die het slachtoffer redt. 'Ik wil dat ze me in de rolstoel hetzelfde behandelen als de momenten dat ik met een stok loop. Dan negeren ze me.'

Stations, perrons en 'behulpzaamheid'

Omdat Pieter moeite heeft met langer dan dertig minuten staan, moet hij, als hij met het OV reist, met de rolstoel – iets wat hij met zijn vele slechte ervaringen ondertussen niet meer doet. Vooral op het perron en bij het instappen proberen veel mensen hem hulp op te dringen, zo vertelt hij. 'Mensen vervelen zich en willen graag laten zien dat ze sociaal en behulpzaam zijn.' Mannen willen bijvoorbeeld indruk maken op hun vriendin en vrouwen zien zichzelf graag als behulpzaam. Als hij hun hulp vervolgens afslaat, schieten vrouwen vaak in de slachtofferrol, terwijl mannen vaak agressief reageren: 'Ja, zo maak je indruk op je meisje', zegt hij spottend, 'door naar iemand in een rolstoel te gaan schreeuwen.'

Daarnaast is het station uniek omdat je constant met een andere groep mensen om je heen bent. 'Als je in het café zit en mensen tien keer naar je toe komen om te helpen terwijl je het elke keer rustig uitlegt, weten de mensen om je heen op een gegeven moment hoe het zit. Als je dan bij de elfde persoon geïrriteerd reageert, begrijpen mensen dat. Doe je dat op een perron, dan lijkt het net alsof je zomaar uit je slof vliegt omdat mensen die vorige tien keer niet hebben gezien.' Pieter veranderde dus hulpvraag op stations op een voor veel mensen onverwachte en ironische manier: door iemand uit te kiezen die anderen op afstand kan houden en hem met rust laten.

Er wordt mij ondertussen langzamerhand duidelijk dat wat ik zag als onwetendheid voor Pieter zijn dag kan verpesten. Zeker als ik hem probeer uit te leggen dat ik wel begrijp dat iemand met een rolstoel nou eenmaal opvalt, blijkt de conclusie die ik daaruit trek onjuist. 'De rolstoel is niet mijn handicap', antwoordt Pieter, 'maar mijn hulpmiddel. Het zou toch ook raar zijn als ik elke keer dat jij met de fietst rijdt vraag of je hulp nodig hebt. Zo zit het ook met mijn rolstoel. Ik ben sneller, flexibeler, heb meer uithoudingsvermogen en kan meer meenemen. Dat is het.' En een rolstoel blijkt nogal wat reacties op te roepen bij mensen. Vaak wordt hij behandeld als een tiener zegt hij en 'dat is niet zo zichtbaar als als een kind behandeld worden, maar net zo vervelend. Omdat ik in een rolstoel zit, denken mensen dat ik niet zelfredzaam ben of niet vooruit kan plannen.' Hij vertelt even later een verhaal over toen hij op het station van Utrecht stond te wachten en er twee vrouwen kwamen vragen of hij alleen reisde of dat hij begeleiding nodig had. 'Ik ben godverdomme een volwassen man van in de dertig. Alleen omdat ik in een rolstoel zit te wachten betekent niet dat ik een kind van tien ben dat je naar de balie moet brengen, zodat kan worden omgeroepen of zijn moeder hem alsjeblieft komt ophalen.'

Het feit dat de meeste mensen schrikken van zijn reactie kan Pieter ook goed verklaren. In een stresssituatie kunnen mensen op verschillende manieren reageren, legt hij uit: we bevriezen, vluchten of vechten – de drie meest bekende reacties – maar we kunnen ook vleien. De meeste mensen met een beperking weten hoe voorbijgangers kunnen reageren als ze hulp afslaan. Als je tegenover een stevige man staat, die er uit ziet alsof hij wel eens in een agressorrol zou kunnen schieten, dan is soms de beste reactie om gewoon vriendelijk te lachen en dankjewel te zeggen. Dat betekent niet, zo vertelt hij, dat de hulp werkelijk op prijs wordt gesteld, maar dat vriendelijk blijven lachen de simpelste en veiligste reactie is in een wat gevoelige situatie. Mensen schrikken dus vaak van Pieters reactie en reageren met zinnen als, 'meestal wordt mijn hulp op prijs gesteld', 'niet zo ondankbaar' of 'mijn buurvrouw vindt het altijd heel fijn als ik help.' Vleien en conflictvermijdend gedrag, zo geeft hij mee, zijn ook zeer natuurlijke reacties. Dat betekent niet dat de hulp daadwerkelijk op prijs wordt gesteld.

Validisme, seksisme, anarchisme en humanisme

Als ik probeer te begrijpen hoe Pieters ervaring met validisme zijn wereldbeeld heeft veranderd, maakt hij meteen duidelijk dat hij zichzelf strikt genomen niet als anarchist ziet. 'Anarchisme roept bij mensen allerlei associaties op, dus ik zeg meestal dat ik humanist ben', zegt hij. 'Ik wil gewoon dat iedereen goed met elkaar om gaat en de wereld eerlijk is. Humanist klinkt meer als een hippie en dat ben ik eigenlijk veel meer dan het stereotype anarchist die ramen ingooit.'

Toch is er een duidelijk reden dat hij zich het meest thuis voelt in de autonome ruimtes, waar zich veel anarchisten bevinden. 'Een van de belangrijkste ideeën van veel anarchisten is zelfbeschikkingsrecht. Als ik tegen anarchisten zeg dat ze mij niet moeten helpen, dan accepteren ze dat meteen.' Hij vertelt

verder: 'Toen ooit eens bij een demonstratie een kennis van mij aanbood me met de rolstoel een stoepje op te helpen, zei ik dat dat niet nodig was en dat ik het niet fijn vond als hij het aanbood. Hij accepteerde dat gewoon meteen. Prima. Hij heeft me nooit meer hulp aangeboden, maar ik weet heus wel dat als ik het hem vraag hij me zou helpen.'

> Het idee dat hij slachtoffer is probeert hij voor zowel zichzelf als de buitenwereld op alle mogelijke manieren te bestrijden

Dit is bovendien waarom hij zich thuis voelt in kraakpanden. 'In de meeste kraakpanden kan ik gewoon mijn ding doen, niemand die mij probeert een bepaalde manier van doen op te leggen of mij iets uit handen te nemen. Ik heb daar laatst een hek gemaakt met een fietsband: het werkt niet goed, maar het werkt. Mensen accepteren dat. Ik heb het op mijn manier gedaan. Ik had ook de buurman met zijn gereedschap kunnen vragen, maar dat kan ik met één hand niet gebruiken. Toen ik bezig was liepen mensen langs en zeiden gewoon gedag. Ik kan gewoon mezelf zijn en wordt in mijn waarde gelaten.'

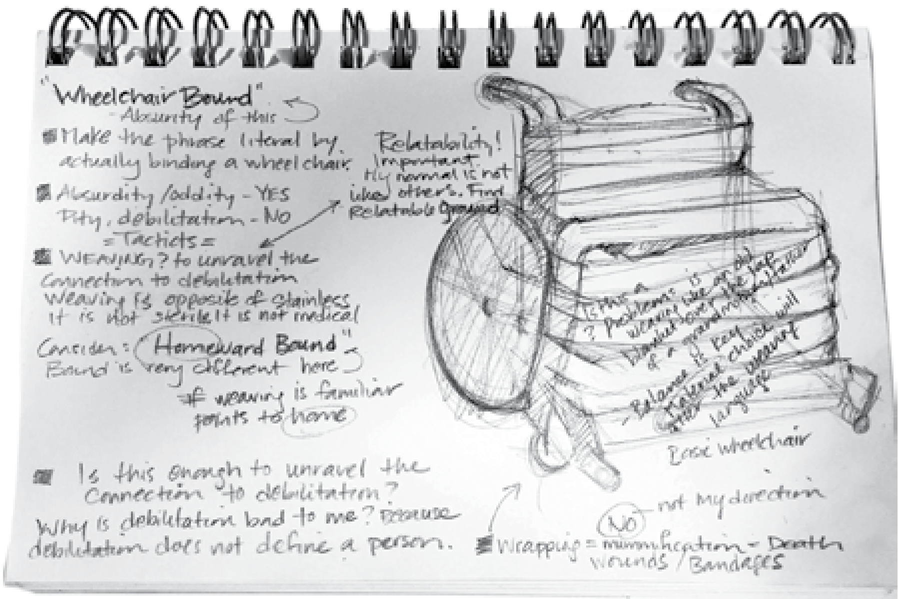
Wat Pieter mee wil geven

Uiteindelijk vraagt Pieter niet meer dan als een gelijkwaardig persoon behandeld te worden in een wereld die hem blijft stigmatiseren. Hij vertelt dat zijn ervaring het best wordt uitgedrukt door een filmpje dat 'Microaggression are like mosquito bites' heet. Het probleem met kleine dingen die op zich weinig betekenen is, zoals het filmpje uitlegt, dat zij opstapelen en op den duur uitputtend zijn. Validisme is volgens Pieter dan ook een intersectionele aangelegenheid. Hij maakt de vergelijking met de ervaringen van mensen van kleur en van vrouwen, die volgens hem vaak dezelfde constante barrage van kleine, zich opstapelende *micro-agressions* meemaken. En ook zij raken op een punt, waarbij alle kleine irritaties plotseling overkoken en een schijnbaar onredelijke reactie uitlokken. Alle vorige negatieve interacties worden vervolgens over het hoofd gezien.[1]

Maar Pieter heeft een lijst aan artikelen en websites die hij aan iedereen aanraadt, en die ik hier zal plaatsen. Vooral de dramadriehoek en diens positieve tegenhanger, de winnaarsdriehoek, vindt hij erg belangrijk. Het idee dat hij slachtoffer is probeert hij voor zowel zichzelf als de buitenwereld op alle mogelijke manieren te bestrijden. Assertiviteit wordt vervangen door de rol van aanklager, een redder is slechts behulpzaam en doet niet meer dan hen gevraagd wordt, het slachtoffer is niet hulpeloos maar kent de eigen grenzen en durft zichzelf kwetsbaar op te stellen door aan te geven waar en hoe hulp nodig is.

Het is dit kennen van de eigen grenzen en het feit dat andere mensen deze onvoorwaardelijk erkennen waar Pieter duidelijk veel waarde aan hecht. Hij spreekt zich dan ook expliciet uit tegen het inspirationele gezwijmel van mensen als Lucille Werner die proberen op een individualistisch manier percepties te veranderen. Voor haar blijft het altijd gaan om het idee dat individuen zich uit de massa weten op te trekken door zich extra in te zetten. Haar zogeheten *cappies*, een awardshow voor mensen met een beperking, is hier slechts één voorbeeld van. Niet de onderliggende problemen met validisme, maar individuele zelfverbetering en zelfverheffing krijgen alle aandacht. Zo vertelt hij in de mailwisseling achteraf dat mensen die naar hem toe komen om te vertellen hoe sterk ze hem vinden of dat hij hun inspireert. En er is een enorme hoeveelheid aan *memes* en filmpjes online te vinden waarin mensen met een beperking centraal lijken te staan. Maar, zo is te lezen in een artikel van Meriah Nichols dat hij nastuurt, *inspiration porn* komt feitelijk neer op 'objectifying someone with a disability to make someone without a disability feel better about themselves.'[2] Een zin die, als ik Pieter goed begrijp, de houding tegenover mensen met een beperking goed samenvat.

door Tijn 't Hen

Noten

1 Fusion Comedy, 'How micro aggressions are like mosquito bites', op: youtube.com.

2 Meriah Nichols, 'What is inspiration porn?', op: meriahnichols.com.

Een selectie uit Pieters lees- en luistertips

Over afhankelijkheid en onafhankelijkheid:

Pete Walker, 'Codependency, trauma and the Fawn Response', op: pete-walker.com.

Shea Emma Fett, '10 things I've learned about gaslighting as an abuse tactic', op: everydayfeminism.com

Over de drama- en winnaarsdriehoek:

Coachy, 'TA en de dramadriehoek', op: coachy.nl.

Hermione, 'De winnaars driehoek', op: coachingtobe.eu.

Over ideologie, feminisme, anarchisme en andere interessante dingen:

Malcolm Gladwell, *Outliers. The story of success* (Londen 2009).

Ap Dijksterhuis, *Het slimme onderbewuste. Denken met gevoel* (Amsterdam 2007).

Bell Hooks, 'Understanding patriarchy', op: fakkelplemp.nl.

CrimethInc., 'Accounting for ourselves. Breaking the impasse around assault and abuse in anarchist scenes', op: fakkelplemp.nl.

'Learning good consent', op: phillyspissed.net.

rubriek
Film bespreking

Kijken als Pannwitz

De film *Der Pannwitzblick* is een documentaire, vernoemd naar de kamparts van Primo Levi. De film ontrafelt de wijze waarop mensen met een beperking beoordeeld worden en welke vernederende eisen men aan mensen met een beperking kan stellen. Het centrale thema in de film is de blik die op de medemensen wordt geworpen, waarmee mensen/subjecten tot voorwerpen/objecten worden gemaakt.

Nati, die wordt geïnterviewd zegt: 'Allereerst is er lichamelijke pijn zoals hoofdpijn, kiespijn, buikpijn en dergelijke. En dan is er nog een psychische pijn, en dat is bijvoorbeeld deze "pannwitzblick"... Ik geloof dat mensen dat allemaal niet begrijpen, dat ze daardoor bij mij pijn teweegbrengen.'

In het boek van Primo Levi *Is dit een mens?* wordt de blik van kamparts Pannwitz als volgt beschreven. 'Toen hij klaar was met schrijven hief hij zijn hoofd op en keek me aan. Vanaf die dag heb ik dikwijls op vele manieren aan Pannwitz gedacht. Ik heb geprobeerd me voor te stellen hoe hij innerlijk als mens functioneerde, hoe hij zijn tijd doorbracht... Omdat die blik geen blik tussen twee mensen was, maar als door een aquariumruit gewisseld tussen twee wezens die verschillende elementen bewonen.'

Het onwillekeurige beeld dat veel mensen ten opzichte van gehandicapten hebben, is vaak met medelijden. Ook een beeld ingegeven door medelijden kan vijandig zijn; alsof het beter was geweest dat er geen beperking zou zijn en als zodanig ook niet kan worden waargenomen.

door S.K.

Meer info

Der Pannwitzblick, Der vernichtende Blick auf behinderte Menschen (1991) is te zien op youtube.com.

Geestelijke gezondheidsstrijd tijdens het laat-kapitalisme

Het kapitalisme beïnvloedt ons hele bestaan. Elk aspect van ons leven lijdt eronder. In dit artikel wil ik het hebben over één, zeer belangrijk aspect: geestelijke gezondheid. Het is verrassend op hoeveel verschillende manieren het kapitalisme de emotionele toestand van het individu definieert, zowel op ogenschijnlijk duidelijke manier als eerder verborgen. Niet alleen worden de meesten van ons angstig en depressief door het kapitalisme, maar het kapitalisme probeert zelfs te voorkomen dat we echt beter worden. Ik noem hier een aantal strijdpunten die we allemaal ervaren door de druk van het laat-kapitalisme.

Machteloosheid

Het moderne kapitalisme maakt ons kwetsbaar en onzeker over alles. Het behandelt mensen als wegwerpartikelen, zodat ze gemakkelijk te controleren zijn. We zien een snelle toename van mensen met tijdelijke contracten. Het is moeilijk om je sociaal veilig te voelen als je op elk moment, om welke reden dan ook, ontslagen kan worden. Ik omschrijf het als verwrongen hersenspelletjes, waarin je bepaalde zaken nodig hebt om te leven en vermaakt te worden. Maar je kunt gemakkelijk alles verliezen, ook als je gewoon je baan verliest, niet alleen door jouw fout, maar gewoon omdat...

Zelfs als je een stabiele baan hebt met een goed contract, zorgt het kapitalisme er altijd voor dat je stressniveau niet daalt van 'zeer hoog' naar 'normaal'. Bedrijven zijn bijvoorbeeld veel nieuwe methodes gaan gebruiken om efficiënter georganiseerd te zijn: *performance management*, afgeplat management dat medewerkers stimuleert om hun werk niet alleen te managen maar er ook in te investeren. Op een werkplek maken we ons voortdurend zorgen over ons gedrag. Met die alomvattende bedrijfscultuur moet je een aardig mens zijn voor iedereen, teamspeler, altijd positief blijven. En als je niet gelukkig bent, moet je doen alsof. Onderzoekers hebben ontdekt dat de eisen die aan werknemers worden gesteld om op deze wijze 'gelukkig' te moeten handelen in feite ernstige gezondheidsproblemen veroorzaken. '*No bad vibes*' is het dagelijkse motto dat je niet alleen op het werk, maar op elk gebied van je leven moet toepassen.

> In deze wereld moet je zo snel mogelijk rennen om op dezelfde plaats te kunnen blijven

Zinloosheid en politieke vervreemding

We voelen ze de hele tijd. Vandaag de dag is de illusie 'verander de politieke situatie in je land – ga stemmen op je favoriete partij!' vervaagd. Mensen beginnen te zien hoe grote bedrijven alles regeren, niet alleen verborgen en in het geniep, maar meer en meer openlijk. Geld is absoluut en je kunt er niets aan doen. Het is duidelijk dat tot op zeker hoogte de gewone mens geen gevoel van betekenis meer heeft, geen controle over het eigen leven en de wereld. Die gevoelens kunnen zorgen voor angst, maar de meeste mensen hebben geen idee van de redenen erachter. Ze gaan naar een therapeut, die zeker iets persoonlijks zal vinden in plaats van iets politieks.

Normaliteit versus zelfvervreemding

Je moet normaal zijn, maar wat is tegenwoordig normaal? Bedrijven met een miljardenomzet doen ons geloven dat je individueel moet zijn met je eigen stijl, je ongelooflijk interessante leven, je eigen unieke identiteit en dat je dit aan iedereen om je heen moet laten zien. Ze zorgen ervoor dat we veel producten consumeren, door gebruik te maken van elke overtuigingskracht die ze hebben om ons te helpen ons uit te drukken op elke manier die we zouden 'willen'. Ze creëren sociale media die ons, in plaats van gelukkig te maken, stilzwijgend een onzeker gevoel geven over ons uiterlijk, onze vrije tijd en het leven in het algemeen. Men moet nu een secundaire identiteit hebben, geportretteerd via sociale media. Sommigen zijn tegenwoordig echt verrast als je geen Facebook hebt. Ze beschouwen je misschien als een soort *freak* of een saai, saai persoon. De moderne wereld dicteert je hoe je je tijd moet besteden. 'Tijd is geld' en geld is de verdienste van je succes. 'Investeer in jezelf' om later de voordelen te krijgen.

Je moet elke minuut van je leven effectief zijn. Woon-werkverkeer? Luister naar een of andere podcast! Koken? Speel wat educatieve video's af op Youtube! Ga je slapen? Lees de samenvatting van een boek over productiviteit (het lezen van een heel boek is niet efficiënt, weet je). Reizen? Zorg ervoor dat je iets op Instagram plaatst! Sporten? Kies voor yoga, want het helpt je bij je taken! Kun je het niet aan? Je kunt een van de duizenden apps met to-do-lijstjes kiezen om je te helpen organiseren. Je kunt het je niet veroorloven om een minuut te verliezen. In deze wereld moet je zo snel mogelijk rennen om op dezelfde plaats te kunnen blijven. Tegelijkertijd gaat elke tweede reclame over medicijnen die je helpen bij het bestrijden van stress en burn-out wanneer je ver buiten je boekje bent gegaan. In deze wereld zijn er internetfora vol met discussies over het gebruik van micro-dosering van illegale medicijnen om je productiviteit te verhogen. Geen wonder dat je van jezelf vervreemd raakt, als je iemand moet zijn die je niet bent; wanneer je moet doen alsof, als je relevant, succesvol of zelfs 'normaal' wilt zijn. Ja, er bestaan mensen die echt van deze levensstijl houden, ze geloven dat ze dat doen. Maar als het kapitalisme overal concurrentie van maakt, kunnen zelfs die mensen druk, angst en een *burn-out* ervaren.

Relaties versus sociaal isolement

Het kapitalisme 'hielp' ons met communicatie. Ja, nu kunnen we met gemak praten met mensen van over de hele wereld. Ja, we kunnen 24 uur per dag sms'en met vrienden. De communicatie is doordringender dan ooit, omdat het systeem vereist dat we altijd verbonden en bereikbaar zijn. Maar in toenemende mate gebeurt de communicatie alleen nog maar via sociale media. Een van de redenen voor datgene wat in de vorige paragraaf is beschreven: we moeten non-stop in beweging zijn om onze persoonlijkheid te creëren. Om de lat zo hoog te leggen, moeten we iets opofferen. En het systeem bepaalt dat dit 'iets' de tijd is die we nodig hebben om te communiceren met mensen in het echte leven. We hebben dus gewoon geen tijd voor ontmoetingen met onze vrienden, maar 'het is oké, we hebben Facebook'. In principe worden mensen verhinderd om elkaar persoonlijk te ontmoeten en daadwerkelijk *face-to-face* te communiceren.

Wat belangrijk is voor ons mensen, in termen van positieve hormonen in onze hersenen, is persoonlijk contact, praten en tijd doorbrengen met iemand in het echte leven. Dit is wanneer je je echt verbonden voelt, omdat we biologisch sociale wezens zijn. Het maakt niet uit hoeveel dialogen je per dag op Facebook hebt. Je gaat je nog steeds eenzamer en geïsoleerder voelen, als je tijd blijft opofferen ten koste van een ontmoeting met je vrienden of wie dan ook op dit moment. Als je de onbereikbare belachelijke levensstandaarden blijft nastreven, die door het kapitalistische systeem aan je worden opgedrongen. In die zin zijn mensen in wezen meer dan ooit alleen. Het is voor de meeste mensen (waaronder veel radicalen) moeilijk om de realiteit te erkennen van wat ze ervaren en voelen.

Veiligheidsverwachtingen versus realiteit

Het systeem doet ons geloven dat het zijn best doet om onze wereld veiliger dan ooit te maken. Alle bewakingstechnieken die daarbij gebruikt worden, zoals beveiligingscamera's met gezichtsherkenning, telefoon-*tracking*, afluisteren en het opnemen van gesprekken zijn standaard overheidsmethoden om ons te controleren. Ze zijn zogenaamd gemaakt om ons te 'beschermen' tegen enge terroristen, die zich in grote getale onder ons verstoppen en enorm veel mensen doden. Maar als we naar de statistieken kijken, zien we dat het terrorisme als doodsoorzaak op de wereldranglijst slechts

op de 30ste plaats staat met 0,05% van het totale aantal overledenen (cijfers uit 2017). Merk op dat ongeveer 90% van deze 0,05% sterfgevallen afkomstig is uit het Midden-Oosten en Afrika. Meer dan 31% van de mensen wereldwijd sterft aan hartziekten, dus misschien moet het systeem meer ziekenhuizen en onderzoekscentra bouwen voor onze lichamelijke veiligheid.

Dankzij het kapitalisme hebben we tegenwoordig gloednieuwe verborgen surveillancemethoden. Denk maar aan Google, Facebook en andere bedrijven die al onze persoonlijke gegevens verzamelen om ze te verkopen aan reclamebedrijven. Ze beweren dat het voor onze eigen bestwil is, want niemand heeft er nog zin in om irrelevante reclames over luiers te zien als je niet eens kinderen hebt, of niet dan? Het resultaat is dat die machtige bedrijven alle kennis over je hebben: waar je woont, je leeftijd, al je vrienden en familie, waar je werkt, wat je leuk vindt, enzovoort. Wij slaan elk stukje van onze informatie op hun servers op. Het is alsof je geen bezit van jezelf meer bent. En van tijd tot tijd geven bedrijven de persoonlijke gegevens van mensen aan de wetshandhaving. Geen wonder dat mensen zich niet veilig voelen. Geen wonder dat mensen bang zijn, dat als ze iets verkeerd doen of ongehoorzaam zijn op een of andere manier, deze 'beschermende' machine hen van top tot teen zal opslokken.

Extra punt over activisten en geestelijke gezondheid

Ik kon geen betere woorden vinden om de problemen te beschrijven die op je bord terecht komen wanneer je een revolutionair wordt, dan mensen die een artikel schreven 'We zijn allemaal erg bezorgd'.[1] Ik zal ze dus gewoon aanhalen:

'We zouden ons hier kunnen richten op twee gerelateerde ontwikkelingen: preventie en procesmatig straffen. Preventieve tactieken zijn die tactieken die protesten stoppen voordat ze beginnen, of voordat ze iets kunnen bereiken. Omsingelen, massa-arrestaties, *stop-and-search*, *lock-down*, huisinvallen en preventieve arrestaties zijn voorbeelden van dit soort tactieken. Procesmatig straffen houdt in dat mensen in een situatie van angst, pijn of kwetsbaarheid worden gehouden door misbruik te maken van procedures die bedoeld zijn voor andere doeleinden – zoals het in verzekerde bewaring vasthouden van mensen onder omstandigheden die hun dagelijkse activiteiten verstoren, het gebruik van *no-fly* en 'douanelijsten' om bekende dissidenten lastig te vallen, het uitvoeren van gewelddadige invallen bij dageraad, het nodeloos in de pers zetten van foto's van mensen, het arresteren van mensen alleen op verdenking (soms in overeenstemming met quota), het gebruik van verdovingsmiddelen, of het stilletjes bekendmaken dat iemand onder toezicht staat. Zodra de angst voor staatsinmenging is aangewakkerd, wordt deze angst versterkt door het web van zichtbare surveillance dat over de openbare ruimte is gerasterd en dat als strategisch geplaatste *triggers* van trauma's en angst fungeert.

'Anekdotisch bewijs heeft veel horrorverhalen opgeleverd over de gevolgen van dergelijke tactieken – mensen waren een nerveus wrak geworden na jaren in afwachting te hebben geleefd van een proces over aanklachten waarvoor ze werden vrijgesproken, pleegden zelfmoord na maanden afgesneden te zijn geweest van contact met hun vrienden en familie, of waren bang om uit te gaan na incidenten van mishandeling. De gevolgen zijn net zo reëel als wanneer de staat mensen zou vermoorden of laten verdwijnen, maar ze worden grotendeels onzichtbaar gemaakt. Daarnaast zijn er ook veel radicalen die het slachtoffer zijn van onzekere arbeids- en uitkeringsregelingen. We ontsnappen niet aan de veralgemeende productie van angst.'

Individualistische therapie

Na het lezen van al deze invloeden van de psychotische realiteit op onze mentale toestand, kunnen we ons afvragen: hoe komt het dat het grote publiek hier nog steeds grotendeels niets van merkt? Wel, het kapitalisme heeft ervoor gezorgd dat mensen die niet positief reageren op sociale-media-ontwikkelingen en de persoonlijke-groei-onzin hun portie hersenspoeling krijgen door tal van gepersonaliseerde, individualistische therapieën. Want de meest effectieve manier om te voorkomen dat mensen de waarheid zien over hoe het kapitalisme elk aspect van ons leven beheerst, ons ellendig, depressief en over het algemeen ongelukkig maakt, is ons te laten geloven dat elk negatief gevoel dat we ervaren ons persoonlijk probleem is. En hier zit je dan in de kamer van de therapeut, in de hoop dat het je problemen zal oplossen. Voor sommige mensen kan dit een succes zijn, maar slechts tijdelijk, omdat ze nog steeds in dezelfde meedogenloze controlerende kapitalistische wereld leven. Zoals ze deden voordat ze met de therapie begonnen.

Laten we eens kijken naar een ander punt waarom individualistische therapie ineffectief is: de dokter-patiënt-relatie. Wanneer de psychiater zijn macht gebruikt en je laat dansen als een marionet, ligt het voor de hand om je monddood gemaakt en nog machtelozer dan voorheen te voelen. Zeker als voor jouw de therapie als het laatste redmiddel wordt ervaren om beter te worden.

Onze huidige geestelijke gezondheidszorg is een machtsinstelling. Dat betekent dat er strikte regels zijn voor alles. Maar de geestelijke gezondheidszorg is niet zo eenvoudig. De complexiteit van de mentale toestand van mensen is overweldigend. Maar veel artsen zijn niet bereid, niet in staat en te onwetend om er over na te denken. Men kan daardoor behandeld worden als enkel een aantal symptomen in plaats van als een mens met een unieke persoonlijkheid. Het blindelings volgen van de regels is dan veel gemakkelijker, vooral wanneer je een controlefreak bent of niet genoeg opgeleid. Men kan ook worden bestempeld als een niet-conformerende/niet-meewerkende patiënt als je niet blindelings de regels wil of kan volgen of je je niet zomaar wil of kan schikken in een onderschikkende rol. Het is niet verrassend dat patiënten vaak dit deprimerend etiket 'niet-conformerend' krijgen. Ik wil graag een direct citaat uit een artikel 'Why therapy doesn't work' over dit onderwerp gebruiken:

Wat belangrijk is voor ons mensen is persoonlijk contact, praten en tijd doorbrengen met iemand in het echte leven

'Als iemand niet doet wat de therapeut voorstelt, kan hij als niet-conformerend/niet-meewerkend worden bestempeld. Hier zijn enkele voorbeelden van zaken die kunnen leiden tot dit label:

– De cliënt vloekt, zodat de therapeut de relatie beëindigt en zegt dat de cliënt de therapeutische grenzen niet respecteert.

– De cliënt geeft niet het antwoord dat aansluit bij het verwachte antwoord op een vraag of uitnodiging om te spreken.

– De cliënt maakt geen huiswerk.

– De cliënt neemt niet de medicijnen zoals voorgeschreven.

– De cliënt komt niet opdagen voor afspraken.

– De cliënt komt op een krachtige manier voor zichzelf op.

'Er bestaat niet zoiets als 'niet-conformeren'. (...) Elk gedrag heeft een positief doel. Als iemand iets doet wat niet effectief lijkt, is dat omdat dat gedrag in een behoefte voorziet. Dat gedrag zal niet veranderen tenzij en totdat een gezondere optie zich aandient. Als de cliënt zich niet in de interventie verdiept of het begrijpt, zal hij er niet voor kiezen.'

'Soms wil de cliënt wel voldoen, maar heeft de cliënt niet de energie, kennis of het vermogen om te voldoen. (...) Als iemand ernstig depressief, angstig of getraumatiseerd is, is eenvoudig huiswerk zoals een wandeling maken, meer water drinken of ademhalen al te veel moeite. Hij heeft misschien wat meer hulp en geduld nodig om hem op de positie te brengen waar hij wel die dingen kan doen. Soms gaat het niet opvolgen van instructies over het ontdekken of de therapeut wel of niet de persoon die hij is zal accepteren. Het is een manier om te zeggen: "Als ik iemand anders moet zijn om hier te zijn, kun je me onmogelijk helpen" of misschien "Als ik moet veranderen om voor jou aanvaardbaar te zijn, wil ik hier niet zijn".'

'Mensen kunnen voelen wanneer ze worden behandeld als symptomen in plaats van als mensen. Ze kunnen zien wanneer ze een diagnose zijn, niet een persoon. De therapie moet zo worden gestructureerd dat het past bij het individu. Een twintigjarige, witte, eerstgeboren man met angst heeft waarschijnlijk niet dezelfde interventie nodig als een vijftigjarige, Arabische vrouw en moeder met angst. Mensen zijn geen symptomen. Mensen zijn geen ziekten.'[2]

Psychiatrie

Als we het hebben over de strijd rondom de geestelijke gezondheid, is het onmogelijk om niet de psychiatrie te noemen. Dit is een enorm gecompliceerd onderwerp, dat gewoonweg niet in dit artikel past. Maar het is het vermelden waard: die gigantische farmaceutische bedrijven produceren enorme hoeveelheden verschillende antidepressiva, slaapmiddelen, enzovoort om ons zo snel mogelijk weer normale leden van de samenleving te maken en volledig functionerende werknemers. Dit leidt tot nog grotere psychische problemen onder de bevolking – al die dokters die die pillen links en rechts aanprijzen, zonder goed onderzoek en zonder de persoon te kennen. Het ondermijnt alle positieve dingen die de psychiatrie geeft aan mensen die letterlijk niet zonder medicijnen kunnen leven. Het creëert negativiteit ten opzichte van de psychiatrie, waardoor mensen die een urgente behoefte hebben aan bekwame professionele hulp worden afgeschrikt.

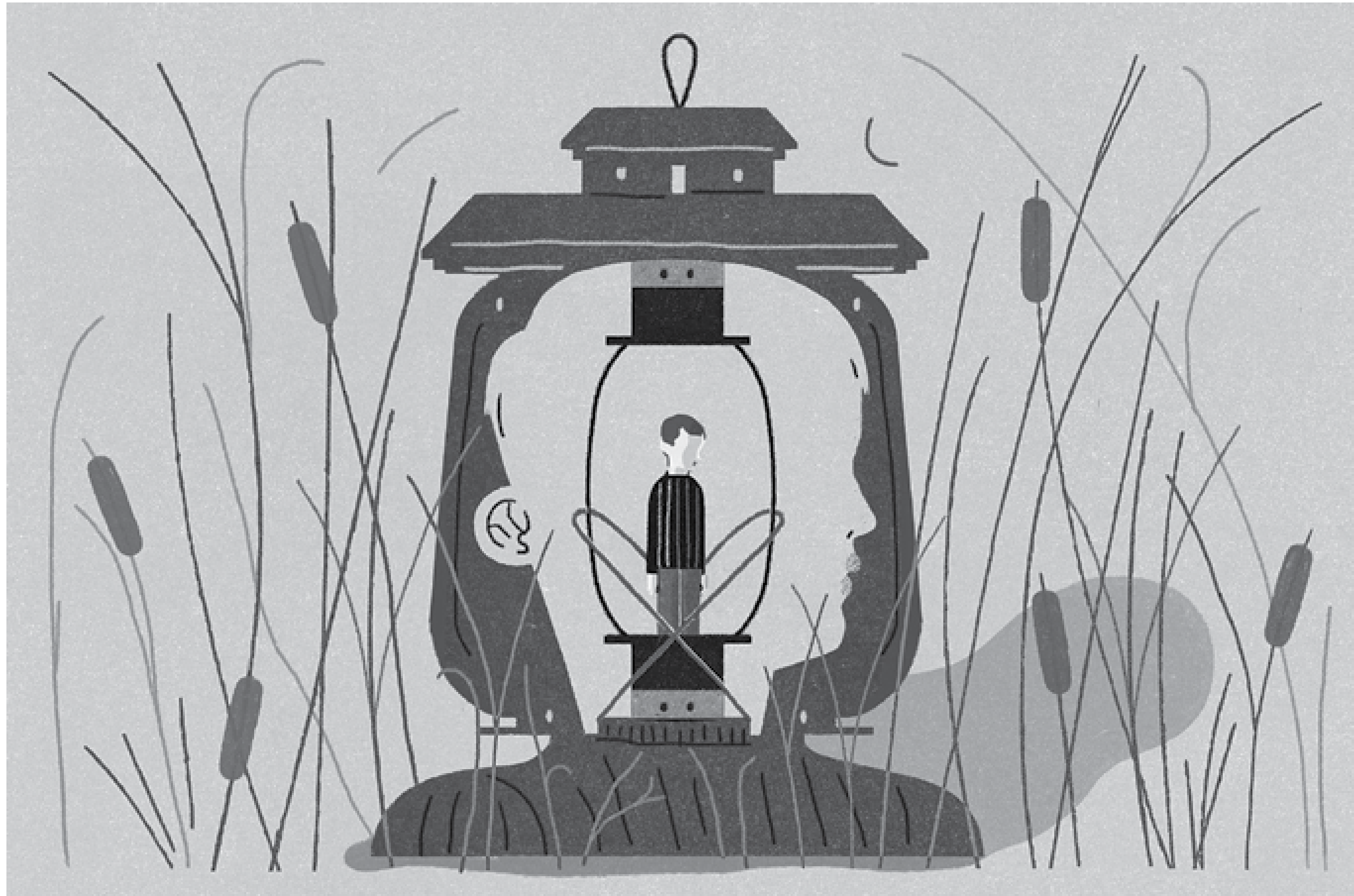
Om nog maar te zwijgen over het feit dat de medicijnen niet goedkoop zijn en dat de ziektekostenverzekering niet goedkoop is. Dat het in de tijd van deze dwingende economie voor werknemers onmogelijk is gemaakt om een vrije dag te hebben voor een doktersbezoek zonder hun inkomen op te offeren. Het leidt tot beruchte cijfers: ongeveer 8% van alle daklozen in de westerse wereld verloor zijn huis door psychische problemen (in verschillende opeenvolgende jaren). We hebben ook gegevens over andere belangrijke redenen die bijdragen aan dakloosheid zoals: verlies van werk (30%) en drugsverslaving/alcoholisme (20%). Is dit aantal volledig juist? Naar mijn mening kunnen we niet voorbijgaan aan het feit dat een zeer groot percentage van de mensen hun baan heeft verloren als gevolg van een psychische aandoening, maar ze zijn nooit gediagnosticeerd en zijn gewoon door de barsten in de statistieken heen geglipt. Veel mensen geven zichzelf medicijnen als alcohol en drugs als ze zich slecht voelen, depressief zijn, aan de eisen willen voldoen, enzovoort. Het is gemakkelijk om op deze manier verslaafd te raken. Vooral, zoals ik al eerder zei, wanneer er geen psychologische hulp beschikbaar is of je therapeut onbekwaam is. Of misschien heeft je eigen dokter je wel verslaafd gemaakt aan drugs om voordelen te krijgen van farmaceutische bedrijven. Deze gevallen zouden ook moeten worden meegeteld bij het berekenen van het percentage 'daklozen vanwege de geestelijke gezondheid'.

Waarom doen sommige onderzoekers dat niet? Omdat het systeem hen niet vertelt om depressie, angst, hopeloosheid, machteloosheid en vervreemding mee te tellen als redenen van een geestelijke gezondheidsprobleem veroorzaakt door de kapitalistische wereld. Het is gewoon een feit dat men hun baan is kwijtgeraakt of drugs/alcohol is gaan misbruiken. Het is gewoon een feit dat de gevoelens die men heeft niet passen in de moderne diagnostische criteria. Het is gewoon een feit dat zelfs als men echt een bestaande diagnose heeft, men prozac voorgeschreven krijgt om bijvoorbeeld over wat stress op het werk heen te komen. In plaats van dat men daadwerkelijke hulp krijgt. Ik denk wel dat de meeste van onze problemen en strijdpunten met geestelijke gezondheidszorg zullen verdwijnen als het kapitalisme verdwijnt. En ik geloof ook dat we allemaal lijden onder het geestelijke gezondheidsprobleem dat 'leven onder het laat-kapitalisme' wordt genoemd.

door Olya van de Anarchistische Groep Amsterdam

Noten

1 Je kunt de hele tekst in het Engels hier vinden: weareplanc.org. Titel van het artikel is 'We are all very anxious'.
2 Het hele artikel is te vinden op: lauragiles.net.

Bereid je voor op de toekomst!

Bescherm jezelf en anderen tegen de normaliteitsdictatuur

Dit artikel is een praktische handleiding en oproep naar aanleiding van mijn waarschuwende publicatie in de voorgaande *Buiten de Orde*: 'Verwardspraak? Meld het! De stille dystopie die aan onze voordeur staat: de normaliteitsdictatuur'. In dat artikel blik ik voorwaarts naar het jaar 2025, en gelukkig bevinden we ons (nog) niet in de omgeving die ik daar schets. Maar we zijn er wel hard naar op weg. Eén zorgwekkende ontwikkeling is het op 1 januari 2020 inwerkingtreden van de Wet Verplichte Geestelijke Gezondheidszorg (Wvggz). Deze wet noemde ik in het Parool in 2018 al een 'revolutionaire aanslag op basale mensenrechten'. Het zet de deur wagenwijd open voor allerlei politieterreur. Een andere zorgwekkende trend betreft een politiepraktijk: het toenemende staande houden en soms ook vastzetten van vreedzame mensen die 'verward gedrag' tonen. Allereerst zal ik kort ingaan op deze twee ontwikkelingen, waarna ik snel wil overgaan tot het bieden van concrete handelingspunten. Het is namelijk twee voor twaalf. Wat kunnen we doen? Hoe kunnen we ons wapenen tegen een complete politiestaat jegens de groeiende groep mensen die in de ogen van de normaliteitsdictatuur en haar dienende agenten, eventjes 'anders' doen?

Wet Verplichte Geestelijke Gezondheidszorg

De Wvggz is de vervanger van een oude wet die gedwongen psychiatrische opname regelde: de Wet Bijzondere Opnemingen Psychiatrische Ziekenhuizen (Wet Bopz). De wet kent ongeveer hetzelfde onderscheid tussen machtigingen als de voorgaande. Allereerst is er de crisismachtiging waarover sneller wordt beslist met minder criteria, waarbij de verplichte zorg kortere tijd wordt gegeven. Een psychiater moet beslissen of iemand ook daadwerkelijk een crisismachtiging nodig heeft. Ten tweede is er de zorgmachtiging voor de langdurige verplichte zorgtrajecten. Deze machtiging kan pas worden afgegeven na een kritischere en uitgebreidere toets of aan alle voorwaarden voldaan is. Dat is niets nieuws. Wat wél nieuw is, is de introductie van een soort 'voorportaal': gedwongen zorg kan nu ook worden toegepast voordát een psychiater beoordeeld heeft of iemand een crisismachtiging moet krijgen. Agenten krijgen bijvoorbeeld met artikel 7:3 de bevoegdheid om iemand die 'verward' doet, 'verplichte zorg' te geven. Deze zorg kan inhouden: onderzoek aan lichaam of kleding, doorzoeking van iemands huis, bezoekbeperkingen opleggen, of iemand ophouden of vasthouden. Dat vasthouden mag uitdrukkelijk niet meer in een politiecel, maar wel elders, en betreft dus nog steeds een vrijheidsberoving van mensen die geen strafrechtelijke verdachte zijn.

De wet is hiermee een legalisering van een al langer optredende mensenrechtenschending. Het onheilspellende artikel 7:3 geeft de politie dus de mogelijkheid om iedere 'lastige' onderdaan van de straat te pikken en ondertussen allemaal opsporings-achtige bevoegdheden uit te voeren. Terwijl ik dit artikel aan het afronden ben, moet ik ondertussen de update toevoegen dat er al zoiets lijkt te hebben voorgedaan. Tussen 3 en 7 februari hield de activist Caspar Zwart een hongerstakingsactie op het Malieveld om politici aan te zetten tot beter jeugdzorgbeleid. Mogelijk omdat hij tevens een neurodiverse activist is, is hij op grond van artikel 7:3 door politie van zijn vrijheid beroofd en meegenomen naar een GGZ-afdeling. Tijdens zijn actie kwam hij uitstekend uit zijn woorden en hij had goed nagedacht over de gevolgen van zijn vreedzame verblijf in een tentje in de kou. Toch werd hij niet-oordeelsbekwaam geacht en werd er gevreesd voor 'ernstig nadeel' of 'verwaarlozing' of 'teloorgang'.[1] Het lijkt een kwestie van tijd voordat dit machtsmiddel zal worden ingezet jegens bredere groepen activisten en dissidenten. Een anonieme jurist waarmee ik deze februari contact heb gehad, die in verschillende regio's heeft geadviseerd over deze wet, vreest voor misbruik jegens mensen die 'radicaliseren' – een vaag begrip dat ook in zijn ogen erg politiek wordt ingezet, en dat steeds meer een psychiatrisch bijsmaak krijgt.

> De wet is hiermee een legalisering van een al langer optredende mensenrechtenschending

Onder 'verplichte zorg' valt naast het bovenstaande ook het toedienen van medicatie of kalmeringsmiddelen. Agenten mogen deze zorg niet uitvoeren, maar er mag door hen wél een gekwalificeerde zorgverlener worden opgetrommeld die de verplichte zorg op de 'verwarde' betrokkene uitvoert – al die tijd hoeft er nog geen psychiater aan te pas te zijn gekomen. Ook zorgelijk is dat de 'verplichte zorg' zodanig is gedefinieerd dat het mogelijk wordt om mensen – korte tijd of langdurig – te onderwerpen aan heel ingrijpende huisregels. Denk aan bezoekbeperkingen, en niet-nader gedefinieerde regels die je iets verbieden of juist gebieden te doen. Wie zich verzet tegen dit opgelegde thuisregime, wordt alsnog gedwongen opgenomen in een instelling.[2]

Steeds meer mensen staande gehouden

Ondertussen stijgt ook volgens de krantenberichten het aantal 'meldingen over verwarde personen' bij de politie, waarbij we het hebben over de meest uiteenlopende situaties. Het gaat dan om de zogenoemde 'E33-meldingen': 'verward persoon'. Opvallend is dat de steeds herhaalde cijfers niet gaan over mensen die strafbaar gedrag vertonen: met een mes zwaaien of een buurtgenoot slaan. Hiervoor hanteert de politie namelijk andere categorieën in haar administratieve hokjeswereld. Na nader onderzoek naar definities blijkt dat de brede reeks 'E33-meldingen' maar één kenmerk gemeen hebben: het gaat om gedrag dat men vindt afwijken van 'normaal'. Of dat nu een mompelende Jezusfiguur is, een ontruimde arme, een verdwaalde tachtiger of een huilende schuldenstudent. Gevaar en geweld horen daar meestal niet bij, hoewel de media graag een ander beeld schetsen.

Als we onze blik dan opnieuw wenden naar die cijfers, dan zeggen die stijgingen dus eigenlijk iets heel anders. De politie houdt steeds vaker mensen die geen verdachte zijn, staande. Dat doet de politie op basis van hun anders-zijn of -doen. 'Mentaal profileren', noemde iemand in mijn publiek bij lezingen dat eens. Elke binnenkomende E33-melding leidt minimaal tot een staandehouding, mits de gemelde persoon niet zoek is. Soms leidt het ook tot verdere vrijheidsberoving: gedwongen vervoerd worden naar een plaats waar je wordt vastgehouden. Dat gebeurt steeds minder vaak in de politiewagen en politiecel, maar blijft ongeacht de vorm toch echt onverminderd neerkomen op vrijheidsberoving. En in een niet te onderschatten aantal van de gevallen, is het de politie zélf die een persoon registreert als 'verward', zonder de tussenkomst van een 'bezorgde burger' die meldt.[3] Als we kijken naar welke categorieën 'verwarde personen meldingen' er volgens beleidsonderzoekers 'blijken' te zijn – alsof het iets is dat in de natuur bestaat – dan kunnen we concluderen dat de gronden waarop politie mensen als 'E33-er' van hun vrijheid beroofT, erg klassistisch zijn. Zichtbare consequenties van een neoliberaal kapitalisme – dakloosheid, bedelen, zwerven – worden 'overlast door verwarde personen'. Voor wie mij niet gelooft, in het kader vind je het meest absurde deel van een tabel uit een officieel rapport[4].

Overlastsituatie	Aantal meldingen	Percentage
Personen lastig vallen	407	31.5%
Bedelen	56	4.3%
Zorginstelling overlast	147	11.4%
Weglopen uit zorginstelling	46	3.6%
Onrust	133	10.3%
Op blote voeten op straat	13	1.0%
Zwerven/ slapen in het openbaar	95	7.4%

enorm stressvol en in sommige gevallen zelfs chronisch traumatisch. Let op je mentale welzijn en zoek steun bij kameraden.

Wanneer jij wordt aangesproken door agenten op 'verward gedrag', probeer kalm te blijven. Bel een vriend of jurist. Het is wellicht slim om van te voren met een vriend of jurist al te praten over deze mogelijkheid. Als je zojuist repressie hebt meegemaakt, contacteer dan Bureau Jansen en Janssen.[5] Zij doen onderzoek naar de surveillancestaat en politierepressie, rapporteren hierover en kunnen advies geven.

Je kunt bovendien een Crisiskaart opstellen, hoewel hier wat nadelen aan zitten. Ten eerste wordt deze geregistreerd bij de politie. Ten tweede kun je wellicht jezelf binden aan zaken waar je later – op het moment suprême – spijt van hebt. Ten derde bevestig je hiermee de gangbare aanname dat je oordeelsvermogen op het moment dat je afwijkt van normaal gedrag, minder geldig is dan op momenten waarop je jezelf aan dit 'normale' conformeert. Voel jij dat deze aanname in jouw specifieke geval correct is? Dan kun je ervoor kiezen om juist wél de Crisiskaart te tekenen.

Als je in het openbaar een psychose, psychische crisis of paniekaanval hebt en je vreest om als 'verward persoon' met politie of autoritaire, gedwongen zorgautoriteiten in aanraking te komen, ga dan zo snel mogelijk naar een veilige plek. Denk aan een autonome ruimte, je lokale wegloophuis (bijvoorbeeld Wegloophuis Utrecht), of andere vrijzones voor abnormaliteit, een lokale kameraad die je vertrouwt.

Wat kunnen we doen tegen deze Wvggz-repressie?

De bovenstaande praktijken gebeuren al langere tijd, maar worden nu gelegitimeerd door een wettelijk kader (de Wvggz) en de omschakeling van zichtbare politiemiddelen naar subtiele 'zorg'-instrumenten. Voor de 'verwarden' die geen verdachte zijn, wordt de voormalige gedwongen afvoering ineens 'zorgvervoer'. Politiewagens worden vaker witte, neutrale GGZ-busjes. Politiecellen worden steeds meer vervangen door 'opvangplekken'.

Ik zal eerst bespreken wat individuen die zichzelf als potentieel doelwit zien, kunnen doen.

Let op je mentale welzijn en zoek steun bij kameraden

Allereerst: probeer niet paranoïde te worden. Dat is wellicht moeilijk na het lezen van deze nogal huiveringwekkende combinatie aan trends in de samenleving. Toch betekent het feit dat de politie nu grenzeloos haar macht kan misbruiken tegenover een bredere laag van de bevolking, nog niet dat ze deze mogelijkheden ook voluit zal exploiteren. Ook zal een eventueel 'problematisch psychiatrisch dossier' je nog niet direct in de problemen brengen. Dat gezegd hebbend, is het moeten leven onder de dreiging van zulke machtsmiddelen, zonder voldoende waarborgen en bescherming,

Nu ik wat tips heb gegeven voor mensen die zich potentieel doelwit voelen van deze repressie, zal ik overgaan op misschien het meest urgente deel waarop we actie behoeven: wat kunnen sociale collectieven betekenen in de strijd tegen Wvggz-repressie?

Allereerst: help elkaar en bouw de infrastructuren die daarvoor nodig zijn. Deze zijn heel urgent nodig met de Wvggz-repressie die in onze nekharen hijgt. Een voorbeeld kunnen we nemen aan projecten in het Verenigd Koninkrijk, waar al langer dit soort repressieve wetten van kracht zijn. Kijk bijvoorbeeld eens rond op de QueerCare-website.[6] Dit is een transfeministisch autonome zorgorganisatie, die ook trainingen bieden en belangenbehartiging doen met degene die hen daarvoor inschakelt (zie onder het kopje *our-work* en *advocacy*). Vooral deze laatstgenoemde voorziening is hard nodig en nog veelal ontbrekend in Nederland. Het gaat om mensen die naast je gaan staan en jouw wensen als onvervreemdbare leidraad nemen; om kameraden die zich met jou verzetten tegen onvrijwillige opname en opsluiting in welke vorm dan ook. In deze strijd buigen zij niet voor de officiële autoriteit van formele zorginstellingen en rechterlijke zorgmachtigingen.

Deel verhalen en ervaringen en *best practices*. Organiseer bijeenkomsten om te delen en te inspireren. Organiseer samen peer support om te herstellen van repressiegerelateerd trauma en stress. In samenwerking met de ervaren initiators van een radicale, peer support groep organiseer ik gratis workshops in Amsterdam over het onderwerp. Deze starten eind maart, in mei en in juni. Wil je meedoen? Schrijf je dan snel in.[7]

Informeer en train autonome ruimtes en vrijplaatsen om te kunnen dienen als de broodnodige veilige havens voor neurodiverse mensen die een tijdelijke schuilplaats zoeken tegen Wvggz-repressie. Train in deze rol als beschutting, als onderhandelaar en partij die autoriteiten buiten de deur kan houden. Zoek steun bij radicale of progressieve zorgprofessionals. Onderschat niet hoeveel zorgprofessionals weerstand voelen jegens de politiestatelijke smaak van de huidige wet. Vorm allianties met hen voorbij de kleinere ideologische meningsverschillen.

Ten tweede: rapporteer. Neem contact op met Control Alt Delete (politierepressie en de intersectie met racisme) of Bureau Jansen & Janssen. Bundel de krachten en zorg dat de repressie bekend wordt.

Ten derde: verricht onderzoek. Monitor de acties van de autoriteiten. Ben alert op mogelijk machtsmisbruik en kijk om naar je kameraden. Er is een kans dat de machtsmiddelen van de Wvggz misbruikt gaan worden jegens klimaatactivisten. Iets vergelijkbaars is al eens voorgevallen in het Verenigd Koninkrijk. Degenen die sociaal werk of vrijwilligerswerk verrichten met zeer gemarginaliseerde groepen zoals daklozen, moeten extra alert zijn op signalen van machtsmisbruik en repressie. Onderzoekers worden uitgenodigd om te bestuderen en te onthullen hoe de Wvggz gebruikt wordt en welke machtsmiddelen daarin specifiek worden benut. Laat de staat maar weten dat ze in de gaten worden gehouden en dat de samenleving wel degelijk geeft om de mensenrechten van personen die anders-zijn.

Belangrijk is om de geraakte groepen, neurodiverse mensen in dit geval, als eerste te laten spreken

Ten vierde: verander het discours, de manier van denken en doen. Probeer machteloosheid om te zetten in verzet. Niemand is geholpen als sociale bewegingen onwetend blijven over de mate van repressie waar wij – degenen die neurodivers zijn – aan blootstaan. Maar tevens is niemand geholpen als we ons laten verlammen door angst. Vecht bovendien tegen haatzaaiende en angstzaaiende medianarratieven over neurodiversiteit, zodat het bredere publiek meer sympathie en compassie ontwikkelt jegens onze mensenrechtenpositie. Vanaf eind maart tot en met begin 2021 bied ik een gratis 'Mediatraining voor stigmabestrijders' aan in Amsterdam. Je kunt instappen eind maart, in mei, in juni of september.[8]

Belangrijk is om de geraakte groepen, neurodiverse mensen in dit geval, als eerste te laten spreken. Dring als geprivilegieerde medestander niet jouw stem of hulp aan ons op. Bied ons vrijblijvend de middelen waar jij toegang toe hebt om onszelf effectiever uit te spreken. Deze kunnen zeer nuttig zijn. Denk bij deze 'middelen' bijvoorbeeld ook aan zelfvertrouwen, morele steun, handige contacten, toegang tot platformen, ga maar door. Handel bovendien zelf op een manier waardoor je stopt met het onderdeel zijn van het probleem. Val niet terug op 'meldpunten verwarde personen', 'alarmnummers' voor 'verwarde personen', wanneer je 'afwijkend gedrag' ziet op straat. Boycot deze faciliteiten en verkies ten allen tijde niet-autoritaire alternatieven.

Op zo'n moment bouwen wij een houdbare toekomst met elkaar, ondanks alle repressieapparaten die de staat jegens ons en onze diversiteit aan het optuigen is.

door Karlijn Roex

Noten

1 Caspar Zwart praat nu ook over zijn ervaring op verschillende plekken. Blijf op de hoogte via zijn gelijknamige LinkedIn account. Zelf zal ik ook een praatje van hem organiseren (zie mijn nieuwsbrief op karlijnroex.net). Video's van zijn actie kun je zien op YouTube, zoek op 'Caspar is in hongerstaking'.

2 Voor een meer gedetailleerde behandeling en kritiek op deze wet, zie Roex, K., *In verwarde staat. Kritiek op een politiek van normaliteit*. Amsterdam: Lontano 2019

3 Kuppens, J., Wijk, Van, A., Ham, Van, T. & Jager, D., *Stijging meldingen verwarde personen in de regio Rotterdam. Een onderzoek naar onderbouwde verklaringen en wenselijke oplossingen*. Arnhem: Bureau Beke 2016, p. 67.

4 Poels, M., *Verward in Flevoland. De personen achter de politiemeldingen*. Amsterdam: Care2Research 2019, tabel 5 p. 34-35.

5 burojansen.nl

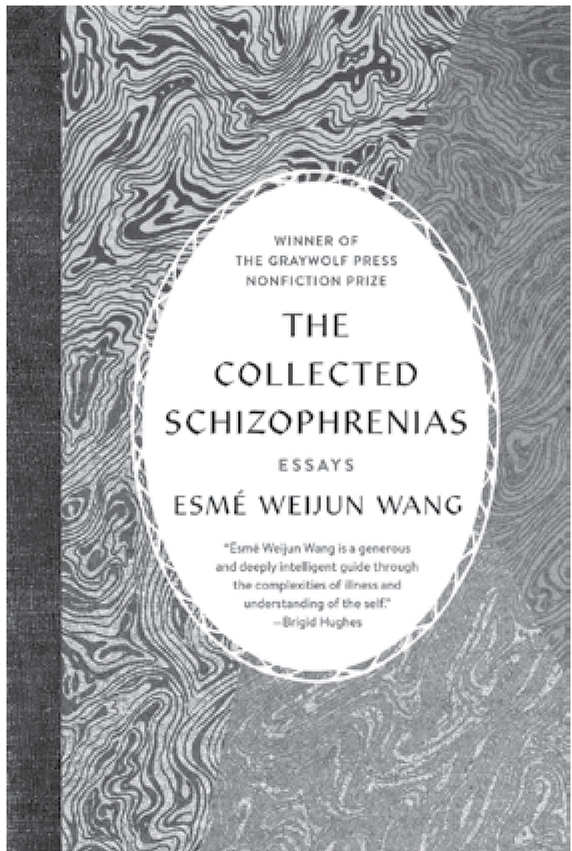
6 queercare.network

7 en 8 karlijnroex.net/trainingen

rubriek
Boek bespreking

The Collected Schizophrenias

'Hoe hou je jezelf staande in een samenleving die van jou eist dat je normaal doet, terwijl je dat niet kunt?' – dat was de vraag die ik als spreker kreeg uit het publiek. Het was een treffende samenvatting van mijn grote existentiële crisis als iemand die neurodivers is in een samenleving die daar geen ruimte voor biedt. Esmé Weijun Wang's *The Collected Schizophrenias* is dan een verademing om te lezen. Niet omdat de materie nu zo luchtig is, maar omdat Wang's woorden enorm emanciperen. Ze maakt een intersectionele strijd zichtbaar die te vaak wordt weggelaten, weggehoond, vergeten of gebagatelliseerd. Het persoonlijke wordt weer politiek in haar boek. *The Collected Schizophrenias* voert ons door de worstelingen van een Aziatisch-Amerikaanse queer vrouw, prestigieus opgeleid maar afkomstig uit de armste klasse, met het etiket 'schizotypische stoornis'.

Esmé Weijun Wang
The Collected Schizophrenias

Penguin (2019)

Haar verhandeling maakt onmiddellijk duidelijk dat de strijd van neurodiverse mensen dieper gaat dan de oppervlakkige strijd tegen stoornissen en diagnose-hokjes. Diagnoses kunnen voor vele mensen zelfs een bevrijding of een hulpmiddel inhouden, zoals bij haarzelf. Ineens heb je een gemeenschap, een behandelplan, voorzieningen, en houvast – tegenover degene die door een 'persoonlijkheidsstoornis niet nader omschreven' veroordeeld is tot een eenzame tocht door een verlaten woestenij. Veel fundamenteler dan de hokjesdrang is de diepere angst voor waanzin, de associatie die de maatschappij voert tussen waanzin en algemene teloorgang en verdoemenis.

Gelaagdheid van privilege en marginalisering

Het boek breekt los uit het dichotome denken dat dominant is in het patriarchale, westers-suprematistische denken. Er is niet alleen maar normaal en abnormaal, of gek en gezond. Ook tussen mensen die als neurodivers worden aangemerkt, als 'gestoord', als mensen met een beperking of psychiatrische stoornis, bestaat een onderlinge gelaagdheid in privilege en mogelijkheden. Zo beschrijft ze hoe universitair opgeleide bewoners van een psychiatrische inrichting beter worden bejegend dan hun 'lager' opgeleide medebewoners. Cliënten met een depressieve stoornis worden beter bejegend dan de 'schizofrenen'. Onder de laatsten maakt het een verschil hoezeer jouw spreken 'gedesorganiseerd' klinkt in normale oren, en hoezeer je uiterlijk 'onverzorgd' oogt in normale ogen. Heel pijnlijk beschrijft ze hoe de verplegers tijdens hun rondgang door de hal alle patiënten observeren. Terwijl je doodgewoon de tijd aan het doden bent met wat onbenullig gekleur op een stuk papier, brandt de normale blik van twee oordelende ogen in je nek. En weet ten alle tijden dat je niet mag knikken als ze vragen: 'Denk je wel eens aan zelfmoord?'. Het leest als een ware dystopie, ook als ze in de lift staat om naar de campusarts te gaan, en ze wordt gewaarschuwd voor de psychiatrische afdeling door twee bleek wegtrekkende studenten.

Zichtbaarheid van de afwijking

Wang maakt zichtbaar waar we gebruikelijk binnen de cliëntenbewegingen liever niet over praten: de interne hiërarchie. Mensen zonder zichtbare afwijkingen – zonder 'residusymptomen' – distantiëren zich liever van de mensen mét deze kenmerken. Zo ook Wang zelf. Ze beschrijft hoe oncomfortabel ze zich voelt tussen cliënten die merkbaar chaotisch spreken, of die duidelijk in een psychose zitten, of de man die schreeuwt in de bus. Ze gaat dapper op zelfonderzoek uit naar de oorsprong van deze distantiedrang. Het is, uiteindelijk, de angst voor de grote sociale en politieke consequenties van het zichtbare afwijken. Wie zichtbaar afwijkt, bijvoorbeeld excentriek praat, chaotische verhalen vertelt, waansystemen tentoonspreidt, in zichzelf brabbelt op straat, enzovoorts, wordt sociaal uitgesloten, krijgt of behoudt geen betaalde baan, krijgt moeilijk een partner, wordt gedwongen opgenomen, wordt binnen de psychiatrische instelling verstoken van gespreksvoering, leeft vaak in armoede, en behoudt moeilijk een dak boven het hoofd. Wang herinnert zich de keren dat zijzelf, ondanks een façade van stijl die ze als *fashion blogger* weet op te voeren en haar gave zich goed uit te drukken, zichtbaar buiten de parameters van het normale gedrag is gesprongen. Letterlijk, sprong ze een keer weg voor een object dat niemand anders leek te zien. Ze was zichtbaar 'gek'. De lijn die zij tussen haarzelf en de schreeuwende mannen in de bus trok, bestond voor de dichotoom-denkende normale massa niet. Zij en de schreeuwers zijn allemaal 'gestoorden' versus de normalen. De complete uitsluiting waar deze schreeuwers, de onverzorgden, en de chaotisch-sprekenden mee kampten, daar kon zijzelf ook mee gaan kampen.

Wie zichtbaar afwijkt, wordt sociaal uitgesloten

Helemaal schrok ze toen een wat oudere schizofrene vrouw, die net als zijzelf was afgestudeerd aan Yale, rondzwierf op straat. Ze werd op de campus de 'Shakespeare-vrouw' genoemd, omdat ze in ruil voor contant geld Shakespeare gedichten oplepelde. Elke dag dwarrelde ze rond, dakloos, in de kou, weggestuurd bij de Deli-shops, alleen, verstoten. Was dit ook Wang's eigen toekomst? Als 'zelfs' Yale je niet kan redden als schizofreen?

Wang schrijft over wat het concept 'weaponized glamour' van de zwarte feminist Chaédra LaBouvier voor haar heeft betekent. Dit concept wijst op het inzetten van kleding, van stijl, als methode om kritiek te uiten op dehumaniserende vooroordelen. Als ze het iets later heeft over 'fashioning normalcy', moet ik denken aan 'normaalkleden'. Dit lonkt naar assimilatie. Is dat emancipatie? Het doet denken aan de carrièrevrouwen van de jaren tachtig die schoudervulling inzetten om meer op de sterke zakenman te lijken. Maar juist die associatie maakt ook helder dat het niet louter assimileren is. Het is je kleden, legt Wang uit, op een manier die moet intimideren waardoor je jouw eigen plek kan claimen. Hier ben ik, *deal with it*.

Vaak is het helaas niet zo eenvoudig, een plek claimen. Ik ken Wang's angst maar al te goed. De angst dat er voor jou geen waardige plek is in het plaatje. De enige manier waarop je jouw categorie mensen in de krant ziet staan, is als daklozen en moordenaars. Wang's boek begint met een treffende analyse van de vertekeningen in de massamedia als het gaat over het beeld dat bestaat van 'schizofrenen', en haar constateringen gaan in verschillende mate op voor neurodiverse mensen. Wat als dit de enige toekomstscenario's zijn die je lijkt te hebben? Op straat eindigen, in de inrichting, als moordenaar eindigen, of dakloos, of veel te jong stervend door suïcide? Lange tijd was Oxford wat Yale was voor Wang: een overcompensatie die een valse hoop bood op een ontsnapping uit deze toekomstscenario's. Net als Wang was ik me bewust van de grote gevolgen die zichtbaar afwijken heeft op je toekomstmogelijkheden. Kon een prestigieuze universiteitsgraad mij redden van arbeidsmarktdiscriminatie en uitsluiting in het sociale leven? Natuurlijk niet. Maar als naïeve twintiger praat je jezelf dat aan.

Een baan toont voornamelijk aan of je 'normaal genoeg' bent voor de validistische maatschappij

Na mijn afstuderen ontdekte ik wat Wang treffend aankaart in haar boek, en het mag nog veel vaker worden aangekaart: een baan toont voornamelijk aan of je 'normaal genoeg' bent voor de validistische, neurotypische maatschappij. Terwijl baanverlies of langdurige werkloosheid allerlei oorzaken kunnen hebben, waaronder racisme, betekent het wél hebben en behouden van een baan in elk geval dat *'you're passing as normal'*. Het is dan ook schokkend te lezen dat psychiaters bij hun 'patiënten' een betaalde baan zien als aanwijzing van 'goed functioneren'. Dat geeft een pro-kapitalistisch oordeel aan, omdat de wil om te conformeren aan een kapitalistische rol blijkbaar 'welfunctioneren' inhoudt. Bovendien deproblematiseert het de kapitalistische vertekening in de selectie van welke kwaliteiten en bezigheden ertoe doen en welke niet. Degenen die als 'ernstig psychiatrisch patiënt' worden gezien, schrijft Wang, hebben veel minder kans om productief te zijn binnen velden en manieren die worden erkend in een kapitalistisch systeem. Het deel van alle menselijke productiviteit die als waardevolle arbeid of bijdrage wordt gezien, is enorm politiek bepaald. Duidingen als 'nutteloos', 'talentloos', geen inkomen 'verdienen' en 'niet participeren', zijn producten van dit politieke proces. Dat betekent dat we die ook kunnen veranderen – en dat is door te stoppen om mensen als vervangbare productiemiddelen te zien.

Daarnaast, en dat neemt Wang niet mee, is er ook nog een zekere groep neurodiverse mensen met veel productiviteitspotentieel voor het kapitalisme, maar die desalniettemin worden gediscrimineerd op de arbeidsmarkt. Werkgevers hebben vooroordelen jegens deze groep mensen en nemen hen daardoor niet in dienst. Volgens de psychiater zijn deze mensen 'disfunctionerend' door het enkele ontbreken van een betaalde baan, niet door hun verminderde arbeidspotentieel. Wie het meeste last hebben van de validistische vooroordelen die de arbeidsmarkt teisteren, is 'disfunctioneel'. Zo verklaart de psychiater de discriminerende werkgevers onbedoeld onschuldig en blijft de gediscrimineerde het 'probleem'. Die moet 'normaler' leren doen, onzichtbaar leren afwijken in plaats van zichtbaar, ofwel: assimileren. Dan pas wordt je een 'goed functionerend patiënt'.

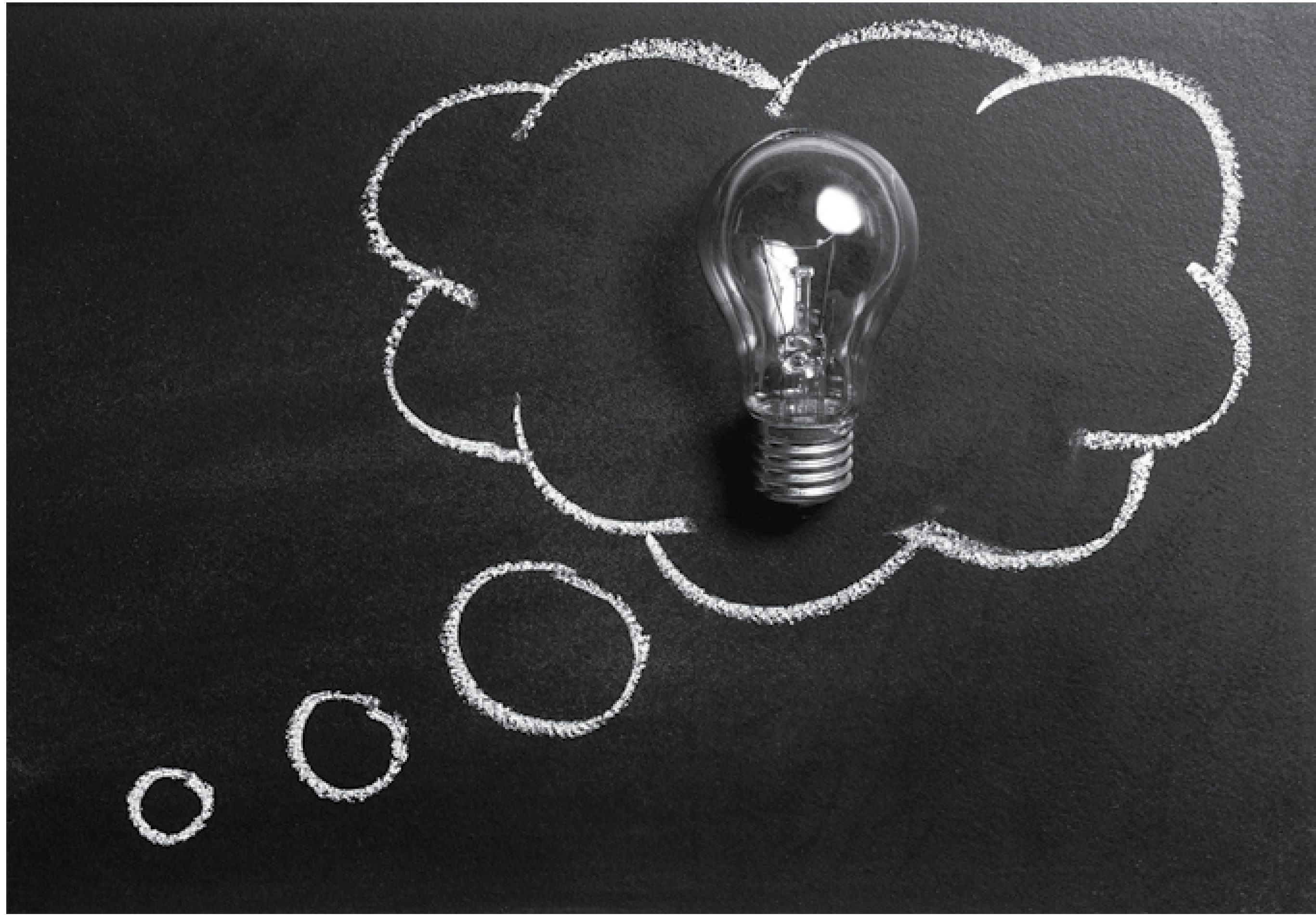
Het boek biedt geen oplossing, maar is de oplossing

Hoewel Wang geen directe weg uit de neurotypische onderdrukking van neurodiverse mensen biedt, is het wel degelijk een nuttig boek. Ze biedt een dosis theorie, achtergrond, en concrete persoonlijke ervaringen, die je als munitie kunt gebruiken tegen de cis-patriarchale, wit-suprematistische en validistische samenleving. Het leest voor mij als een peptalk van een kameraad, die me nog een keer influistert dat ik niet alleen sta. Het geeft me kracht om door te gaan met de strijd, en een referentie om belangrijke en vaak onderbelichte kanten van de strijd aan te kaarten. Het boek biedt geen oplossing, maar belichaamt de oplossing. Dank je wel, Wang!

door Karlijn Roex

Meer info

Een aangepaste recensie (tezamen met twee andere boeken) is te lezen in de Nederlandse Boekengids/The Dutch Review of Books.

Validisme, oftewel apartheid in Nederland

Het leven met een handicap of chronische ziekte is niet altijd makkelijk. Niet alleen heb je een persoonlijk proces te doorlopen, waarbij je moeten leren leven met je beperking, maar je hebt ook een sociaal proces aan te gaan, waarbij je moet leren omgaan met de vooroordelen vanuit je omgeving. Tot slot heb je ook nog te maken met maatschappelijke en financiële obstakels, want als je een beperking hebt, loop je onherroepelijk aan tegen het Nederlandse beleid van apartheid.

VN-verdrag Handicap

Eind 2006 hebben de Verenigde Naties het Verdrag voor de Rechten van Personen met een Handicap aangenomen. Volgens dit VN-verdrag moeten mensen met een beperking net zo goed mee kunnen doen aan de samenleving als mensen zonder beperking.

Nederland heeft tien jaar (!) nodig gehad om hierover na te denken. Pas op 14 juli 2016 is het VN-verdrag Handicap in Nederland in werking getreden. Er geldt nu een *inspanningsverplichting*: we moeten ons best doen om ervoor te zorgen dat mensen met een beperking dezelfde kansen en mogelijkheden hebben als mensen zonder beperking. Een echte verplichting voor gelijke kansen vindt Nederland vooralsnog te ver gaan.

> De positie van mensen met een beperking is verslechterd sinds 2016

Drie jaar later...

In december 2019 gaf het College voor de Rechten van de Mens een rapport uit over hoe de situatie van mensen met een beperking is veranderd sinds de invoering van het VN-verdrag. Het rapport was voorzichtig positief: 'Voor de toegankelijkheid van goederen en diensten is al veel in gang gezet. Tegelijkertijd merken mensen met een beperking daar in hun dagelijks leven soms nog niet veel van en zijn er grote verschillen, bijvoorbeeld tussen fysieke en digitale toegankelijkheid.'[1]

Tegelijkertijd bracht de Alliantie VN-verdrag Handicap een zeer kritische schaduwrapportage uit: 'Het gaat niet goed met het uitvoeren van het VN-verdrag Handicap in Nederland. (...) Op veel gebieden is de positie van mensen met een beperking verslechterd sinds de invoering in 2016. De werkloosheid stijgt, armoede neemt toe, wachtlijsten in het speciaal onderwijs groeien en er zijn meer gedwongen behandelingen en opnames. Ook is er een tekort aan betaalbare aangepaste woningen.'[2]

Uitgeput moe

Ongeveer vier jaar geleden was ik plotseling uitgeput moe. Ik sleepte me door de dagen heen en liep er op mijn werk noodgedwongen de kantjes vanaf. Thuisgekomen viel ik op de bank in slaap, at nog wat en dook mijn bed in. Er was duidelijk iets ernstigs mis en dus meldde ik me al snel bij de huisarts.

> Maar het zou maatwerk moeten zijn

Mijn huisarts had geen idee en stuurde me door naar een internist. Deze kon niets vinden en stuurde me onverrichter zake terug naar de huisarts. De huisarts sprak vervolgens de onvergetelijke woorden: 'Fysiek is er niets mis, dus zal het wel psychisch zijn.' Ik moest een screeningstest invullen, waar niets bijzonders uitkwam. Toen wist de huisarts het niet meer.

Medisch onbekend

Deze reactie van de huisarts tekent mijn leven van de afgelopen vier jaar. Ik heb een aandoening waarvan de meeste artsen zelden of nooit gehoord hebben. Veel medici die de aandoening wel kennen, nemen deze niet serieus. Wetenschappers hebben geen idee wat de oorzaak is, en een medicijn bestaat (nog) niet.

Gelukkig bestaan er wel medicijnen die bij sommige patiënten (maar niet alle) bepaalde symptomen kunnen verlichten. In overleg met mijn specialist heb ik deze medicijnen stuk voor stuk uitgeprobeerd. Deze meeste van deze medicijnen waren *off-label*[3] of worden in Nederland beschouwd als supplementen. Dus zijn de kosten voor mijn eigen rekening. Ik kan deze kosten niet declareren bij mijn zorgverzekering en ook niet opvoeren bij mijn belastingaangifte.

Armoede

Mijn chronische ziekte betekent in mijn geval dat ik niet meer kan werken. Omdat ik hiervoor als zzp'er werkte, kwam ik dus in de bijstand terecht. Met een bijstandsuitkering kun je redelijk rondkomen, mits je geen bijkomende kosten hebt.

Maar ik heb dus wél bijkomende kosten, vanwege alle medicijnen die ik gebruik. Dat zijn die supplementen en vitaminen die ervoor zorgen dat ik kan functioneren zoals ik doe. Noch mijn zorgverzekering noch de bijzondere bijstand zijn bereid deze medicijnen te vergoeden, ook al worden ze voorgeschreven door reguliere artsen. Ze vinden het mijn 'eigen keuze', en dus moet ik het zelf betalen.

Ik maak gebruik van alle financiële toeslagen waar ik voor in aanmerking kom. Specifieke toeslagen voor chronisch zieken gaan aan mij voorbij, omdat mijn chronische ziekte niet voorkomt op de lijsten van 'erkende chronische aandoeningen'. Daardoor kom ik elke maand ongeveer 150 euro tekort.[4]

Extra stap

Alle regelingen voor minima zijn erop gericht dat je zelf een stap extra zet. In principe vind ik dat niet verkeerd, maar het zou maatwerk moeten zijn. Die extra stappen kosten mij namelijk véél meer dan de gemiddelde persoon. De gevolgen op mijn leven zijn dus ook véél groter dan gemiddeld.

Een belangrijk deel van mijn energie ben ik dus kwijt aan het regelen van dingen, waarvoor ik geen geld heb. Die energie heb ik helemaal niet! Leven in armoede maakt de gevolgen van mijn chronische ziekte dus extra groot.

Een voorbeeld: de bijzondere bijstand voor mijn extra dieetkosten is een tegemoetkoming. De werkelijke kosten zijn ongeveer het dubbele van wat ik vergoed krijg. Noodgedwongen bak ik veel zelf, want dat is goedkoper. Dat kost me een dag energie per week.

Niet zichtbaar

Een lastig aspect van mijn aandoening is dat deze niet zichtbaar is. Als ik op straat loop, ziet niemand dat ik ernstig beperkt ben. Mijn energiebeperking kun je niet zien, mijn chronische pijn ook niet en de beruchte 'hersenmist' (cognitieve problemen) al helemaal niet. Daardoor word ik stelselmatig door mijn omgeving overschat.

In de bus of trein kan dat vervelend zijn, als medepassagiers vinden dat ik wel kan staan als het druk is en er stapt een ouder iemand of een blinde persoon in. Een tijd geleden heb ik inderdaad een nare discussie gehad met een medepassagier die bleef volhouden dat ik moest opstaan, terwijl ik uitlegde dat ik niet een half uur kan staan. Niet leuk, zo'n gesprek in een overvolle bus, waarbij overduidelijk was dat die medepassagier mij zeer onwellevend vond.

Geen WMO-indicatie

Het wordt pas écht vervelend als instanties je gaan overschatten. Zo krijg ik niet de hulp die ik nodig heb, omdat men zich niet kan voorstellen dat ik bepaalde dingen niet zelf kan. Sowieso denkt men dat je je eigen probleem kunt oplossen, zodra je het goed kunt uitleggen. (Een heel vreemde aanname – zelfkennis begrijpen instanties kennelijk niet.) En als je er dan ook nog gezond uitziet, denkt men al helemaal dat het wel mee valt.

Een voorbeeld: in januari 2018 heb ik gevraagd om administratieve ondersteuning, omdat ik niet de energie of de mentale capaciteit meer heb om dit zelf te doen. Mijn contactpersoon bij de WMO vond mij te goed voor een WMO-indicatie en verwees me door naar Humanitas.

Daar werken ze met vrijwilligers die het 'samen met jou' oppakken. Dat is niet wat ik nodig heb, want als ik de energie en de hersenkracht heb om mijn administratie samen met iemand anders te doen, dan kan ik het veel

makkelijker en sneller alleen af. Dus klopte ik weer aan bij de WMO. Mijn contactpersoon verwees me door naar het maatschappelijk werk.

Daar hebben ze ook vrijwilligers en opnieuw heb ik de situatie uitgelegd. Deze keer heb ik expliciet benadrukt dat ik meer nodig heb dan iemand die het 'samen met mij' doet. Ondanks de afspraak was dat niet de praktijk, dus ik zat al snel weer bij de WMO.

Mijn contactpersoon wilde nog steeds geen WMO-indicatie afgeven, en heeft uiteindelijk besloten om mij persoonlijk te komen helpen. Een onwenselijke situatie, want ten eerste is dat niet hun expertise en ten tweede gaat deze situatie ten koste van mijn privacy. Maar het was dit of helemaal geen hulp, dus ik ben akkoord gegaan.

Omdat men niets kan met mijn aandoening heb ik alles zelf moeten regelen

Het resultaat: mijn contactpersoon schrok van de stapel achterstallige post en schoot in de stress van wat er allemaal dreigde mis te gaan. Daarop heb ík mijn contactpersoon gerust moeten stellen, in plaats van andersom. Toen ik vroeg om namens mij te bellen naar instanties, omdat dat voor mij te inspannend zou zijn, gebeurde dat op de speaker en heb ik alsnog zelf het grootste deel van het gesprek moeten afhandelen. Dat kan ik wel, maar ik lig daarna 1,5 dag op bed om daarvan bij te komen.

Toevallig kwam ik via-via met een vrijwilliger in contact die me écht kan helpen. Deze vrijwilliger neemt dingen van me over en helpt me om beslissingen te nemen. Dus na twee jaar aankloppen bij instanties heb ik eindelijk de hulp die ik nodig heb, *ondanks* de instanties.

Bureaucratie

Het proces van ondersteuning aanvragen is vreemd geregeld in Nederland. Omdat men niets kan met mijn aandoening heb ik alles zelf moeten regelen. Het eerste jaar ben ik bezig geweest om de absolute basis te regelen: huishoudelijke hulp, bijstand (want zzp'er) en bijzondere bijstand (want dieet). Toen dat geregeld was, was het alweer tijd voor de verlenging van de huishoudelijke hulp. Dat duurde weer een kwartaal.

In mijn conditie was dit een dik jaar topsport. Ik ben een van de 'gelukkigen' die het in elk geval voor elkaar heeft kunnen krijgen. Maar ik heb hier wel een half jaar van moeten bij komen.

De bejegening door de Sociale Dienst is ronduit arrogant. De aanname lijkt te zijn dat alle mensen in de bijstand een grote afstand tot de arbeidsmarkt hebben. Ze moeten dus opgevoed worden, zodat ze daarna weer aan het werk kunnen.

Een voorbeeld: om bijstand te kunnen aanvragen moest ik mijn bedrijf uitschrijven uit het Handelsregister van de KvK. Vervolgens kreeg ik de verplichting om vrijwilligerswerk te gaan doen, want 'ik moest weer leren om op tijd op afspraken te komen'. Pardon?!

Laatst werd ik weer opgeroepen om de vragenlijst van mijn aanmelding opnieuw door te nemen. Mijn nieuwe contactpersoon – de vierde in drieeneenhalf jaar – had mijn dossier niet gelezen, want hij wilde 'met een frisse blik' kennismaken. Eén van de vragen was of ik voorheen wel eens betaald werk had gedaan. Deze vraag vond ik bijzonder kwetsend. Ten eerste is het vragen naar de bekende weg, want dit staat gewoon op mijn cv dat in mijn dossier zit. Ten tweede is het geen open vraag, maar een vraag met de aanname dat dat niet zo is. Een open vraag zou zijn: 'Hoe heeft u tot nu toe in uw levensonderhoud voorzien?'

Na een uur praten was de conclusie van mijn contactpersoon. 'Hmm, u heeft een hoge opleiding gehad. U heeft altijd gewerkt. Dus eigenlijk heeft u gewoon pech gehad?' Ja, precies! Maar waarom moet elke contactpersoon zelf weer opnieuw tot die conclusie komen...

Hulpmiddelen

Toen ik eraan toe was om serieus naar hulpmiddelen te kijken, heb ik zelf onderzoek gedaan naar de mogelijkheden. Welke hulpmiddelen zijn er waar ik baat bij denk te hebben? Van lotgenoten had ik waardevolle tips gekregen, dus ik had een goed beginpunt voor mijn zoektocht. Ook ben ik bij een thuiszorgwinkel in mijn gemeente gaan kijken, maar die kwam niet verder dan het advies voor een rollator. In mijn geval een absoluut zinloze optie.

De meeste hulpmiddelen in mijn woning maken een heel groot verschil in mijn kwaliteit van leven, dus ik ben er goed mee geholpen. Helaas worden ze, net als mijn medicijnen, niet vergoed. Alles bij elkaar gaat het om circa achthonderd euro, geen misselijk bedrag en voor mij bijna een vol maandinkomen. Gelukkig kan ik de meeste hulpmiddelen wel opvoeren bij mijn belastingaangifte, met uitzondering van het duurste dat ik thuis heb staan: een rolstoel.

Eigen rolstoel

Die (opvouwbare) rolstoel was een uitprobeersel. Toen bleek dat ik er veel baat bij had, heb ik een echte rolstoel aangevraagd: een lichtgewicht rolstoel met een vast frame, op maat.

Het eerste wat mijn ergotherapeut vroeg, was 'Maar werkt dat niet invaliderend?'. Nee, heb ik uitgelegd, zonder rolstoel blijf ik thuis en met rolstoel kan ik erop uit. Het werkt dus juist revaliderend. Ik zag het kwartje vallen en mijn ergotherapeut was bereid om mijn aanvraag te ondersteunen.

De WMO stelde precies dezelfde vraag en ik heb ook hetzelfde antwoord gegeven. 'Maar hoe doe je dat nu dan?' wilde de consulent weten. Daarover kon ik heel kort zijn: niet! Toen pas begreep de consulent wat een rolstoel voor mij kan betekenen.

Ik begrijp dat men kritisch kijkt naar aanvragen voor hulpmiddelen. Maar het is triest dat aanvragen voor hulpmiddelen vanuit een kader van vooroordelen en standaard oplossingen beoordeeld worden. Als ikzelf op basis van mijn beperkingen tot de conclusie kom dat een rolstoel het beste antwoord op de vraag is, waarom kan een WMO-consulent dat dan niet? Die consulent doet niet anders dan de juiste hulpmiddelen aan de juiste persoon toewijzen.

Het probleem is het heersende beeld dat een rolstoel voor 'gehandicapten' is. Als je eenmaal een rolstoel hebt, dan ben je definitief uitgerangeerd. Dan ben je een 'tweederangs burger' geworden, en ben je de rest van je leven kansloos verloren.

Voor mij betekent mijn rolstoel pure vrijheid. Dankzij mijn rolstoel kan ik meer doen en is mijn wereld een stuk groter geworden! Nu kan ik bijvoorbeeld naar trainingen en workshops voor mijn vrijwilligerswerk gaan.

Dubbele handicap

Zeker in het begin vond ik het moeilijkste van mijn situatie dat ik in één klap te maken kreeg met *twee* ingrijpende beperkingen. Ik ben niet alleen chronisch ziek geworden, waardoor mijn leven volledig op zijn kop stond. Maar door mijn ziekte leef ik ook nog eens in armoede, wat ook op dagelijkse basis een bijzonder grote invloed heeft en veel stress geeft. Die stress maakte vooral de cognitieve problemen veel ernstiger dan ze toch al waren, en dat invalideert dus onnodig extra.

Exclusiebeleid

Het VN-Verdrag Handicap stelt dat mensen met een handicap gelijke kansen moeten hebben als mensen zonder handicap. In Nederland is dit verre van de realiteit, onder andere vanwege het aparheidsbeleid dat wij voeren.

Om te beginnen zijn de regels erop gemaakt om zoveel mogelijk mensen *uit te sluiten*. We zijn *zó* ontzettend bang voor misbruik van voorzieningen dat we het kind met het badwater weggooien. Vele mensen die voorzieningen nodig hebben om een menswaardig leven te kunnen leiden, komen niet in aanmerking voor deze ondersteuning.

Verder is het systeem erop gericht om mensen op hun plek te houden. Iedereen die iets nodig heeft, krijgt nét voldoende om het hoofd boven water te kunnen houden. En instanties houden je zo bezig dat je geen tijd of energie overhoudt om je situatie te verbeteren.

Tot slot heerst er grote bureaucratie bij allerlei instanties. Zodra je ondersteuning of hulpmiddelen nodig hebt, loop je hier hard tegen aan. Een goed voorbeeld zijn bepaalde aanvragen die elk jaar opnieuw gedaan moeten worden, en die elk jaar opnieuw goedgekeurd worden.

De regels zijn erop gemaakt om zoveel mogelijk mensen uit te sluiten

Ik voel me ver-ontwaardigd door het systeem, want de regels tasten mijn menselijkheid aan. Ik weiger echter zielig achter de geraniums te gaan zitten. Dat vraagt de nodige inzet, want het systeem van regels werkt dit actief tegen.

Dus die gelijke kansen zijn vooralsnog een utopie, waar ik alleen maar van kan dromen.

door Jochem Verdonk, trans & disability activist

Noten

1 Citaat uit het artikel: VN-verdrag handicap, te vinden op mensenrechten.nl in het mensenrechtendossier VN-verdrag handicap.
2 Catrien, 'Positie van mensen met een beperking gaat achteruit ondanks VN-verdrag Handicap', op: nietsoveronszonderons.nl.
3 *Off-label* gebruik: een geneesmiddel wordt niet volgens de geregistreerde indicatie voorgeschreven. Sinds de Geneesmiddelenwet uit 2007 is dit aan strengere eisen gebonden.
4 *Zie mijn blog 'Leven rond de armoedegrens door ME/CVS', op: jochemverdonk.nl.*

De weg naar inclusiviteit

Inclusiviteit is een ontzettend belangrijk onderwerp geworden in de beweging, en met goed recht. Terwijl het kapitalisme doordendert en mensen steeds meer in een mal duwt, wordt het steeds belangrijker om die mal op alle plekken stuk te slaan. Dat moet niet alleen in het onderwijs en op de werkvloer, maar ook op de straten en in de vergaderruimten. Wanneer we naar de realiteit kijken, blijkt hier echter lang niet altijd rekening mee te worden gehouden. Hoe vaak wordt een vergadering wel niet in een achterkamertje op de eerste verdieping van dat (ex-)kraakpand gehouden? Een logische keuze gezien de geschiedenis en kosten, maar ook een keuze die het voor mensen die moeite hebben met traplopen erg lastig maakt om te komen.

In? Of? Af?

Nadenken over toegankelijkheid kan lastig zijn, omdat er ontzettend veel dingen zijn waar men rekening mee moet leren houden. Ik heb een discussie gehad met de autistische groep AR[1] naar aanleiding van mijn wens om een artikel over dit onderwerp voor *Buiten de Orde* te schrijven. Op basis daarvan zijn we op een aantal acties gekomen die organisatoren van bijvoorbeeld een vergadering of actie kunnen doen om hen te helpen bij het maximaliseren van de toegankelijkheid: In? Of? Af?

In staat voor inventariseren. Wanneer bijvoorbeeld een vergadering gepland is, dan is het belangrijk om te kijken naar de locatie waar deze vergadering is gepland. Hoe ziet de locatie er uit en wat is de bereikbaarheid naar het gebouw en in het gebouw? Hier kan het gaan om globale dingen zoals of er een trap is, maar ook over dingen die voor velen misschien pietluttig overkomen, maar erg belangrijk kunnen zijn voor één of twee mensen. Sommige mensen die makkelijk overprikkeld raken kunnen bijvoorbeeld gek worden van (oudere) TL-balken omdat deze knipperen. Wanneer je een lijst hebt opgesteld met deze informatie kun je door naar de volgende stap.

Of staat voor overleggen. Dit werkt in het Nederlands omdat de laatste medeklinker van het woord 'zijn stem verliest' en dus hard klinkt. Als je 'ov' zegt dan klinkt dat als 'of.' In deze stap kan bijvoorbeeld in een mailinglijst of met mensen waar je van weet dat ze persoonlijke ervaring hebben met dit onderwerp het gesprek aangegaan worden over de toegankelijkheid. Zo kan de lijst uit de In-stap bijvoorbeeld doorgestuurd worden met de simpele vraag: zo ziet de locatie er globaal uit, moeten wij ergens rekening mee houden? Zelfs als er meermaals geen reactie komt kan het belang van deze stap niet miskend worden. Voorbereiden op een locatie kan namelijk voor mensen al zeer belangrijk zijn. Op die manier worden namelijk onzekerheden weggenomen, dat kan voor mensen veel stress schelen. Het kan natuurlijk ook zijn dat er vragen worden gesteld over dingen waar je niet aan had gedacht, dan kan eventueel extra geïnventariseerd worden. De eerste paar keer kost dit misschien extra tijd, maar als je het een paar keer hebt gedaan dan ga je ongetwijfeld ook beter op details letten. Daarnaast krijg je ook beter zicht op de dingen waar sommige mensen last van hebben, en kun je daar beter op anticiperen.

> Organiseer het stille blok, een klein en duidelijk afgekaderd stuk in de demo waar geen geluid wordt gemaakt

*Af*stemmen is de laatste stap, en is natuurlijk nauw verbonden met het overleggen. Het kan zijn dat mensen aan hebben gegeven dat ze van bepaalde dingen last denken te gaan hebben. In deze laatste stap ga je met elkaar bekijken hoe je het probleem gaat oplossen. Het kan natuurlijk zijn dat het blijkt dat de hele ruimte niet geschikt is voor sommige mensen, of dat je niet de benodigde wijzigingen kan doen. Misschien kun je niet op tijd iemand vinden die je druppende kraan kan repareren bijvoorbeeld. Het kan dus zijn dat je er achter komt dat je locatie niet geschikt is, en dat je beter op een andere plek kunt samen komen. Het is dan ook aan te raden om, als het mogelijk is, op tijd te beginnen met het organiseren van je evenement. Tijd is vaak natuurlijk schaars, omdat we vaak reageren op alledaagse gebeurtenissen, dus misschien is dit niet altijd mogelijk. Het is daarom ook jammer dat er in de beweging weinig gebruik wordt gemaakt van conference-software, waar ook vrije alternatieven voor bestaan.[2]

Deze stappen kunnen het best ook tijdens de vergadering worden herhaald. Het werkt bijvoorbeeld heel goed om aan het begin van de vergadering te inventariseren hoe het gaat met mensen, te overleggen wat mensen tijdens de vergadering nodig hebben om mee te kunnen doen, en af te stemmen hoe we met elkaar omgaan. Het kan bijvoorbeeld zijn dat iemand een drukke werkweek achter de rug heeft (In?), en meer tijd nodig heeft om te kunnen luisteren en hir gedachten te ordenen (Of?). Een korte adempauze van bijvoorbeeld drie seconden inbouwen iedere keer nadat iemand klaar is met praten kan die persoon dan de mogelijkheid geven om op gelijke voet mee te doen (Af?).

Opriteffect

Inclusiviteit komt voort uit de realisatie dat als we een maatschappij gebouwd op gelijkwaardigheid willen, we het mogelijk moeten maken voor iedereen om ook als gelijkwaardige naar elkaar toe te treden. Als iemand keer op keer een evenement verlaat met het gevoel dat ey weer niets heeft kunnen inbrengen omdat het licht weer zo fel was, of het geluid zo hard, dan is dat evenement tot op zekere hoogte mislukt. Het hoofddoel van dit soort veranderingen in onze dagelijkse praktijk is dan ook ervoor zorgen dat iedereen kan meedoen.

We zien echter vaak ook dat een verandering die bedoeld is om een (kleine) groep te helpen, voor een veel grotere groep – of zelfs iedereen – een positief effect heeft. Dit wordt ook wel het 'curb-cut effect' genoemd, in het Nederlands het opriteffect. Een verlaging in de stoeprand die bijvoorbeeld gemaakt is om het makkelijker te maken voor iemand in een rolstoel om van de weg weer op de stoep te komen, is tegelijkertijd ook nuttig voor iemand met een kind in de buggy.

Veel van de kleine aanpassingen die hieronder besproken worden, hebben een soortgelijk effect. Een druppende kraan repareren zorgt ervoor dat iemand die snel overprikkeld raakt misschien mee kan doen met een evenement, maar bijna iedereen vind dat geluid wel vervelend.

Het kan natuurlijk zijn dat iemand die een aanpassing nodig heeft en met wie je hebt overlegd en afgestemd alsnog niet komt. Dat voelt misschien vervelend, omdat je zojuist zoveel moeite hebt gestoken in de aanpassingen. De persoon die niet komt kan echter natuurlijk ontzettend veel redenen hebben om alsnog niet te komen. Je hebt dan ook eerder de kans verhoogd dat iemand komt dan gegarandeerd dat iemand komt. De aanpassing doe je ook niet voor die persoon, maar omdat je een omgeving wil maken die voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk is. Het is iets wat we doen omdat het de norm zou moeten zijn, maar het geeft de mensen die de aanpassing nodig hebben geen enkele plicht naar jou toe. Het opriteffect laat daarnaast zien dat je kleine aanpassing misschien voor iedereen wel beter is; je had er gewoon niet aan gedacht.

Concrete voorstellen

Dit zijn alleen voorstellen. Niet alles is mogelijk in elke vorm van actie. Inclusiviteit is een doel om na te streven, maar het is ook niet altijd haalbaar. Een plattegrond kan heel fijn zijn voor mensen, maar als je niet wil dat de bullebakken der staat weten waar je heen gaat moet je die plattegrond misschien ook achterwege laten. Onderstaande lijst is natuurlijk verre van compleet.

Stilte op de demo. Demo's zijn vaak luide plekken, en dat heeft zijn charmes. Het zorgt ervoor dat een demonstratie levend aanvoelt en is indrukwekkend. Desalniettemin kan het voor mensen ook makkelijk te veel worden. Iemand die bijvoorbeeld gevoelig is voor geluid, wil misschien wel heel graag naar een demonstratie, maar denkt wel twee keer na voordat ey gaat. Hier zijn twee dingen die je bij het organiseren sowieso kunt doen:

- Wordt het een grote demo? Organiseer het stille blok, een klein en duidelijk afgekaderd stuk in de demo waar geen geluid wordt gemaakt, en wat ook niet net achter of voor een sound-system is geplaatst.

- Koop een doos met oordoppen. Sommige mensen die overgevoelig zijn voor geluid, hebben deze misschien zelf al wel bij zich. Voor de rest van de mensen op de demonstratie kan het echter een uitkomst zijn als ze gratis een zakje oordopjes kunnen krijgen. Dit is ook een goed voorbeeld van het opriteffect, want ook mensen die niet overgevoelig zijn maar pal naast het 100+ dB sound-system lopen hebben groot voordeel bij oordopjes. Leuke bijkomstigheid, als iedereen met oordopjes rondloopt dan kan de demonstratie op punten NOG LUIDER zijn.

Oordoppen. Hierboven staan deze al vermeld, maar oordoppen kunnen ook op andere evenementen nuttig zijn.

Duidelijke taal. Sommige mensen hebben moeite met onduidelijkheid en hebben van te voren graag zoveel mogelijk informatie zodat ze zich mentaal kunnen voorbereiden op je evenement. Dit scheelt in stress en verhoogt de kans dat sommige mensen op je evenement afkomen.

Duidelijk tijdschema. Het is fijn als er een duidelijk schema is met een begintijd, pauzes, eindtijd, en eventuele andere dingen die gebeuren. Is er mogelijkheid dat iets uitloopt? Zorg dan dat dit ook aangegeven wordt. Zo behoud je die flexibiliteit en kunnen mensen zich daar op voorbereiden.

Plattegrond en plaatje(s) van de locatie. Zorg ervoor dat je een duidelijke plattegrond van je route of evenementslocatie hebt. Plaatjes van bijvoorbeeld de ruimte, de deur, en dat soort details kunnen mensen heel erg helpen om dingen te vinden en onzekerheid weg te nemen.

Toiletpauzes tijdens demonstraties. Eén van de meest vervelende dingen tijdens een demonstratie is anderhalf uur in de kou lopen terwijl je echt heel heel hard naar het toilet moet. Als je gaat, dan ben je bang dat je vervolgens de demonstratie kwijt bent – zeker als het een wat kleinere demo is. Als je een (lange) demonstratie gaat doen, of weet dat mensen van ver moeten reizen en niet zo bekend zijn in de omgeving, dan kan het heel erg helpen als je één of twee pauzes inplant op van tevoren afgesproken locaties. Wat ook fijn is, is als er dan een plek is waar mensen weten dat ze veilig en

zonder nagekeken te worden naar het toilet kunnen. Is er een (ex-) kraakpand, dan is dit zo gepiept. Als dat niet het geval is, kijk dan of je afspraken kunt maken met een of twee cafés in de buurt. Zet de locatie natuurlijk op je plattegrond.

Stilte tussen sprekers in de vergadering. In Nederland is de vergaderstijl over het algemeen zo dat mensen heel snel op elkaar volgen. Dit is niet anders in de beweging, en dit werkt goed – als je ten minste een witte Nederlandse neurotypische man met goed zelfvertrouwen bent. Sommige mensen die die hokjes niet allemaal aan kunnen tikken kunnen henzelf goed aanpassen aan deze stijl, maar er zijn ook veel mensen voor wie dit verschrikkelijk is en die dus nooit aan het woord komen. Als je met zijn allen afspreekt om een korte pauze van een paar seconden na elke spreker in te bouwen, dan geeft dat de mogelijkheid voor mensen die bijvoorbeeld meer verlegen zijn, of die wat langer nodig hebben om hun gedachten op orde te krijgen, om ook mee te doen met de vergadering. Overigens is dit ook weer een goed voorbeeld van het opriteffect, want deze manier van vergaderen kan voor iedereen wat rust brengen.

Er zijn betrekkelijk veel neurodiverse mensen in de beweging – en dat is geen toeval

Let op de akoestiek en het geluid in je omgeving. Een ruimte met veel geluid van buiten is sowieso snel niet geschikt voor een vergadering, maar kan voor mensen die gevoelig zijn voor geluid al helemaal een helse ervaring zijn. Ook is een ruimte met veel galm – maar daar maken wij armoedige anarchisten toch zelden gebruik van – snel ongeschikt, behalve als je evenement een celloconcert is. Hoe stiller je de ruimte kunt maken, hoe beter.

Let op het licht in je omgeving. Knipperend en fel licht is heel vervelend voor mensen die gevoelig zijn voor licht. Als een TL-balk of oude (gloei)lamp flikkert, overweeg deze dan te vervangen door een nieuwe LED-lamp. Als het licht in de ruimte heel fel is, zij het vanwege de net geïnstalleerde LED-lampen of het buitenlicht, overweeg dan wat goedkope zonnebrillen neer te leggen. Net als bij oordoppen is de kans groot dat iemand die erg fotosensitief is dit zelf al meeneemt, maar het kan ook fijn zijn voor anderen.

Schrijfmateriaal. Iets wat – zeker in vergaderingen – heel goed helpt is schrijfmateriaal neerleggen en instructie geven dat mensen deze ook gebruiken. Dit zorgt ervoor dat mensen kunnen *doodlen*, maar ook dat mensen hun punten gaan opschrijven en de druk om snel te reageren en over elkaar heen te gaan praten minder wordt. Het kan dus helpen bij je 3-seconden-stil afspraak, maar zorgt ook snel dat mensen actiever gaan luisteren. Eén van de belangrijkste redenen dat vergaderingen soms vermoeiend en lang kunnen zijn is juist een tekort aan actief luisteren.

Stimtoys. Veel mensen die makkelijk onder- of overprikkeld raken zijn vaak met handen, voeten, en mond kleine bewegingen of geluid aan het maken. Dit doen ze of om extra prikkels te maken bij onderprikkeling, of om een vervelende prikkel als het ware te overstemmen bij overprikkeling. Dit gedrag heet 'stimmen'. Het kan mensen heel erg helpen als ze iets hebben om mee te stimmen. Dat kan doodlen met het schrijfmateriaal zijn, maar de mogelijkheden zijn eindeloos. Als je bij de vergadering een paar schoenveters en een paar kiezels neerlegt kan dat al veel helpen. Ook hier kunnen we spreken van een opriteffect. Ik heb wel eens iemand die heel boos was tijdens een vergadering een schoenveter op zien pakken en heel veel van zijn woede in die schoenveter zien stoppen. Daardoor verliep de vergadering een stuk kalmer dan als die schoenveter er niet was geweest, en de woede in zijn woorden waren gestopt.

Zorg dat je vergadering gelijkvloers is, of met een lift te bereiken is.

Begin met een check-in, eindig met een check-out. De check-in komt bij steeds meer groepen voor bij het begin van een vergadering. Deze kan overigens ook bij sommige andere evenementen nuttig zijn. Bij een check-in geef je mensen de mogelijkheid om even snel te vertellen hoe het met hen gaat. Als iemand dan bozer of juist meer afstandelijk is tijdens de vergadering, helpt het je om dit gedrag te plaatsen. Een deel van de check-in kan vervolgens ook gebruikt worden om te vragen wat iemand nodig heeft om actief mee te doen in de vergadering, en is zo dus een belangrijk onderdeel van het 'In? Of? Af?'-proces. Aan het eind van de vergadering kun je ook een check-out doen, waarbij eventuele gevoelens nog even geuit kunnen worden en kort gereflecteerd kan worden op wat de vergadering emotioneel teweeg heeft gebracht. Met die informatie kunnen eventuele toekomstige vergaderingen en evenementen verbeterd worden, en kun je achterhalen of iemand misschien wat extra aandacht nodig heeft bij de after-meeting.

Conclusie

Inclusiviteit is breed, en gaat ook niet alleen om het toegankelijk maken van evenementen voor neurodiverse mensen en mensen met lichamelijke beperkingen. Om inclusiviteit voor die groepen te bewerkstelligen is wel een belangrijke verschuiving nodig in de manier hoe we onze evenementen voorbereiden. Zeker voor neurotypische mensen – die voor velen van ons vaak met gemak door het leven lijken te fladderen – is het lastig om te zien wat er lastig kan zijn voor andere mensen. Het is echter wel belangrijk om deze aanpassingen te doen. Er zijn betrekkelijk veel neurodiverse mensen in de beweging – en dat is geen toeval. Wij worden uit de maatschappij geduwd door het kapitalisme, en het anarchisme biedt ons een thuis. Dit is ook de reden dat validisme zo'n belangrijk onderwerp is geworden het afgelopen decennium. Door middel van processen zoals 'In? Of? Af?' en, in het algemeen, gewoon veel met elkaar praten zal de beweging in dit nieuwe decennium een inclusievere beweging worden die de capaciteit heeft om een brede laag van de bevolking te mobiliseren tegen de massamoordmachine van het kapitalisme.

door Hadrian

Noten

1 De A staat voor 'Autistische'. De 'R' hebben we bewust vaag gehouden. De mensen in deze groep zijn in ieder geval autistisch en links.

2 Bijvoorbeeld meet.jit.si.

rubriek
Reflectie en opruiing

Ins Blaue hinein – en dan weer naar de straat

Validisme, verzet, militante patiëntencollectieven en een vriendelijker sociale omgeving

Enkele lieden waren zo attent deze dwaas hier de komende tijd een podium te bieden voor opruiing. Laten we hopen dat het gezever jullie niet van je activiteiten afhoudt, en de titel opruiing weet te verdienen. Hieronder dus wat overwegingen bij het anti-validisme, hopelijk ter inspiratie daarvan!

Direct stuitte ik daar op een probleem bij een concept als 'vaste column'. Het geeft iemand duidelijk een privilege, ook waar dat mogelijk weinig hout snijdt. Het validisme heb ik zelf niet aan den lijve ervaren. Wie ben ik überhaupt om hierover te spreken? Maar je uitspreken moet natuurlijk wel. Naast de meer fysieke acties als het opbou-

wen van solidariteit en het saboteren van onderdrukking, is zich uitspreken een eerste stap.

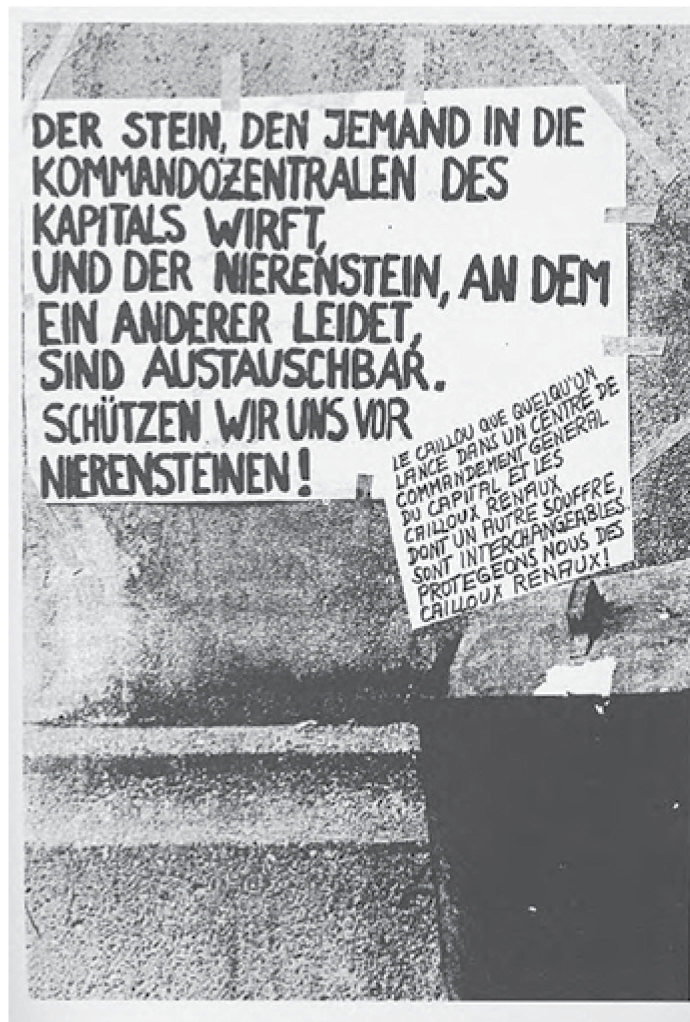
Net als racisme en seksisme, is validisme natuurlijk niet zomaar een misconceptie of een gebrek aan ‘tolerantie’. Hoe graag liberalen zoiets ook willen doen geloven. Goede argumenten zijn altijd handig en vol zijn van de lust om dingen te veranderen is nodig, maar door ons mooiere verhaal komen we er nog niet. Naast de *doors of perception* moeten er ook heel wat materiële muren geslecht. Zoals Stokely Carmichael al zei: ‘If a white man wants to lynch me, that’s his problem. If he’s got the power to lynch me, that’s my problem. Racism is not a question of attitude; it’s a question of power.’

Dus wie zijn de belanghebbenden bij het validisme? Net als bij andere soorten onderdrukking ‘witte’ mensen, mannen en heteroseksuelen, zijn dat natuurlijk mensen die doorgaan voor ‘normaal’ of gezond en de structuren die hen disproportioneel rijk en machtig houden. Precies die structuren waar we ons als anarchisten tegen verzetten.

Van die verschillende instituten die ingezet zijn om de samenleving beheersbaar en controleerbaar te maken, lijkt me in verband met het validisme dat scholen, de psychiatrie en ziekenhuizen een andere plaats innemen dan leger en politie. Scholen zijn veelal repressieve mechanismen voor het reproduceren van maatschappelijke tucht, orde en ongelijkheid, maar zijn dat niet uitsluitend en hoeven dat ook niet te zijn. Ook in een samenleving die niet langer repressief is, stel ik me voor dat er een soort scholen bestaan. Iets vergelijkbaars geldt denk ik voor psychologische hulp.

Maar natuurlijk is de psychiatrie een systeem dat historisch ook ingezet is om allerlei groepen mensen kapot te maken. Bovendien kampen we als samenleving met een fundamenteel onvermogen om een probleem dat iemand ervaart als een maatschappelijk in plaats van een individueel probleem te zien. Er zijn zoveel redenen om zich antisociaal, gedeprimeerd, vervreemd of kwaad te voelen. En als iemand minder makkelijk te dwingen is om te produceren naar de geldende norm, is men minder ‘valide’. Hopelijk kan ik zonder valse romantiek zeggen: verzet en ook schoonheid starten bij de onwil of ook onmogelijkheid om zich aan te passen.

In 1970 werd in Duitsland het Sozialistisches Patientenkollektiv (SPK) opgericht, met als motto ‘Van de ziekte een wapen maken’. Hoewel ik de brochures van het SPK voornamelijk heb doorgebladerd en ze me destijds als moeilijk leesbaar overkwamen, wil ik ze hier toch vooral positief aanhalen. Om de afwijzing van wat door de samenleving als afwijking

wordt gedefinieerd, en het idee juist op die grond verzet te organiseren. Die brochures deden wat dat betreft wat denken aan *Against Equality: Queer Revolution, not mere Inclusion*. Daarin wordt in een hele serie artikelen het idee van assimilatie verworpen. Weg van het liberale idee van ‘tolerantie’. Weg van het idee dat vooroordelen vooral een kwestie zijn van individueel karakterfalen of een gebrek aan informatie. Natuurlijk speelt dat een rol, maar racisme, seksisme et cetera dienen een materieel belang. De reproductie van ongelijkheid en onderdrukking is er met reden.

Het is mooi meegenomen als je mensen die fysiek of mentaal niet precies aan jouw normen voldoen kunt uitsluiten van machtsposities, van het debat en andere sociale en relaties. Je bent ‘ziek’, je wijkt af. Dat schikt! Zo kunnen mensen die juist wel binnen de normen vallen heel comfortabel hun blinde vlek behouden voor sociale verhoudingen.

Anti-validistisch verzet daarentegen, begint precies bij het ondermijnen van die sociale verhoudingen. Bij ‘problemen’ die we kunnen toeschrijven aan repressieve normen, disciplinering ten behoeve van de markt, en xenofobie kunnen we dus zeggen: niet het individu is ziek, maar de samenleving, en daartegen organiseren we ons.

Wanneer we een echter psychisch probleem (nog?) niet als maatschappelijk probleem kunnen herdefiniëren, hebben we grofweg twee mogelijkheden: een psychiatrie organiseren, die niet repressief is, of een sociale omgeving die iemand niet noodzaakt, in de psychiatrie terecht te komen.

Dat laatste is misschien ook wel wat in het beste geval een vriendenkring, een gezin, een politieke scene, of een beweging poogt te doen. *Fucked up* zijn we immers allemaal. Of misschien moet ik wat dat betreft voor mezelf spreken, maar ik durf wel te zeggen dat we allemaal bij tijden extra steun of kritiek, betrokkenheid in elk geval kunnen gebruiken. Van een omgeving die de maatschappelijke orde niet zomaar accepteert, maar er kritisch tegenover staat.

door Fritz van den Aerlenbeeck